

Elina Kukkonen

ARKISTOAINESTEN SUPISTAMISKOMITEAN TOIMINTA 1947–1970

Lääninhallitusten, henkikirjoittajien, nimismiesten ja poliisilaitosten asiakirjojen se-
lontapäätösten analyysi

Tampereen yliopisto

Informaatiotutkimuksen laitos

Pro gradu -tutkielma

Toukokuu 2006

TIIVISTELMÄ

TAMPEREEN YLIOPISTO

Informaatiotutkimuksen laitos

KUKKONEN, ELINA. Arkistoinesten supistamiskomitean toiminta 1947–1970: Lääninhallitusten, henkikirjoittajien, nimismiesten ja poliisilaitosten asiakirjojen seulontapäätösten analyysi

Informaatiotutkimuksen pro gradu -tutkielma, 77 s.

Informaatiotutkimus

Toukokuu 2006

Valtioneuvosto asetti vuonna 1947 Arkistoinesten supistamiskomitean pohtimaan sitä, mitä arkistoihin kertyvän asiakirja-aineiston seulomiseksi oli tehtävissä. Tästä hetkestä voidaan katsoa alkaneen Suomen arkistolaitoksen seulontatoiminta. Komitea toimi vuoteen 1970 asti, ja teki useita seulontapäätöksiä. Pro gradu -tutkielmassani tutkin Arkistoinesten supistamiskomitean tekemää seulontatyötä. Erityisen analyysin kohteena ovat kaksi komitean tekemää seulontapäätöstä vuosina 1951 ja 1963 samoille viranomaisille: lääninhallituksille, henkikirjoittajille, nimismiehille ja poliisilaitoksille.

Tutkimus on arkistohistoriallinen tutkimus ja sen metodina on käytetty historiantutkimuksen menetelmää. Tutkimuskysymyksiä ovat: Millaisia komitean tekemät seulontapäätökset olivat ja miten ne tehtiin? Mitä piti säilyttää ja mitä voitiin hävittää? Miten perusteltiin säilytysajat hallinnon, oikeudenhoidon ja tutkimuksen tarpeita varten, vai löytyykö perusteluja lainkaan? Onko päätöksissä näkyvissä yhteneväisiä linjoja? Miten seulontaa ja hävittämistä ohjeistettiin? Miten kaksi käsiteltävänä olevaa päätöstä erosivat toisistaan? Lisäksi olen tarkastellut hieman suomalaisen seulonnan väitettyä pragmaattisuutta ja sitä, oliko komitean tekemä seulonta niin pragmaattista kuin usein väitetään.

Tutkimuksen lähdeaineistona on käytetty Arkistoinesten supistamiskomitean arkistoaineistoista kokouspöytäkirjoja, seulontapäätösten komiteanmietintöjä sekä seulontapäätöksiä. Tutkimuksen teoreettisena viitekehystenä on käytetty asiakirjan elinkaarimallia, jossa asiakirjan elinkaari jaetaan aktiivi-, passiivi ja historialliseen vaiheeseen. Tämä vaihejako noudattaa Suomessa yleisesti hyväksyttyä jakoa. Elinkaarimallin avulla on tarkasteltu sitä, miten komitea perusteli asiakirjojen käyttöarvoa ja tarvetta elinkaaren eri vaiheissa eli aktiivi- ja passiivivaiheessa viranomaisen omassa toiminnassa ja historiallisessa vaiheessa tutkimuksen tarpeita varten.

Tutkimuksen tulokset antavat kuvan siitä, miten komitea toimi, miten ensimmäiset seulontapäätökset tehtiin ja millaisia ne olivat. Arkistoinesten supistamiskomitean voidaan nähdä luoneen useita sellaisia seulonnan periaatteita, joita käytetään vielä nykyisinkin. Seulontatyössä komitea käytti hyväkseen virastojen omaa asiantuntemusta, kun määriteltiin asiakirjojen käyttöarvoa omalle toiminnalle ja säilytysaikoja määräajan säilytettävälle asiakirjoille. Asiakirjojen tutkimuksellista arvoa määriteltäessä asiantuntijoina käytettiin historiantutkijoita. Myös ruotsalaisten esimerkit olivat tärkeitä komitean toiminnassa. Seulonta kohdistui laajasti virastoihin saapuneisiin asiakirjoihin. Myös virastoissa syntyvät lyhytaikaista merkitystä omaavat asiakirjat, kuten eräät luettelot ja kortistot, saatettiin hävittää. Virastoissa syntyneet keskeiset asiakirjat, kuten pöytäkirjat, lähetettyjen kirjeiden konseptit ja tärkeät luettelot ja diaarit tuli säilyttää pysyvästi. Tätä mallia käytettiin kaikissa päätöksissä, joten ihan puhtaana pragmaattisena seulontaa ei voida pitää.

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
2. Viitekehys	3
2.1. Seulontaan liittyvät käsitteet	3
2.2. Seulonnan ja arvonmäärityksen kansainvälinen viitekehys	4
2.2.1. Varhaiset seulonnan teorit	5
2.2.2. Yhteiskunta ja toiminta seulonnan kriteereiksi	10
2.3. Suomalainen seulonta ja arvonmääritys	15
2.3.1. Seulonnan historia ennen Arkistoinesten supistamiskomiteaa	15
2.3.2. Suomalaisen arvonmääritys- ja seulontapolitiikan piirteitä	18
2.3.3. Seulonnan otantamenetelmät Suomessa	21
2.4. Asiakirjan elinkaarimalli	23
3. Tutkimusasetelma	27
4. Hallintohistoriallinen tausta	32
4.1. Suomen arkistolaitoksen rakenne ja toimivaltasuhteet	32
4.2. Lääninhallinnon ja sen alaisten viranomaisten tehtävät	35
4.2.1. Lääninhallitukset	35
4.2.2. Henkikirjoittajat	36
4.2.3. Nimismiehet ja poliisilaitokset	37
5. Arkistoinesten supistamiskomitea	40
5.1. Komitean toiminta	40
5.2. Seulontapäätösten valmisteluprosessi	44
6. Seulontapäätökset	46
6.1. Päätösten valmistelun yleiset linjat	46
6.1.1. Vuoden 1951 päätöksen yleiset piirteet	47
6.1.2. Vuoden 1963 päätöksen yleiset piirteet	48
6.2. Lääninhallitukset	50
6.2.1. Vuoden 1951 päätös	50
6.2.2. Vuoden 1963 päätös	53
6.3. Henkikirjoittajat	57
6.3.1. Vuoden 1951 päätös	57
6.3.2. Vuoden 1963 päätös	58
6.4. Nimismiehet ja poliisilaitokset	59
6.4.1. Vuoden 1951 päätös nimismiesten osalta	59
6.4.2. Vuoden 1951 päätös poliisilaitosten osalta	62
6.4.3. Vuoden 1963 päätös	63
6.5. Seulonnan ja hävittämisen ohjeistus	66
7. Yhteenveto	68
Lähteet:	72

1. Johdanto

Arkistoinesten supistamiskomitea toimi vuosina 1947–1970. Sen tekemä työ oli suomalaisen seulonnan pioneerityötä, sillä se loi useita seulontakäytäntöjä, joita käytetään nykyisin ja pidetään itsessään selvinä. Komitea tarjosi myös foorumin, jossa eri alojen edustajat saattoivat tuoda esiin ajatuksia ja mielipiteitä asiakirjojen arvonmäärittämisestä, säilyttämisestä ja hävittämisestä.¹ Vastaavankaltaiselle foorumille saattaisi olla tarvetta nykyisinkin, kun organisaatioiden asiakirjallisten tietojen määrä kasvaa kasvamisestaan ja tehokkaita seulontamenetelmiä tarvitaan. Lisäksi keskustelua seulonnasta ja arvonmäärittämisestä voitaisiin käydä laajemmin, kuin pelkän arkistoalan keskuudessa.

Arvonmäärittäminen on tärkeä osa organisaatioiden asiakirjahallintoa ja arkistotoimea, jotta asiakirjojen valtavasta määrästä voidaan valita laadukas ”otos” pysyvää säilytystä varten. Tämän pysyvästi säilytettävän aineiston tulisi kuvata organisaation toimintaa tuleville sukupolville tutkimusta varten, sillä se muodostaa asiakirjallisen kulttuuriperintömme, joka on osa kaikkea kulttuuriperintöämme ja yhteiskunnan muistia. Täten seulonnalla ja arvonmäärittämisellä on tärkeä osa siinä, mitä tietoa jätämme jälkipolvillemme omasta ajastamme. Kaikkea tietoa voitaisiin käyttää tulevaisuudessa johonkin, joten seulontaa voidaan luonnehtia välttämättömäksi pahaksi; kaikkea ei ole taloudellisesti mahdollista säilyttää. Ainutlaatuisestakin tiedosta voidaan säilyttää vain pieni osa.² Siksi ei ole vähämerkityksellistä pohtia sitä, mitä seulonnan jälkeen päätyy pysyvään säilytykseen.

Tässä tutkimuksessa tutkin Arkistoinesten supistamiskomitean luomia seulonnan käytäntöjä, seulontapäätöksiä ja niiden takana olleita arvonmäärittämisprosesseja. Aihetta tarkastellaan kahden yleispäätöksen kautta, joista molemmat koskivat lääninhallituksia, henkikirjoittajia, nimismiehiä ja poliisilaitoksia. Ensimmäinen näistä päätöksistä, vuonna 1951 annettu päätös, on Arkistoinesten supistamiskomitean ensimmäisenä antama seulontapäätös. Toinen, vuonna 1963 annettu päätös, kumosi edellisen päätöksen. Tämä antaa hedelmällisen vertailunäkökohdan päätöksiin, kun voidaan samalla tarkastella, kuinka komitean seulontatoiminta kehittyi toimintavuosien aikana.

Tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä toimii asiakirjan elinkaarimalli, josta tässä tutkielmassa käytetään sen Suomessa yleisesti hyväksyttyä versiota, joka jakaa asiakirjan elinkaaren aktiivi-, passiivi- ja historialliseen vaiheeseen.

---

¹ Mäenpää 1994, 181, 194.

² Fredriksson 2003, 22; Repo-Lehikoinen 2001, 13.

Tutkimuksen rakenne on seuraava. Luku kaksi toimii tutkimuksen yleisenä viitekehystenä ja siinä selvitetään seulontaan liittyviä käsitteitä sekä tarkastellaan arvonmäärityksen ja seulonnan kansainvälistä ja suomalaista kehitystä. Luvussa esitellään myös tutkimuksen teoreettisena mallina toimiva asiakirjan elinkaarimalli. Kolmannessa luvussa käydään läpi tutkimusasetelma; tutkimuskysymys, aineisto ja menetelmät. Neljäs luku toimii toisena viitekehystenä, siinä selvitetään tutkimusaiheen kannalta tärkeä hallinnollinen viitekehys eli selvitetään Suomen arkistolaitoksen rakennetta sekä lääninhallitusten, henkikirjoittajien, nimismiesten ja poliisilaitosten tehtäviä tarkasteltavana aikana. Viidennessä luvussa kuvataan Arkistoainesten supistamiskomitean vaiheita ja toimintatapaa sekä seulontapäätösten antamiseen liittynyttä prosessia. Kuudennessa luvussa analysoidaan seulontapäätöksiä ja seitsemännessä luvussa tehdään yhteenveto tutkimuskysymyksistä nousevien teemojen kautta.

2. Viitekehys

2.1. Seulontaan liittyvät käsitteet

Seuraavassa esitellään seulonnan keskeisiä käsitteitä niin kuin ne suomalaisessa arkistokeskustelussa yleensä käsitetään.

Arkistonmuodostajalla tarkoitetaan yhteisöä tai henkilöä, jonka toiminnan tuloksena arkisto syntyy.³ Tässä tutkimuksessa arkistonmuodostajia ovat esimerkiksi aina yksi lääninhallitus, henkikirjoittaja, nimismiespiiri tai poliisilaitos.

Arvomäärityksellä tarkoitetaan yhteisön tuottamien asiakirjojen ja asiakirjallisten tietojen säilytysarvon määrittelyä. Tärkeät tiedot rajataan vähämerkityksellisistä tiedoista ja tiedot jaetaan määräjän säilytettäviin ja pysyvästi säilytettäviin ryhmiin. Arvomäärityksen yhteydessä päätetään myös asiakirjojen säilytystavoista ja -muodoista. Säilytysarvoa määriteltäessä otetaan huomioon se, kuinka kauan asiakirjoja tarvitaan arkistonmuodostajan omassa toiminnassa, tilintarkastuksessa ja valvonnassa, julkisen hallinnon muissa tarpeissa, yksityisen oikeusturvan kannalta sekä yhteiskuntasuunnittelussa ja tieteellisessä tutkimuksessa.⁴

Seulonnalla tarkoitetaan asiakirjallisten tietojen määrälliseen supistamiseen liittyviä toimenpiteitä kokonaisuudessaan ja se toimii yläkäsitteenä muille käsitteille. *Ennakkoseulonnassa* asiakirjojen säilytysajat ja -tavat määritellään ennakkoon, usein jo ennen asiakirjojen tuottamista niiden suunnitteluvaiheessa. Nykyinen arkistolaki edellyttää viranomaisilta säilytysarvomäärittelyä ennakkoon arkistonmuodostussuunnitelmassa. *Taannehtivalla seulonnalla* tarkoitetaan vanhassa, jo muodostuneessa arkistossa olevien asiakirjojen ja asiakirjallisten tietojen jälkikäteen tapahtuvaa seulontaa. *Hävittämisellä* tarkoitetaan määräjän säilytettävien asiakirjojen poistamista arkistosta ja niiden tuhoamista säilytysajan umpeuduttua.⁵

Määräaikainen säilytys on arvomäärityksessä ja arkistolaitoksen päätöksissä käytetty ilmaus siitä, ettei asiakirjoja säilytetä pysyvästi. *Pysyvä säilytys* on arvomäärityksessä ja arkistolaitoksen pää-

---

³ Valtionhallinnon asiakirjojen seulonta ja hävittäminen 2003, käsitelmääritykset –liite.

⁴ Rastas 1994, 142; Valtionhallinnon asiakirjojen seulonta ja hävittäminen 2003, käsitelmääritykset –liite.

⁵ Rastas 1994, 141; Valtionhallinnon asiakirjojen seulonta ja hävittäminen 2003, käsitelmääritykset –liite.

töksissä käytetty ilmaus siitä, että asiakirjoille ei ole määritelty erityisiä säilytysaikoja, vaan niiden tulisi säilyä periaatteessa ikuisesti. Pysyvästi säilytettävillä asiakirjoilla on tutkimuksellista arvoa.⁶

Otanta on eräs seulonnan muoto, jossa otannan avulla pyritään asiakirjoista (perusjoukko) säilyttämään tutkimusta varten laadultaan ja määrältään sellainen osa (otos), jotta sen avulla voidaan tehdä johtopäätöksiä koko asiakirjajoukosta tilastollisin menetelmin tai muulla tavalla. Otantamenetelmiä käytetään yleensä suurten asiakirjamäärien ja -ryhmien seulonnassa silloin, kun asiakirjaryhmää ei voida kokonaisuudessaan säilyttää sen laajuuden vuoksi. Otoksella tarkoitetaan sitä asiakirjojen kokonaisuuden osaa, joka jonkin otantamenetelmän avulla erotetaan hävitettävien asiakirjojen joukosta ja säilytetään pysyvästi. Asiakirjojen seulontaan otannan avulla voidaan päätyä niissä tilanteissa, joissa asiakirjat sisältävät suhteellisen vähän tietoa ja joissakin tapauksissa vain vähän ainutlaatuista tietoa. Asiakirjoja voi olla hyvin paljon tai asiakirjat ovat paljolti samankaltaisia muodoltaan ja osin sisällöltäänkin.⁷

2.2. Seulonnan ja arvonnäärityksen kansainvälinen viitekehys

Arvonnääritykseen ja seulontaan liittyvät teoreettiset kysymykset ovat askarruttaneet arkistomaailmaa ehkä eniten kaikista arkistonhoitoon liittyvistä kysymyksistä. Pohdinnoista huolimatta ei ole pystytty kehittämään mitään yhtä yleisesti hyväksyttyä mallia, jota käytettäisiin, vaan eri puolilla maailmaa on kehitelty erilaisia malleja seulontaa varten.⁸ Carol Couturen⁹ mukaan seulontaan liittyvissä kirjoituksissa on usein esitelty sekä teoriaa että käytäntöjä niitä liioin erottelematta. Toisaalta voidaan kysyä, onko käytäntö ja teoria täydellisesti edes erotettavissa toisistaan.

Seulonnasta on kirjoitettu paljon artikkeleita arkistoalan julkaisuissa. Artikkelien luonne on kuitenkin usein vain arkistojen seulontatoimintaa kuvailevaa tai seulonnan teoreettisia ongelmia pohdiskelevia. Varsinaista tutkimusta seulonnasta on vaikea löytää. Täten omalle tutkimukselle on ollut vaikea löytää mallia. Tämä on yleinen ongelma alan tutkimuksessa, sillä tutkimusperinne puuttuu ja alan kirjallisuus ja artikkelit ovat kvasitieteellisiä.¹⁰

---

⁶ Valtionhallinnon asiakirjojen seulonta ja hävittäminen 2003, käsitelmäärityt -liite.

⁷ Leppänen 1999, 65–66.

⁸ Shepherd 1997.

⁹ Couture 2005, 85.

¹⁰ Valtonen 2005, 258.

2.2.1. Varhaiset seulonnan teorit

Elisabeth Shepherd jakaa seulonnassa eurooppalaisen koulukunnan ja amerikkalaisen koulukunnan. Eurooppalaisella koulukunnalla Shepherd tarkoittaa lähinnä Iso-Britanniaa ja Hilary Jenkinsonin ajatuksiin pohjautuvaa ajattelua, ei siis yleisesti koko Eurooppaa.¹¹

Eurooppalainen ajattelu pohjautuu roomalaiseen lakitraditioon ja kulttuuriin, jossa arkiston tehtävä nähtiin osana julkista hallintoa, asiakirjojen muoto oli säädeltyä ja ne jakautuivat kahtia rutiiniasiakirjoihin ja arkistollisiin aarteisiin. Eurooppalainen traditio on myös pitänyt arkistojen sisältämän tiedon luonnetta erityisenä, asiakirjoja puolueettomina ja autenttisina totuuden välittäjinä. Kaikkia asiakirjoja pidetään yhtä lailla tärkeänä osana kokonaisuutta. Täten arvonmäärittelyyn on ollut vaikea luoda samanlaista arviointitapaa kuin amerikkalaisessa arkistomaailmassa.¹²

Seulontatoiminta aloitettiin Iso-Britanniassa jo 1800-luvun loppupuolella. Public Record Act vuodelta 1877 vakiinnutti käytännön, että tarpeettomat asiakirjat voitiin hävittää. Rajavuodeksi seulottaville asiakirjoille asetettiin vuonna 1898 vuosi 1660. Hilary Jenkinson esitti vuonna 1922, että seulonta tulisi jättää arkistonmuodostajan tehtäväksi. Hänen mielestään arkistonhoitajan oli oltava pikemminkin hyvä palvelija kuin päätöksen tekijä.¹³ Jenkinsonin ajatuksissa on kuitenkin huomattava se, että hän oli Public Record Officen virkamies, ja hänen kokemuksensa perustuivat pitkälti siellä säilytettäviin vanhoihin asiakirjoihin.¹⁴

Brittien on ollut vaikea hyväksyä seulontaa arkistonhoitajan tekemänä, koska arkistonhoitajan tulee pysytellä Jenkinsonin näkemyksen mukaan puolueettomana. Brittiläisen seulontametodin mukaan asiakirjojen jatkuvalla tarpeella hallinnossa ja niiden merkityksellä tieteelliselle tutkimukselle oli läheinen suhde, eli arkistonmuodostajan, arkistonhoitajien¹⁵ ja tutkijoiden tarpeet asiakirjojen suhteen olivat samanlaisia. Iso-Britanniassa nähtiin pitkään, että Public Record Officen rooli oli vain ohjata, koordinoita ja valvoa viranomaisten asiakirjahallintoa; asiakirjojen arvonmäärittelyksestä ja seulonnasta huolehti viranomaisen itse. Brittiläisessä ajattelussa on nähty arkistonhoitajan asema arkistojen moraalien puolustajana, tehtävänään huolehtia vain niistä asiakirjoista, jotka jo ovat historiallisissa arkistoissa ja niiden evidenssin säilyttämisestä, eikä puuttua arvonmäärittelyasioihin. Ar-

---

¹¹ Shepherd 1997.

¹² Shepherd 1997.

¹³ Couture 2005, 91–92.

¹⁴ Graig 2004, 61–62.

¹⁵ Arkistonhoitajalla tarkoitetaan tässä yhteydessä arkistoammattilaista historiallisissa päätearkistossa.

kistonhoitajan tehtävä ei ollut valita historiaa vaan arkistonmuodostaja valitsi ne asiakirjat, mitkä halusi säilyttää. Nämä ajatukset ovat vasta nyt muuttumassa.¹⁶

Iso-Britanniassa 1950-luvulla toiminut Grigg-komitea pohdiskeli sitä, kuinka kasvavia julkisen sektorin asiakirjamääriä voitiin seuloa. Se oli ensimmäinen yritys pohtia asiaa vuonna 1877 annetun Public Records Actin jälkeen, joka oli 1950-luvun oloissa auttamattomasti vanhentunut seulontaan liittyvissä kysymyksissä. Menetelmän tavoitteena oli hävittää asiakirjoja mahdollisimman paljon. Komitean ehdotuksessa arvonmääritys asiakirjoille tehtäisiin kierroksittain. Asiakirjojen arviointiprosessissa pitäisi ottaa huomioon niin hallinnon kuin historian tutkimuksen tarpeet. Ensimmäisen kerran asiakirjat arvioitaisiin viiden vuoden kuluttua niiden käsittelyn loppumisesta ja arvion tekisi viraston oma henkilökunta. Arvioinnin perusteena käytettäisiin asiakirjojen tarvetta nykyisessä käytännön hallintotoiminnassa niin, että jos niitä ei enää tarvita viiden vuoden kuluttua laatisesta, niitä tuskin kukaan tarvitsisi myöhemminkään. Ensimmäisellä arviointikierröksellä tarkasteltaisiin hallinnollisia tarpeita ja noin 50–70 % asiakirjoista tuli voida hävittää. Seuraava arviointi tehtäisiin 25 vuoden kuluttua ensimmäisestä ja tässä arvioinnissa käytettäisiin kriteerinä niiden historiallista merkitystä. Tämänkin arvioinnin tekisi viraston henkilökunta ja mielellään joku vanhemmista virkamiehistä, joka tuntee kyseisen ajanjakson. Grigg-komitean järjestelmä ei kuitenkaan käytännössä toiminut hyvin ja 1980-luvulla Grigg-komitean luomaan järjestelmää alettiin kritisoida täydellisenä epäonnistumisena. Siitä lähtien myös britit ovat alkaneet käsittää seulonnan ja säilyttämisen yhteyden sekä sallineet arkistonhoitajille suuremman roolin seulontatoiminnassa. Järjestelmän ainoa onnistunut osa koski asiakirjojen siirtoa arkistolaitokseen (Public Records Office), jonne ne tuli siirtää sinne ennen kuin ne ovat 30 vuotta vanhempia. Erikoisluvalla niitä saattoi säilyttää virastossa pidempään, vaikka ne olisivat hävitettäviä.¹⁷ Couture näkee brittiläisen keskustelun seulonnasta hyvin ainutlaatuisena; britit seulovat hävittääkseen ja hänen mukaansa britit ovat epäonnistuneet tehtävässään kantaa vastuunsa seulonnasta.¹⁸

Saksalaisille on ollut ominaista hallinnollisten toimintojen rationalisointi ja he ovat olleet myös ensimmäisten joukoissa kehittämässä seulontaa. Preussissa kehitettiin keinoja päättää asiakirjojen arvosta jo 1800-luvulla. Todelliset yritykset pohtia seulontaa alkoivat 1920-luvulta lähtien. Karl-Otto Müllerin mielestä seulonta oli keskeinen arkistollinen ja arkistonhoitajan tehtävä ja tämä näkemys erosi paljon brittiläisestä ajattelusta. Asiakirjoja luovien organisaatioiden tuntemus oli tärkeää.

---

¹⁶ Graig 2004, 62; Shepherd 1997.

¹⁷ Couture 2005, 92–93; Shepherd 1997.

¹⁸ Couture 2005, 91.

Myös institutionaaliset hierarkiat korostuivat saksalaisessa seulongnassa, Müllerin mielestä keskushallinnon ja väliportaan hallinnon asiakirjat olivat arvokkaampia kuin paikallisen hallinnon asiakirjat. Saksassa nähtiin tärkeäksi inventoida kaikki hallinnon tuottamat asiakirjat seulongnaksi varten. Heinrich Otto Meisner esitti vuonna 1937 kolme ominaisuutta, joiden avulla asiakirjoja olisi arvioitava: asiakirjojen ikä ja sisältö sekä arkistonmuodostajan hierarkkinen asema. Väliportaan hallinnon asiakirjat tuli hänen mukaansa arvioida sen perusteella, kuinka itsenäinen asema niillä oli.¹⁹

Ruotsalaista seulongnaksi on hallinnut pragmatismi ja seulongnaksi aloitettiin 1900-luvun alussa. Seulongnaksi on kohdistettu pitkälti suuriin asiakirjasarjoihin. Ruotsalaisen seulongnan ominaispiirteitä olivat 1900-luvun alkupuoliskolla komiteat. Ensimmäinen komitea oli ”Sakkunniga för centrala arkivväsendet”. Seuraava komitea, ”1940 års arkivsakkunniga” oli tärkeä monien seulongnatoiminnan periaatteiden kehittäjänä Ruotsissa. Sen mukaan seulongnassa oli otettava huomioon sekä hallinnon että tutkimuksen tarpeet. ”1940 års sakkunnigan” kehittämiä seulongnan kriteereitä olivat: uniikit kappaleet säilytetään, seulongnaksi kohdistetaan suuriin sarjoihin ja kopiot sekä rutiiniluonteiset asiakirjat hävitetään. Ruotsalaista seulongnaksi on leimannut Fredrikssonin mielestä varovaisuus. Seulongnaksi ja siihen liittyvät ongelmat ovat herättäneet keskustelua lähinnä akateemisen tutkimuksen lähdemateriaalin säilyttämisen kannalta. Ruotsissakin ajateltiin pitkään, että arkistojen käyttäjät olivat vain historiantutkijoita ja vieläpä lähinnä poliittisen historian tutkijoita. Nykyisin kuva arkiston käyttäjästä on kuitenkin monipuolistunut.²⁰

Amerikkalaisesta arkistomaailmasta puuttuu samanlainen historiallinen traditio kuin Euroopassa on, Yhdysvaltain Kansallisarkisto perustettiin vasta vuonna 1934. Jo heti tämän jälkeen tuli tarve määrittellä pysyvästi säilytettävät asiakirjat ja luoda kriteereitä seulongnaksi. Amerikkalaiset mallit levisivät nopeasti ympäri maailmaa.²¹

Vuonna 1940 P.C. Brooks ehdotti seulongnan kriteereiksi kaksoiskappaleiden hävittämisen lisäksi asiakirjojen arvoa

- 1) arkistonmuodostajalle itselleen tehtävien hoidossa
- 2) niiden käyttöarvoa hallintohistorialle ja poliittiselle historialle tutkittaessa viraston toimintaa
- 3) laajempaa historiallista arvoa

---

¹⁹ Couture 2005, 85–87.

²⁰ Fredriksson 2003, 21–22, 26–27.

²¹ Couture 2005, 93; Shepherd 1997.

Brooks korosti arkistonhoitajien yhteistyötä asiakirjoja tuottavien viranomaisten kanssa. Hieman myöhemmin Philip Bauer lähestyi seulonaa pragmaattisemmin ja painotti seulonnassa lähinnä ankaran taloudellisia kysymyksiä, mutta painotti myös käyttöön liittyviä kysymyksiä. Hän jakoi asiakirjojen arvon neljään kategoriaan

- 1) virallinen tarve hallinnossa
- 2) yksityisen kansalaisen oikeusturva
- 3) tieteellinen tutkimus
- 4) sukututkimuksen tarpeet ja antikvaariset kuriositeetit.

Kaksi ensimmäistä näistä olivat oikeutetumpia korkeampiin säilytyskustannuksiin kuin jälkimmäiset. Käytettävyyttä hän arvioi kolmen kriteerin kautta: dokumenttien luonne ja sen kantaman informaation laadullinen tärkeys, arkiston järjestys ja sisällön tärkeys.²²

Herman Kahn kritisoi Bauerin taloudellisiin syihin perustuvia näkemyksiä arkistonhoidosta ja arkistojen tarkoituksesta. Kahn painotti, että arkistoja pidetään sivistyksen vuoksi, eikä varsinkaan seulonnassa saa vaikuttaa pelkästään taloudelliset syyt. Bauerin näkemykset kaikkiin asiakirjoihin sovellettavista yhdenmukaisista seulentakriteereistä olivat Kahnin mielestä vääriä.²³

Theodore R. Schellenberg jatkoi 1950-luvulla Kahnin näkemysten pohjalla. Schellenbergin näkemys arkistoista oli, että asiakirjoja pitää säilyttää pysyvästi muista syistä kuin siitä miksi ne on luotu. Syy arkistojen säilyttämiseen oli hänen mielestään vain tutkimuksen tarpeiden tyydyttäminen. Hän korosti, että seulonnan tulisi olla arkistonhoitajan tehtävä. Näkemys on vastakkainen Jenkinsonin näkemyksiin verrattuna. Schellenberg korosti näkemystensä moderniutta vanhoihin asiakirjojen hallinnan menetelmiin nähden. Vaikka Yhdysvaltojen seulentamenetelmiä sanotaan usein Schellenbergin luomiksi, sai hän runsaasti vaikutteita myös kollegoiltaan.²⁴

Schellenberg jakoi asiakirjan arvon primaariin ja sekundaariin arvoon, ja näistä käsitteistä tuli maailmanlaajuisesti hyväksytyjä ja omaksuttuja. Primaariarvolla hän tarkoitti sitä, miten asiakirjat palvelevat arkistonmuodostajan tarpeita, hallinnollisia, oikeudellisia ja taloudellisia tarpeita sekä toiminnan jatkuvuuden tarpeita. Sekundaariarvolla Schellenberg tarkoitti asiakirjojen arvoa muille käyttäjille ja käyttötarkoituksille. Sekundaariarvolla on kaksi komponenttia: evidentiaalinen arvo ja informaatioarvo. Evidentiaalisella arvolla tarkoitetaan asiakirjoja, jotka kuvaavat organisaation ra-

---

²² Couture 2005, 93–94; Shepherd 1997.

²³ Shepherd 1997.

²⁴ Graig 2004, 66; Fredriksson 2003, 25; Shepherd 1997.

kennetta ja toimintaa historiallisesta näkökulmasta sekä niiden tärkeyttä organisaation nykyiselle ja tulevalle toiminnalle. Asiakirjat kuvaavat organisaation paikkaa hierarkiassa ja ne kuvaavat toimintaa ja asioiden toimeenpanoa. Niiden tarkoitus on olla todisteena ja dokumentoida organisaation historiaa. Informaatioarvo taas kattaa laajan aiheiden kentän ja asiakirjojen arvon kriteerinä nähdään se, että ne ovat ainutlaatuisia ja niitä voidaan käyttää moniin eri tarkoituksiin. Ne voivat kuvata koko amerikkalaista elämää. Evidentiaalista arvoa sisältävät asiakirjat ovat tärkeitä hallintohistorialliselle tutkimukselle. Informaatioarvolla taas oletetaan olevan tutkimuksellista arvoa laajemmin, kuten henkilöiden, asioiden ja tärkeiden tapahtumien tutkimisessa.²⁵

Schellenbergin mukaan seulontaratkaisut oli tehtävä sen perusteella, mikä on asiakirjojen arvo tutkimukselle. Arkistoarvo saattoi olla virallista tai kulttuurista. Koska Schellenbergin näkemys arkistosta oli se, että arkistot ovat muita syitä varten kuin se, miksi asiakirjat on alun perin luotu, myös seulonnan tulee heijastaa näitä näkemyksiä. Asiakirjojen arvoon vaikutti hänen mielestään myös se, miten niitä hoidettiin virastossa ja se, että ne säilytetään provenienssiperiaatteen²⁶ mukaisesti. Myös Schellenberg ehdotti läheistä yhteistyötä viranomaisten kanssa, sillä virastoissa olisi paras näkemys siitä, millä asiakirjoilla on primaaria arvoa. Sekundaariarvon voisi kuitenkin arvioida vain arkistohoitaja, koska hänellä on oikea koulutus ja tutkimusmenetelmien tuntemus, jota virastoissa ei useinkaan ole. Schellenbergin taksonomiaa on myöhemmin arvosteltu siitä, että siinä nähdään evidentiaalista arvoa vain sekundaariarvossa eli vain tutkimukselle. Sekundaariarvo nähtiin myös primaarista arvosta erillisenä ja irrallaan asiakirjoja tuottavien tahojen intresseistä. Se kuitenkin antoi käytännöllisen viitekehyksen ja vaikutti monien maiden seulontakäytäntöihin. Schellenbergin seulontakriteerit olivat pragmaattisia ja myöhemmin niitä on syytetty teoreettisesta puutteellisuudesta.²⁷ Schellenbergillä ja Yhdysvaltojen kansallisarkistolla oli myös toinen tavoite seulonnan suhteen. Sen avulla uusi instituutio sai itsenäisen roolin ja perusteli oman hyödyllisyytensä valtion virastona. Schellenbergin ajatukset sopivat myös hyvin hallinnon intresseihin taloudellisuuden ja tieteellisten metodien yhteensovittamisesta. Vain pieni osa asiakirjoista koskaan päätyi pysyvään säilytykseen ja näiden tuli läpäistä seulontakriteerit.²⁸

---

²⁵ Couture 2005, 94–95; Shepherd 1997.

²⁶ Provenienssiperiaate tarkoittaa sitä, että kukin arkisto säilytetään omalla kokonaisuutenaan ja siinä sisäisessä järjestyksessä, johon se arkistonmuodostajan toimesta on muodostettu.

²⁷ Graig 2004, 66; McKemmish et al. 2005, 174–175; Shepherd 1997.

²⁸ Graig 2004, 66–67.

2.2.2. Yhteiskunta ja toimintojen analyysi seulonnan kriteereiksi

Vaikka schellenbergiläiset tavat lähestyä seulontaa ovat olleet laajasti omaksuttuja ympäri maailman, on 1900-luvun jälkipuoliskolla, erityisesti sähköisten asiakirjojen kontekstissa, ryhdytty etsimään uusia lähestymistapoja seulontaan. Erityisesti Kanadassa ja Hollannissa on omaksuttu funktionaalisia lähestymistapoja eli makroseulontaa. Australiassa taas on kehitelty asiakirjojen kontinuumiin liittyvää lähestymistapaa.²⁹ Tärkeäksi on noussut kysymys myös siitä, mitä tietoa asiakirjoissa tulisi olla. Ensin analysoidaan toiminnot ja sitten se, mitkä asiakirjat sisältävät tietoja tärkeistä toiminnoista. Tutkimukselle tärkeiden asiakirjojen tunnistaminen koetaan vaikeaksi tehtäväksi ja se perustuu aina arvioille tulevan tutkimuksen tarpeista.³⁰

Keskustelu seulonnassa on kääntynyt myös arkistojen rooliin. Voidaanko sanoa, että arkistot ovat neutraaleja vai ovatko arkistot osa yhteiskuntaa ja sen ”tuotteita”. Nykyisin ollaan enemmänkin sitä mieltä, että päätöksissä heijastuvat yhteiskunnan arvot, ja että arkistot ovat osa yhteiskuntaa. Perinteisiä seulonnan lähestymistapoja on alettu kyseenalaistaa.³¹

Saksalaisen Fritz Zimmermannin ajatuksissa 1960–70-luvulla seulonnan ja arvonmäärittämisen tuli perustua pikemminkin käyttöön liittyviin perusteisiin kuin asiakirjojen alkuperään liittyviin perusteisiin. Tärkein kriteeri hänelle oli asiakirjan sisältö ja siksi käyttöarvoa piti katsoa ensin. Taloustieteistä hän lainasi seulontaan termin *market demand*, jossa kysyntä on suhteessa asiakirjan sisältöön. Samantapaista ajatusta edusti Yhdysvalloissa Philip Bauer ja myöhemmin tämä ajatus näkyy myös Terry Eastwoodilla. Zimmermann oli sitä mieltä, että asiakirjoja pitäisi tutkia yksittäisen asiakirjan tasolla, eikä pitäisi tehdä mitään yhteiskunnallisia analyysejä arkistonmuodostajan toiminnasta. Tutkijat on otettava huomioon ja he tarvitsevat nimenomaan sisältöjä. Vuonna 1965 Arthur Zehle kritisoi Zimmermannin ajatuksia ja kyseenalaisti myös arkistonhoitajien ja arkistotieteen sekä historian tutkimuksen suhteen. Hän kuulutti arkistotieteen itsenäistä asemaa vapaana historian tutkimuksesta ja kysyi, oliko arkistonhoitajan oltava historioitsija. Erityisesti seulontaan liittyviä kysymyksiä piti lähestyä puhtaasti arkistollisesta näkökulmasta. Asiakirjoja, historian lähteitä, piti käsitellä arkistonmuodostajan toiminnan tuotteina. Historiantutkijoiden intressejä ei pitäisi ottaa huomioon seulontaa tehdessä.³²

---

²⁹ McKemmish et al. 2005, 175.

³⁰ Cook, M. 2001, 87.

³¹ McKemmish et al. 2005, 176, 178.

³² Couture 2005, 87–88; Shepherd 1997.

Itä-Saksassa kehiteltiin kommunismin aikana omia seulontastrategioita, joissa seulonnan ja arkistojen tuli kuvastaa kommunistista yhteiskuntaa. Marxismi-leninismi saneli sen, mikä oli arvokasta säilyttää.³³ Itäsaksalainen Joachim Screckenbach kritisoi länsimaisten arkistonhoitajien ja koko arkistotieteen saavutuksia seulonnassa, hänen mielestään länsimaat olivat epäonnistuneet tuottamaan luotettavaa ja pätevää ratkaisua siihen. Ainoa ratkaisu arvonmääritykseen ja seulontaan oli käyttää marxilaisia arvoja. Screckenbach omaksui kuitenkin aikaisemman saksalaisen näkemyksen arkistonmuodostajan hierarkkisen aseman tärkeydestä. 1970-luvun lopulla myös Neuvostoliitossa ja Bulgariassa uskottiin, että asiakirjojen arvo oli löydettävissä siitä, kuinka hyvin ne kuvasivat marxilaista visiota yhteiskunnasta.³⁴

Länsisaksalainen Hans Booms esitti vuonna 1972, että vielä ei ollut löydetty yhtään tyydyttävää ratkaisua arvonmääritykseen ja seulontaan. Hän ei hyväksynyt hierarkkiseen asemaan perustuvaa arvonmääritystä, eikä Zimmermanin näkemyksiä. Hänen mukaansa arkistojen tuli kuvastaa yhteiskuntaa kaikilta osin ja arkistoissa tuli olla asiakirjoja kaikilta yhteiskunnan alueilta. Tämä erosi paljon vallitsevasta saksalaisesta näkemyksestä, jonka mukaan viranomaihierarkian huipulta tuli säilyttää enemmän asiakirjoja kuin alemmilla tasoilla. Boomsin mielestä arkistonhoitajien tuli tarjota riittävästi aineistoja eri arkistonmuodostajilta, instituutiolta ja henkilöiltä. Hänen mukaansa arkistonhoitajalla tuli olla seuloessaan perusteellinen tietämys arkistonmuodostajasta, arkistojen tuli kuvastaa juuri sitä hetkeä, jolla asiakirjat olivat syntyneet, ja seulonnassa olisi säilytettävä mahdollisimman paljon informaatioita mahdollisimman vähässä määrässä asiakirjoja. Seulontapäätökset tuli tehdä suunnitellusti ja tehokkaasti. Hän korosti arkistonhoitajan tehtävää yhteiskunnallisen perinnön kehittäjänä ja hallinnoijana.³⁵

Booms oli sitä mieltä, että asiakirjojen sisältö oli provenienssiä eli alkuperää tärkeämpi. Hänen ajatuksissaan oli paljon vaikutteita yhteiskuntatieteistä ja yhteiskunta nousi seulonnassa tärkeäksi kriteeriksi ohi valtion, joka oli vain yksi osa-alue yhteiskuntaa. Boomsin näkemysten suurin anti eivät ole olleet yksityiskohtaiset seulonnan kriteerit, vaan tietty lähestymistapa, jossa painotetaan yhteiskuntaa keskeisenä seulontakriteerinä. Hallinnon organisaatioiden sijaan seulonnassa oli otettava huomioon yhteiskunnan rakenteet, toiminnot, arkistonmuodostajat ja arkistoja muodostavat prosessit. Tämä teki Boomsin ajatuksista makrotason mallin.³⁶

---

³³ Fredriksson 2003, 27.

³⁴ Couture 2005, 88–89.

³⁵ Couture 2005, 89–91.

³⁶ Shepherd 1997.

Schellenbergin ja Jenkinsonin ajatukset jättivät syrjään muut arkistot kuin hallinnon ja isojen yritysten arkistot. Näitä olivat ne arkistot, jotka perustuivat johonkin tiettyyn teemaan tai paikallisuuteen tai esimerkiksi kirkkojen arkistot. Uusi arkistonhoitajien sukupolvi alkoi vaatia 1970-luvulla myös näiden marginaalissa olleiden arkistonmuodostajien ääntä kuuluville. Yksi näistä kritiikin esittäjistä oli Yhdysvalloissa Gerald Ham.³⁷ Vuonna 1974 hän yritti etsiä uusia näkemyksiä ja kritisoi seulontakriteereitä liian kapeiksi, jos ne ottavat huomioon vain tutkimuksen tarpeita ja kattavat vain hallinnon asiakirjoja. Hän kysyi, eikö arkistojen tulisi kattaa koko ihmiselämän ja yhteiskunnan kirjo. Tämän lisäksi hän arvosteli käytössä olleiden seulontakriteereiden käyttöä, koska niitä käyttämällä seulontaa tehtiin usein koordinoimattomasti ja sattumanvaraisesti. Hän pyrki tarkastelemaan seulonnan ja hankintapolitiikan välisiä yhteyksiä ja piti tärkeänä kehittää institutionaalista, alueellista ja kansallista hankintapolitiikkaa. Hamin ajatukset muuttivat amerikkalaisten ja kanadalaisten arkistonhoitajien suhtautumista Schellenbergin taksonomiseen lähestymistapaan ja he alkoivat etsiä myös uusia lähestymistapoja seulontaan. Seulonnassa ja arvonmäärityksessä tuli käydä keskustelua koko yhteiskunnan kanssa ja nämä ajatukset johtivat myös dokumentaatiostrategian syntyyn, joka esiteltiin 1980-luvulla. Dokumentaatiostrategian mukaan arkistonhoitajan on laajennettava piiriään seulonnan suhteen ja siinä yhdistyvät arkistojen hankintapolitiikka ja seulonta. Dokumentaatiostrategiassa on silti kyse pikemminkin hankinnasta kuin seulonnasta. Myös suullisen historian muodot ovat tässä menetelmässä käytössä, eli haastattelujen avulla kerätään sitä tietoa, joka katsotaan tarpeelliseksi, jos sitä ei ole muuten dokumentoitu.³⁸

Nykyisin arkistomaailmassa ollaan siirtymässä asiakirjojen tarkastelusta asiakirjoja tuottavien toimintojen analyysiin. Pidetään tärkeämpänä ymmärtää miksi asiakirjat ovat syntyneet, kuin mitä ne sisältävät. Suuntaus on saanut vaikutteita ja innoituksensa yhteiskunnallisista seulonnan teorioista, sähköisten asiakirjojen tutkimuksesta sekä tehokkuusajattelusta. Kanadalaiset arkistoteoreetikot Terry Cook ja Terry Eastwood ovat molemmat sitä mieltä, että asiakirjojen arvonmäärityksen ja seulonnan on pohjauduttava organisaation toimintojen analyysiin.³⁹

Kanadan kansallisarkistossa ryhdyttiin pohtimaan seulontaa kunnolla vasta 1980-luvulla vaikka se on perustettu jo vuonna 1872. Kanadalaiset ovat ottaneet vaikutteita seulonnassa sekä yhdysvaltalaisista että eurooppalaisista suuntauksista. Kanadalainen Terry Cook on vaikuttanut paljon seulontaan kehittämällään käsitteellä makroseulonta, jolla tarkoitetaan sitä, että ensin arvioidaan asiakirjo-

---

³⁷ Graig 2004, 67–68.

³⁸ Cook, T. 1992, 40–41, 48; Couture 2005, 95–96; Graig 2004, 68–70; McKemmish et al. 2005, 180; Shepherd 1997.

³⁹ Cook, T 1992, 42, 46; Shepherd 1997.

ja tuottavia instituutioita ennen itse asiakirjojen arvioimista. Cook painottaa luomassaan seulonnan mallissa asiakirjoja tuottavan kontekstin ymmärtämistä. Makroseulonnan juuret ovat saksalaisissa seulontateorioissa. Makroseulonnan vastakäsitteenä toimii mikroseulonta, jolla tarkoitetaan itse asiakirjojen säilytysarvon määrittelyä. Makroseulonta lähti perinteisen seulontamenetelmän ja sen asiakirjakeskeisen lähestymistavan kritiikistä. Arkistonhoitajien on ymmärrettävä miksi asiakirjoja luodaan pikemminkin kuin mitä ne sisältävät. Päätaavoite on dokumentoida prosesseja ja saada hyvä ymmärrys arvioitavana olevasta organisaatiosta. Kanadan kansallisarkisto otti makroseulonnan käyttöön 1990-luvulla ja siihen kuuluu ”ylhäältä alaspäin” perspektiivi: ensin käydään läpi toiminnot ja vasta sitten seulonta.⁴⁰

Terry Cookin mukaan tärkeitä kysymyksiä seulonnassa ovat; miksi asiakirjat on luotu, pikemminkin kuin mitä ne sisältävät; kuinka ne on luotu ja kuinka niitä on käytetty alkuperäisessä käyttöympäristössään, pikemminkin kuin mihin niitä voitaisiin käyttää tulevaisuudessa, mitä toimintoja ja toimivaltaa asiakirjat tukevat pikemminkin kuin mikä on niiden sisäinen rakenne ja fyysiset ominaisuudet. Lisäksi on kiinnitettävä huomiota siihen, mitä pitäisi dokumentoida kuin mitä dokumentaatiota tulisi säilyttää. Seulonnan tulisi selvittää arkistonmuodostajan historiaa, tehtäviä, organisaation rakennetta ja päätöksentekoprosesseja. Myös tärkeät arkistonmuodostajat tulisi määrittellä. Tämän jälkeen seulontaa voidaan tehdä itse asiakirjoille. Cookin mukaan arkistot kuvastavat yhteiskuntaa, vaikkakaan ne eivät ole sen objektiivinen todellisuus, ja esimerkiksi hallinnon rakenteet kuvaavat aina sitä, miten yhteiskunnassa on kulloinkin hoidettu asioita.⁴¹

Toinen Kanadassa huomiota saanut suuntaus on ollut asiakirjojen tai arkistojen arvon määrittäminen käyttöön liittyvien seikkojen perusteella. Tätä suuntausta on tukenut Terry Eastwood. Hänen ajatuksissaan käyttö ei kuitenkaan ole tulevaisuuden käyttötarkoitusten ennustamista, jonka arviointi on vaikeaa, vaan tärkeämpää on ymmärtää nykyistä käyttöä, koska arkistojen on tarkoitus tuottaa evidenssiä juuri tästä hetkestä. Kanadalainen Hugh Taylor on Hans Boomisin tavoin korostanut sitä, että seulonnassa tulee huomioida kaikki yhteiskunnan osa-alueet ja sen kehitys. Kanadalaisille ominaisia asioita seulonnassa ovat myös säilytysaikasunnitelmat ja tarpeiden arviointi.⁴²

Terry Eastwoodin ajatukset ovat myös yhteiskunnallisia malleja. Hän painottaa asiakirjojen sisällön ainutlaatuisuutta ja niiden luonnetta todisteena. Arviointi tulee tehdä hallinnon tarpeiden lähtökoh-

---

⁴⁰ Cook, T. 1992, 46-47; Couture 2005, 97-98, 100-101; Graig 2004, 66; McKemmish et al. 2005, 178-179; Shepherd 1997.

⁴¹ Cook, T. 1992, 47, 50-51.

⁴² Couture 2005, 98-101.

dista ja käyttöarvon perusteella. Tulevaa käyttöä tulee pohtia sen käytön valossa, johon asiakirjat on asetettu niitä luoneessa yhteiskunnassa. Seulonnassa tulee huomioida se konteksti, jossa asiakirjat ovat syntyneet ja se, mitä asiakirjoja tuottaneet tahot ovat pitäneet eniten käyttökelpoisena. Se tieto on todennäköisesti myös sitä, mitä tulevaisuudessa tullaan käyttämään.⁴³

Perinteisissä, esimerkiksi Jenkinsonin ja Schellenbergin seulontakriteereissä seulonta tehdään usein jälkikäteen, tutkimalla varsinaisia asiakirjoja pitkän ajan jälkeen siitä kun asiakirjat ovat jo menettäneet aktiivisen roolinsa. Makroseulonnan ja funktionaalisen seulonnan kannattajat ovat kritisoineet paljon tätä vanhaa lähestymistapaa. Heidän mielestään kyseinen lähestymistapa on hidas ja resursseja syövä. Kaikkia yksittäisiä asiakirjoja ei kannata arvioida, vaan riittää, kun kartoitetaan tärkeinä pidetyt prosessit ja säilytetään niiden synnyttämät asiakirjat. Funktionaalisen seulonnan tehokkuusajattelu on lähtöisin Australiasta, jossa asiakirjajärjestelmät pyritään kytkemään toiminnallisiin järjestelmiin. Menetelmä on hyvä myös erilaisia asiakirjajärjestelmiä suunniteltaessa. Makrotason lähestymistavalla on mahdollista seuloa asiakirjoja niiden formaatista riippumatta. Hollannin Kansallisarkistossa on omaksuttu lähtökohta, että jos toiminto ei ole tärkeä, sen tuottamat asiakirjatkaan eivät ole säilyttämisen arvoisia. Toiminnat on ensin kartoitettava ja on ymmärrettävä asiakirjojen ja toiminnan yhteys. Vasta tämän jälkeen voidaan tehdä seulontaa.⁴⁴

Hollannin PIVOT-projektissa 1990-luvulla omaksuttiin seulonnan ja arvonmäärityksen lähtökohdaksi funktionaalinen lähestymistapa. Siinä huomio kiinnitetään organisaatioon ja sen toimintaympäristöön, ei itse asiakirjoihin. Organisaation toiminnan lopputulosta (output) yhteiskunnalle pidetään tärkeänä kriteerinä asiakirjoja seulottaessa. Jos se on tärkeä, myös asiakirja on tärkeä. PIVOT-projektin ohjeistuksen mukaisesti monia asiakirjoja on hävitetty jopa niitä näkemättä. Toiminnot identifioidaan ja kuvataan ottaen huomioon niiden oikeudellinen perusta. Toimintojen arvo määritellään ja asiakirjat säilytetään tai hävitetään toiminnan tärkeyden mukaan. PIVOT-projekti lähti Hollannissa tarpeesta tehostaa seulontaa, sillä uusi arkistolainsäädäntö vaati suuren asiakirjamäärän seulontaa lyhyessä ajassa.⁴⁵

Myös Australiassa käytettiin pitkään Schellenbergin luomia metodeja julkisen sektorin asiakirjojen arvonmäärityksessä ja seulonnassa. Seulontaratkaisuja tehtiin erityisen tarkistuslistan avulla, jossa tarkasteltiin muun muassa arkistonmuodostajan asemaa, asiakirjojen luonnetta, asiakirjojen tarvetta

---

⁴³ Shepherd 1997.

⁴⁴ Cook, M. 2001, 87; Graig 2004, 72; Shepherd 1997.

⁴⁵ McKemmish et al. 2005, 179; Shepherd 1997.

oikeusturvan kannalta, tietojen päällekkäisyyttä, asiakirjojen järjestystä, määrää, ikää ja harvinaisuutta. David Bearman ryhtyi arvostelevaan tätä lähestymistapaa ja se johti seulontamenetelmien uudelleenarviointiin ja uusien funktionaalisten, viranomaisten toimintojen analyysiin pohjautuvien seulontamenetelmien kehittämiseen.⁴⁶

2.3. Suomalainen seulonta ja arvonmääritys

Suomalaista seulontaa on luonnehdittu kuuluvaksi saksalaisen seulontaperinteen piiriin. Tärkeimpiä vaikuttajamaita ovat olleet Saksa, Ruotsi ja Yhdysvallat, ja vaikutteiden ottamiseen on liittynyt se, mitä kieltä on milloinkin osattu parhaiten. Ruotsin vaikutus on ollut tärkeää, koska hallintokulttuuri ja arkistoajattelu ovat samanlaisia. Myös monet kansainväliset vaikutteet on omaksuttu Ruotsin kautta. Ruotsista on omaksuttu muun muassa ennakkoseulonta, otantamenetelmät ja seulontakäytäntöjen organisoiminen. Saksa oli tärkeä vaikuttajamaa 1950-luvulle saakka. Sieltä on omaksuttu seulontatermi, joka on käännetty saksankielen Sichtung-termistä, joka tarkoittaa arvonmääritystä. Toinen Saksasta omaksuttu asia on viranomaishierarkian merkitys seulontakriteerinä. Yhdysvallat on ollut tärkeä vaikutteiden antaja 1960-luvulta lähtien. Schellenbergin arvonmääritysteoria on omaksuttu Suomessa sellaisenaan. Makroseulonnan mallit, joita on 1990-luvulta lähtien esitelty useissa maissa, ovat olleet esillä Suomessakin ja termi on omaksuttu myös meillä. Mallien konkreettista vaikutusta ei kuitenkaan ole ollut nähtävissä.⁴⁷

2.3.1. Seulonnan historia ennen Arkistoinen supistamiskomiteaa

Ensimmäinen virallinen lupa asiakirjojen hävittämiseksi Suomessa on luultavasti senaatin vuonna 1866 antama suostumus eräiden sen arkistossa säilytettävien asiakirjojen hävittämisestä. Merkittävä ja laaja hallinnonalakohtainen seulontasuunnitelma annettiin senaatin päätöksensä vuonna 1883. Tämän valmisteli valtionarkistonhoitaja Reinhold Hausen keskusvirastojen esityksen pohjalta. Seuraavan päätöksen senaatti teki vuonna 1885. Senaatin määräys valtion tiliasiakirjojen seulonnasta annettiin vuonna 1908, myös tämä päätös syntyi Hausenin aloitteesta ja siinä tilitositteille määrättiin 20 vuoden säilytysaika.⁴⁸

---

⁴⁶ McKemish et al. 2005, 177–178, 180.

⁴⁷ Voutilainen 2003, 6.

⁴⁸ Mäenpää 1994, 181; Rastas 1983, 45, 51–52, 54.

Huoli kokoelmien täydentämisestä oli vielä 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa päällimmäisenä, vaikka arkistojen kasvuun kiinnitettiin huomiota jo vuoden 1888 valtiopäivillä. Seulontaa mietittiin myös vuonna 1898, jolloin asetettiin arkistovaltuuskunta Suomen Historiallisen Seuran jäsenistä tehtävänäan miettiä toimenpiteitä lääninhallitusten ja niiden alaisten arkistojen supistamiseksi. Komitea suhtautui epäilevästi seulontaan, mutta mainitsi joitakin vuotta 1825 nuorempia asiakirjaryhmiä, jotka voitaisiin hävittää. Reinhold Hausen ei pitänyt seulontaesityksiä perusteltuina ja senaatti katsoi, että lopullisen luvan antaminen seulontaan tuli olla valtionarkistonhoitajalla.⁴⁹

Suomen itsenäistymisen jälkeen valtion tehtävät kasvoivat ja perustettiin paljon uusia virastoja. Tämä aiheutti luonnollisesti myös asiakirjamäärien kasvua. Paineet asiakirjojen hävittämiseen kasvoivat ja ministeriöt antoivat keskusvirastoille joitakin hävittämislupia. Asiakirjoja hävitettiin myös ilman virallista menettelyä. 1930-luvulla seulonta-asioihin kiinnitti huomionsa sekä arkisto-olojen kehittämiseksi toiminut arkistovaltuuskunta että silloinen Valtion revisiolaitos (nykyisin Valtiontalouslaitoksen tarkastusvirasto). Arkistovaltuuskunta, jonka tehtäviin kuului vuonna 1939 annetun lain valmistelu, korosti mietinnössään vuonna 1935 hallinnolle ja tutkimukselle tärkeän asiakirjaaineiston säilymisen turvaamista. Seulonnasta se totesi, ettei mitään yleispäteviä ohjeita siitä voida antaa, vaan ratkaisut on tehtävä tapauskohtaisesti. Se esitti, että lupa ohjeiden antamiseen annettaisiin valtionarkistolle yhdessä hallinnonhaarojen keskusvirastojen kanssa. Revisiolaitos antoi vuonna 1936 lausunnon komiteamietintöön, jossa se ilmaisi huolensa tiliasiakirjojen ja tilitositteiden vaatimasta tilasta. Tuolloin oli voimassa vuonna 1908 annettu päätös, joka oli revisiolaitoksen mielestä liian säilyttävä. Päätös kaipasi sen mielestä pikaista uusimista.⁵⁰

Vuonna 1939 annetussa laissa julkisista arkistoista säädettiin seulonnasta ja asiakirjojen hävittämisestä hyvin vähän. Lain 6 §:n mukaan tarpeettomaksi katsottuja asiakirjoja sai hävittää vain valtionarkiston suostumuksella. Valtionarkiston lupa vaadittiin asiakirjojen hävittämiseen valtion virkaarkistoista, kuntien arkistoista, ortodoksisen kirkkokunnan sekä uskonnollisten yhdyskuntien arkistoista. Käytännössä asiakirjoja ei myöskään hävitetty evankelis-luterilaisista kirkonarkistoista tai erityisarkistoista vastoin valtionarkiston lausuntoa, joka myös pyydettiin säännöllisesti. Asetuksessa valtionarkistosta vuodelta 1952 nimenomaisesti sanottiin, että valtionarkiston oli pyynnöstä annettava neuvoja kirkon arkistojen hävittämisestä.⁵¹

---

⁴⁹ KM 1977:65, 1.

⁵⁰ Mäenpää 1994, 181–182.

⁵¹ Asetus valtionarkistosta 313/1952; KM 1977:65, 13, 17; Laki julkisista arkistoista 18/1939.

Vuoden 1939 laki lähti asiakirjojen suojaamisen periaatteesta, jolloin ehdotus joidenkin asiakirjojen hävittämisestä oli nimenomaisin syin perusteltava. Seulonta-asioiden keskittäminen valtionarkistolle nähtiin välttämättömäksi, ettei arkistojen rakenne tulisi sillä tavoin aukolliseksi, että tärkeäksi katsottavaa tietoa häviäisi.⁵²

Vuonna 1939 valtioneuvosto asetti seulontakomitean, johon kuului vain yksi mies, silloinen valtionarkistonhoitaja K.V. Blomstedt. Hänen tehtäväkseen annettiin ehdotuksien laatiminen siitä, miten arkistoihin kertyvän aineiston supistamisessa olisi toimittava. Ensimmäiseksi Blomstedt perehtyi lääninhallitusten ja niiden alaisten virastojen arkistoihin. Tähän valintaan vaikutti paljon hänen vierailunsa Tanskassa ja Ruotsissa vuosina 1936 ja 1938. Varsinkin Ruotsin matkan on täytynyt vaikuttaa häneen paljon, sillä siellä hän vieraili muun muassa Tukholman lääninhallituksessa. Ruotsissa oli pohdittu lääninkonttorien tiliasiakirjojen seulontaan liittyviä kysymyksiä jo 1920-luvun puolivälissä.⁵³

Blomstedt kannatti ruotsalaisten esimerkin tapaan enakkoseulontaa vedoten käytännöllisiin syihin: taannehtiva seulonta olisi liian aikaa vievää ja vaatisi paljon työvoimaa. Blomstedt antoi mietintönsä vuonna 1947. Hänen mielestään seulonnassa oli otettava huomioon hallinnon ja lainkäytön sekä tieteellisen tutkimuksen tarpeet. Lisäksi vaikuttivat myös taloudelliset seikat, sillä arkistotilojen ahtaus vaati jyrkkiäkin toimenpiteitä. Blomstedt otti kantaa myös siihen, että hävittämissä piti tehdä turvallisesti varsinkin arkaluonteisten asiakirjojen osalta.⁵⁴

Blomstedt ehdotti mietinnössään, että valtioneuvosto nimittäisi komitean, johon kuuluisi edustajia keskusvirastoista, lääninhallinnosta, oikeushallinnosta, revisiolaitoksesta ja Valtionarkistosta, sillä yhdelle miehelle seulontakysymysten pohdiskelu oli liian suuri tehtävä. Tämän komitean tulisi olla säännöllisesti kanssakäymisessä virastoasiain valtuutetun kanssa. Myös tässä asiassa Blomstedt seurasi Ruotsin esimerkkiä, sillä siellä oli 1940-luvulla perustettu asiantuntijalautakunta ”1940 års arkivsakkunniga”, jonka tehtävänä oli yhtenäistää ja tehostaa seulontamenetelmiä. Arkistoinesten supistamiskomitea perustettiin hoitamaan tätä tehtävää vuonna 1947.⁵⁵

---

⁵² KM 1977:65, 17, 109.

⁵³ Mäenpää 1994, 182–183.

⁵⁴ Mäenpää 1994, 183.

⁵⁵ Mäenpää 1994, 183–184.

2.3.2. Suomalaisen arvonmääritys- ja seulontapolitiikan piirteitä

Suomalaista arvonmääritys- ja seulontapolitiikkaa on julkilausuttu vähän. Ensimmäiset kunnolliset analysoinnit Arkistoinen supistamiskomitean päätösmietintöjen jälkeen ovat löydettävissä vuoden 1981 arkistolakia valmistelleen Arkistotoimikunnan komiteamietinnöstä. Siinä kuvattiin suomalaista arvonmäärityspolitiikkaa niin, että sen jälkeen kun asiakirjan ajankohtainen tehtävä hallinnollisesti tai oikeudenhoidollisesti on ohi, sillä saattaa olla merkitystä oikeusturvan kannalta, se voi valaista maan historiallista kehitystä tai se voi olla muutoin tutkimuksen kannalta merkittävä. Asiakirjat, joilla ei enää ollut käytännöllistä merkitystä eikä myöskään tutkimuksellista merkitystä, tuli voida hävittää mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, jotta niistä ei tulisi tarpeettomia kustannuksia. Tämän periaatteen soveltamisen käytännössä vaati kuitenkin asiantuntemusta. Katsottiin, että viranomaisen arkiston tulisi jatkuvasti antaa valaistusta seuraaviin asioihin: viraston kehitysvaiheisiin, viranomaisen noudattamaan ”politiikkaan” eli niihin periaatteisiin ja menettelytapoihin, joilla viranomaisen eri aikoina on tehtäviään hoitanut ja asioita ratkaissut; sekä kuvata varsinaisten tehtävien hoitoon kuuluvien yksittäisratkaisujen sisältöä. Pysyvästi tuli säilyttää yleensä diaarit ja muut keskeiset luettelot, pöytäkirjat, kirjeiden ja päätösten pääsarjat, vuosikertomukset, tilastot, viraston itsensä tekemät tutkimukset ja selvitykset sekä periaatteellisiin kysymyksiin ja merkittäviin tapauksiin liittyvät asiakirjat. Hävitettäviin kuuluivat ensisijaisesti ne asiakirjat, joiden asiasisältö olisi helposti saatavissa muista asiakirjoista, joko omassa virastossa tai muualla säilytettävistä. Myös rutiiniluontoiset ylläpitotehtävissä muodostuneet asiakirjat ja varsinaisiin tehtäviin kuuluvat toisarvoiset saapuneet asiakirjat kuuluivat pääsääntöisesti hävitettäviin. Suomessa seulontaa ei uloteta vuotta 1920 vanhempiin asiakirjoihin. Myös poikkeukselliset ajat, kuten viraston perustaminen ja ensimmäiset toimintavuodet, suuret organisaatiomuutokset ja sota-ajat saattavat aiheuttaa asiakirjojen pysyvän säilytyksen.⁵⁶

Arvonmääritys perustui toimikunnan mukaan suurelta osin tietoon siitä, mitä asiakirjoja tutkimuksissa oli aikaisemmin käytetty ja harkintaan siitä, minkälaisiin kysymyksiin tutkimuksissa tulevaisuudessa tahdotaan saada vastauksia. Toimikunta piti tärkeänä, että arkistoviranomaiset seuraavat eri alojen tutkimustoimintaa ja siinä vallitsevia kehitystendenssejä. Lisäksi ajateltiin, että olisi pyrittävä löytämään sellaisia objektiivisia kriteereitä, että arkisto seulonnasta huolimatta voisi tarjota monipuolisen kuvan nykyajasta tulevaisuuden tutkijoille heidän tutkimusaiheistaan ja metodeistaan

---

⁵⁶ KM 1977:65, 66–67, 74–76.

riippumatta. Tällaisia kriteereitä voisivat olla muun muassa asiakirjojen syntytapaan, tarkoitukseen ja säilytysjärjestykseen perustuvat valinnat.⁵⁷

Toimikunnan mielestä viranomaishierarkian huipulta tulee jäädä suhteellisesti enemmän asiakirjoja säilytettäväksi kuin piiri- ja paikallisportaassa, vaikka nämäkin olivat tärkeitä tutkimukselle valaistessaan päätösten vaikutuksia ja antaen yksityiskohtaisia tietoja ihmisten elämästä. Myös otannat massa-aineistojen seulonnassa nähtiin tärkeinä, kuten veroilmoituksissa, sairaskertomuksissa ja väestölaskenta-asiakirjoissa.⁵⁸

Kansallisarkistossa vuonna 1997 käynnistetty Seulonta 2000-hanke muotoili arkistolaitoksen seulontapolitiikkaa ja -strategiaa sekä määritteli seulonnan periaatteita ja -kriteereitä vastaamaan 2000-luvun haasteita asiakirjahallinnossa ja arkistotoimessa. Arkistolaitoksen seulontapolitiikka ja -strategia muotoillaan siinä seuraavasti: yksilöille ja yhteiskunnalle merkittävät tiedot säilytetään taloudellisessa ja käyttökelpoisessa muodossa ja pysyvästi säilytetään 10–15 prosenttia asiakirjallisten tietojen vuosikasvusta. Seulontapolitiikassa määritellään arkistolaitoksen noudattama seulontapolitiikka käytännönläheiseksi, ennakkoseulontaan ja arkistolaitoksen yhteistyöhön perustuvaksi. Seulontapolitiikka on säilyttämispolitiikkaa ja hävittäminen on aina perusteltava. Suomalaisen seulontaperinteen pragmaattisuuskin mainitaan, ja pragmaattisuus perustellaan sillä, että lainsäädännöllisiä lähtökohtia pidetään tärkeämpinä kuin seulontateorioita.⁵⁹

Arvonmäärityksessä organisaatioiden asiakirjallisia tietoja analysoidaan sen yhteiskunnallisista tehtävistä ja asemasta lähtien päätyen niiden tietosisältöön, jota arvioidaan vasta viimeisenä. Tämä siksi, että kaikki alkuperäistieto on periaatteessa yhtä arvokasta. Toimintojen ja tehtävien merkittävyyden ja yleisen vaikuttavuuden arvioinnin jälkeen tarkastellaan tietojen ainutkertaisuutta, kattavuutta, aggregaatioastetta ja tulevan tutkimuksen käyttömahdollisuuksia. Lisäksi kiinnitetään huomiota myös organisaation arkistonmuodostuksen rakenteeseen, tehtävien ja tietojen suhteisiin, organisaation käyttämiin tietojärjestelmiin, kirjaamis- ja rekisteröintitapoihin ja -kaavoihin sekä arkistointijärjestykseen. Päämääränä on säilyttää pysyvästi ne asiakirjalliset tiedot, jotka valaisevat organisaation kehitysvaiheita, eri aikoina tehtävien hoidossa ja päätöksenteossa noudatettuja periaatteita ja menettelytapoja, aikaansaatuja tuloksia sekä tietoja henkilöstöstä. Arvonmääritykseen vaikuttavat keskeisesti lainsäädännön vaatimukset, tietojen muoto ja niiden informaatioarvo. Kustannustekijät-

---

⁵⁷ KM 1977:65, 109–110.

⁵⁸ KM1977:65, 110.

⁵⁹ Repo-Lehikoinen 2001, 11–12.

kin vaikuttavat merkittävästi pysyvän säilytysmuodon valintaan. Tietojen on oltava myös ajallisesti ja alueellisesti kattavia. Jos tämä ei ole mahdollista, säilytetään samansisältöisistä asiakirjaryhmistä noin 5-10 prosentin otos pysyvästi tutkimuksen lähdeaineistoksi.⁶⁰

Jaana Kilkin mukaan arkistolaitoksessa asiakirjojen arvonmääritys perustuu organisaatioiden yhteiskunnallisten tehtävien ja aseman analysointiin. Mitä keskeisempiä organisaation asema ja tehtävät yhteiskunnassa ovat, sitä merkittävämpinä pidetään sen tuottamia asiakirjoja. Päämäärätehtäviin liittyviä asiakirjoja pidetään arvokkaampina kuin ylläpitotehtäviin liittyviä asiakirjoja. Arvonmääritys tehdään arkistonmuodostussuunnitelman avulla jo ennen kuin asiakirjat syntyvät, ja se kohdistuu tehtäviin, jotka tuottavat asiakirjoja, ei itse asiakirjoihin, joita ei edes tutkita. Informaatioarvoa ei tutkita, koska sen huomioiminen edellyttäisi Kilkin mukaan asiakirjan tietosisältöön perehtymistä.⁶¹

Yksityisyyden suojaaminen on ollut keskustelun aiheena sekä Suomessa että Ruotsissa. Keinona on ollut hävittää arkaluonteisia tietoja sisältävät viranomaisten asiakirjat, ja tätä kutsutaan eettiseksi seulonnaksi. Vastakkain ovat painavat argumentit; yksityisyyden suoja ja tutkimuksen vapaus ja edistäminen. Arkaluonteisia tietoja ovat muun muassa terveydenhuollossa, sosiaalitoimen hoidossa ja vankeinhoidossa kertyvät tiedot. Yksityiselämän suojaa tukevat pyrkimykset ovat korostuneet, kun julkishallinnossa on otettu käyttöön laajoja henkilötietoja sisältäviä atk-rekistereitä. Lähtökohdiana on ajatus, etteivät viranomaiset tai tutkijat saisi rekistereitä yhdistelemällä liian yksityiskohtaista kuvaa yksittäisen ihmisen elämästä. Rekistereistä, joita pidettiin aikaisemmin kortistomuodossa ja säilytettiin pysyvästi, on nykyisin määrätty poistettavaksi joko identifiointitiedot, kuten Ruotsissa on tehty, tai kaikki yksilöitä koskevat tiedot sen jälkeen, kun ne eivät enää ole välttämättömiä viranomaistehtävissä. Eettinen seulonta näin hoidettuna aiheuttaa kuitenkin monia ongelmia. Arkaluonteisten tietojen laaja hävittäminen voi vääristää tutkimuksen luomaa kuvaa menneisyydestä. Tunnistetietojen poistaminen estää samaa henkilöä koskevien tietojen yhdistämisen ja vaikeuttaa tutkimusta. Liian nopea hävittäminen voi heikentää myös oikeusturvaa, kun virheratkaisuja koskevat päätökset eivät ole enää käytettävissä ja korvausvaatimuksilta putoaa pohja pois.⁶² Fredrikssonin mielestä eettinen seulonta rikkoo seulonnan yleisiä periaatteita. Arkaluonteisten henkilötietojen hävittämisen sijaan tulisikin miettiä sääntöjä tietojen turvalliselle käytölle, jossa estettäisiin tietojen

---

⁶⁰ Repo-Lehikoinen 2001, 13–14.

⁶¹ Kilki 2002, 62.

⁶² Leppänen 2003.

väärin käyttö. Täten tiedot olisivat käytettävissä asianmukaiseen tutkimukseen tulevaisuudessa-kin.⁶³

2.3.3. Seulonnan otantamenetelmät Suomessa

Seulontaa varten on kehitelty myös kvantitatiivisia metodeja. Saksassa Artur Zechel kehitti kvantitatiivista valintaa, joka perustuu asiakirjojen ryhmittelyyn ja siitä otannalla otettavaan edustavaan otokseen, joka kuvaa koko ryhmää. Myös Ruotsissa kehiteltiin 1970-luvulla tilastollisen ja maantieteellisen otannan menetelmiä. Otantamenetelmien kehitykseen ovat vaikuttaneet myös tietokoneet ja massa-aineistojen käsittelyn helpottuminen, sekä keskustelut suurien materiaalien, kuten sairaskertomusten ja sosiaaliaktien säilytyksestä.⁶⁴ Myös Suomessa otantamenetelmät ovat olleet paljon käytössä aina Arkistoinesten supistamiskomitean ensimmäisistä ratkaisuksista saakka. Seuraavassa esitellään Suomessa käytetyt eri otantatyypit Markku Leppäsen⁶⁵ jaotuksen mukaisesti.

Yksikköjärjestysotantamenetelmällä tarkoitetaan systemaattista otantamenetelmää, jossa otannan ensimmäinen alkio valitaan arpomalla ja siitä edetään yleensä tasavälein, joka vastaa otoksen määrän suhdetta perusjoukkoon. Asiakirjoja seulottaessa alkio on esimerkiksi asiakirja, akti tai kotelo. Suomessa menetelmää on käytetty usein yhdessä aikasarjaotantamenetelmän kanssa eli osana yhdisteotantamenetelmää. Menetelmän heikkoutena on mahdollisuus, että perusjoukon ominaisuuksissa esiintyy vaihtelua samoin välein ja samoissa kohdissa, joihin otanta kohdistuu. Hyvänä puolena menetelmässä on sen soveltamisen helppous ja mekaanisuus.⁶⁶

Kronologisten otantamenetelmien valintaperuste on ajankohta, jolta asiakirja on peräisin tai jolloin asiakirjan kohdehenkilö on syntynyt. Suomessa on käytetty vaihe-, aikasarja ja syntymäpäiväotantaa. Vaiheotantamenetelmässä kronologisesti järjestettyjen yhteenkuuluvien asiakirjojen kokonaisuudesta valitaan säilytettäväksi ne asiakirjat, jotka liittyvät arkistonmuodostajan toiminnan alkutai loppupäähän, toiminnassa jälkeensä huomattuihin muutos- tai murroskohtiin tai toimintaympäristön murros- tai kriisikohtiin. Vaiheotantamenetelmän yleisin sovellus on päätös siitä vuodesta, jota vanhempaa asiakirja-ainesta ei saa hävittää. Suomessa kyseinen vuosi on 1920, tiliasiakirjojen osalta 1901. Suomessa säästetään myös sota-ajan (1939–1945) asiakirjoja enemmän. Myös Joen-

---

⁶³ Fredriksson 2003, 48.

⁶⁴ Fredriksson 2003, 28.

⁶⁵ Leppänen 1999.

⁶⁶ Leppänen 1999, 67–68.

suun ja Lapin yliopistojen asiakirjat säilytetään 2-3 ensimmäiseltä toimintavuodelta kokonaisuudessaan. Vaiheotantamenetelmää on sovellettu Suomessa toiseksi eniten.⁶⁷

Aikasarjaotantamenetelmässä otokseen valitaan yleensä joko vain nollaan tai myös viiteen päättyvien vuosien asiakirjat. Näin pyritään saamaan talteen tietoja, joiden avulla voitaisiin seurata eri ilmiöiden kehitystä ja ajallisia vaihteluita. Menetelmän heikkous on, että arkistonmuodostajan toiminnassa on voinut tapahtua muutoksia tai vaihteluita niinä vuosina, joita ei säilytetä. Hyvä puoli menetelmässä on sen soveltamisen helppous silloin, kun asiakirjat ovat vuosijärjestyksessä. Menetelmä on Suomessa yleisimmin käytetty ja sitä on käytetty myös paljon yhdisteotantamenetelmänä jonkun toisen otantamenetelmän kanssa.⁶⁸

Syntymäpäiväotantamenetelmää käytetään julkisen hallinnon henkilöaktien seulonnassa Pohjoismaissa. Otannan perusteena on kohdehenkilön syntymäpäivämäärä. Pysyvästi säilytetään sosiaalitoimen, työvoimahallinnon, verohallinnon ja vankeinhoidon henkilöaktit 8., 18. ja 28. päivä syntyneiden osalta. Sairauskertomukset säilytetään 18. ja 28. päivä syntyneiden osalta. Syntymäpäiväotannan avulla voidaan seurata saman henkilön vaiheita vaikka koko elinajan, saada mahdollisimman laajat tiedot tutkittavasta kohteesta kun otetaan talteen samojen henkilöiden tiedot eri arkistoista ja sen avulla voidaan saada tilastollisesti edustava otos kaikista tiedoista. Eräs heikkous menetelmässä on se, että kaikissa Pohjoismaissa on käytössä eri päivämäärät, mikä vaikeuttaa maasta toiseen muuttaneiden tutkimista.⁶⁹

Maantieteellisiin otantamenetelmiin kuuluvat menetelmät, joiden yhteydessä otokseen sisältyminen määräytyy asiakirjojen sijainnista perusjoukossa, tietyn alueen arkistonmuodostajien arkistoissa. Tyyppiarkisto-otantamenetelmää ja tyypisarja-otantamenetelmää on sovellettu rinnakkaisten ja samantasoisten ja samanlaisia tehtäviä hoitavien viranomaisten asiakirjojen seulonnassa. Tyyppiarkistojen ja -sarjojen on ajateltu edustavan kaikkia tietyn arkistonmuodostajatyypin arkistoja. Sitä käytettiin jonkin verran 1950-luvulta lähtien, mutta päätöksiä on sittemmin purettu.⁷⁰

Alueotantamenetelmää kokeiltiin kunnallisen sosiaalitoimen ja Kansaneläkelaitoksen asiakirjoihin. 1950-luvulla hahmoteltiin eräänlainen ”mini-Suomi” erilaisista kunnista sosiaalitoimen asiakirjoja varten. Tämän mini-Suomen edustavuus on jo asetettu kyseenalaiseksi eikä kyseisiin sarjoihin ole

---

⁶⁷ Leppänen 1999, 68–69.

⁶⁸ Leppänen 1999, 69–70.

⁶⁹ Leppänen 1999, 70–71.

⁷⁰ Leppänen 1999, 72.

kertynyt asiakirjoja 1980-luvun jälkeen. Kansaneläkelaitoksen otantamenetelmä perustui alueotannan lisäksi monimutkaiseen aikasarjamenetelmään, josta luovuttiin vuonna 1987.⁷¹

Laadulliseksi otantamenetelmäksi kutsutaan menetelmää, jossa otannan suorittaja tekee valintansa tietojensa, asenteidensa ja harrastustensa perusteella. Heikkoutena on se, että joku toinen saattaisi valita vastaavassa tilanteessa toisenlaisen otoksen.⁷²

Moniotantamenetelmissä käytetään samalla kertaa kahta tai useampaa otantamenetelmää. Yhdistetöntantamenetelmässä otantamenetelmiä käytetään samanaikaisesti niin, että syntyy vain yksi asiakirjojen joukosta erotettu osa eli otos. Rinnakkaisotantamenetelmässä otantamenetelmiä käytetään eriaikaisesti peräkkäin, jolloin syntyy kaksi tai useampia perusjoukosta erotettuja otoksia.⁷³

Asiakirjanäyte on otantaa suppeampi asiakirjojen talteen ottamisen muoto, eikä sitä voida pitää varsinaisena otantamenetelmänä. Sen tavoitteena on jättää asiakirjoista noin prosentin näyte osoitukseksi siitä, millaisia hävitetyt asiakirjat olivat ja miten asioita aikanaan on käsitelty. Esimerkiksi lomakkeet ovat yksi asiakirjaryhmä, joissa näytettä on käytetty.⁷⁴

2.4. Asiakirjan elinkaarimalli

Asiakirjan elinkaarikäsite syntyi Yhdysvaltain Kansallisarkistossa tarpeesta hallita asiakirjoja niiden laatimisvaiheesta hävittämiseen tai pysyvään säilytykseen. Se vakiinnutettiin vuoden 1950 Federal Records Actiin. Kansallisarkistossa kehitettiin elinkaarihallinnan käsitteitä ja tekniikoita, joilla kontrolloida asiakirjojen laatimista, organisointia ja hoitamista. Se sai vaikutteita myös Euroopasta. Samanaikaisesti amerikkalainen arkistomaailma jakaantui myös kahtia organisaatioiden asiakirjahallintoon ja (historiallisiin) arkistoihin, joissa säilytettiin historiallisesti arvokkaita asiakirjoja. Organisaatioiden asiakirjahallinnon ammattilaisten periaatteiksi asiakirjojen hoidossa tulivat tehokkuus, taloudellisuus ja oikeudelliset tarpeet. Arkistonhoitajien vastuulle jäivät ei- ajankohtaisten

---

⁷¹ Leppänen 1999, 72–73.

⁷² Leppänen 1999, 73.

⁷³ Leppänen 1999, 74–75.

⁷⁴ Leppänen 1999, 75.

asiakirjojen arvonmääritys, hoito ja säilyttäminen laajempia yhteiskunnallisia ja kulttuurisia tarpeita varten.⁷⁵

Asiakirjan elinkaaresta tuli asiakirjahallinnon avainkäsite ja perusta sen kaikille periaatteille, käytännöille, metodeille ja tekniikoille. Sen myötä asiakirjahallinto muodostui loogiseksi näkemykseksi informaation tuottamisesta, ylläpidosta ja seulonnasta. Arkistotyö alkoi painottua pelkän säilyttämisen lisäksi myös tärkeiden aineistojen tunnistamiseen ja valitsemiseen. Amerikkalaisen elinkaarikäsitteen (life cycle) mukaan arkistonmuodostaja organisoii tuottamansa ja tarvitsemansa asiakirjat, aktiivikäytön jälkeen asiakirjat varastoidaan passiivikäyttöä varten ja lopuksi toiminnallisen käytön jälkeen asiakirjoista valikoidaan arkistollisesti arvokkaat aineistot, jotka siirretään arkistoon. Muut asiakirjat tuhoetaan.⁷⁶

Asiakirjan elinkaari jaetaan Suomessa perinteisesti kolmeen vaiheeseen: aktiiviseen, passiiviseen ja historialliseen vaiheeseen. Asiakirjan elinkaari alkaa sen laatimisesta ja päättyy joko pysyvään säilyttämiseen tai hävittämiseen. Asiakirjan aktiivivaiheessa se laaditaan, sitä käsitellään ja siirretään. Asiakirjat säilytetään yleensä joko työyksikössä tai kirjaamossa. Aktiivivaiheessa tietoja tarvitaan jatkuvasti yhteisön tehtävien hoidossa. Passiivivaiheessa asiakirjat, joita ei enää tarvita, siirretään lähi- tai päätearkistoon. Passiivivaiheessa tietoja voidaan tarvita edelleen tehtävien hoidossa tai oikeusturvaan liittyvistä syistä. Sekä aktiivi- että passiivivaiheessa tehdään asiakirjojen seulontaa, suurin osa hävitetään passiivivaiheen jälkeen, noin 10–20 vuoden kuluttua asiakirjojen laatimisesta. Ne asiakirjat, jotka säilytetään pysyvästi, siirtyvät historialliseen vaiheeseen ja niillä on tutkimuksellista arvoa. Valtosen mukaan tämä jaottelu lienee peräisin Couturen ja Rousseau'n vuonna 1987 esittelemästä aikakausijaosta, joka on kuvattu kuviossa 1. Tätä jaottelua ei kuitenkaan ole mitenkään perusteltu arkistolaitoksessa⁷⁷ Suomessa asiakirjan elinkaarimalli alkoi yleistyä vasta 1980-luvulla Jaana Kilkin esitellessä Pennin spiraalisen, kokonaisvaltaiseen asiakirjahallintoon perustuvan mallin. Mallissa on kolme päävaihetta: synty, käyttö ja säilytysvaihe, jotka ovat riippuvaisia toisistaan ja vaikuttavat toisiinsa.⁷⁸

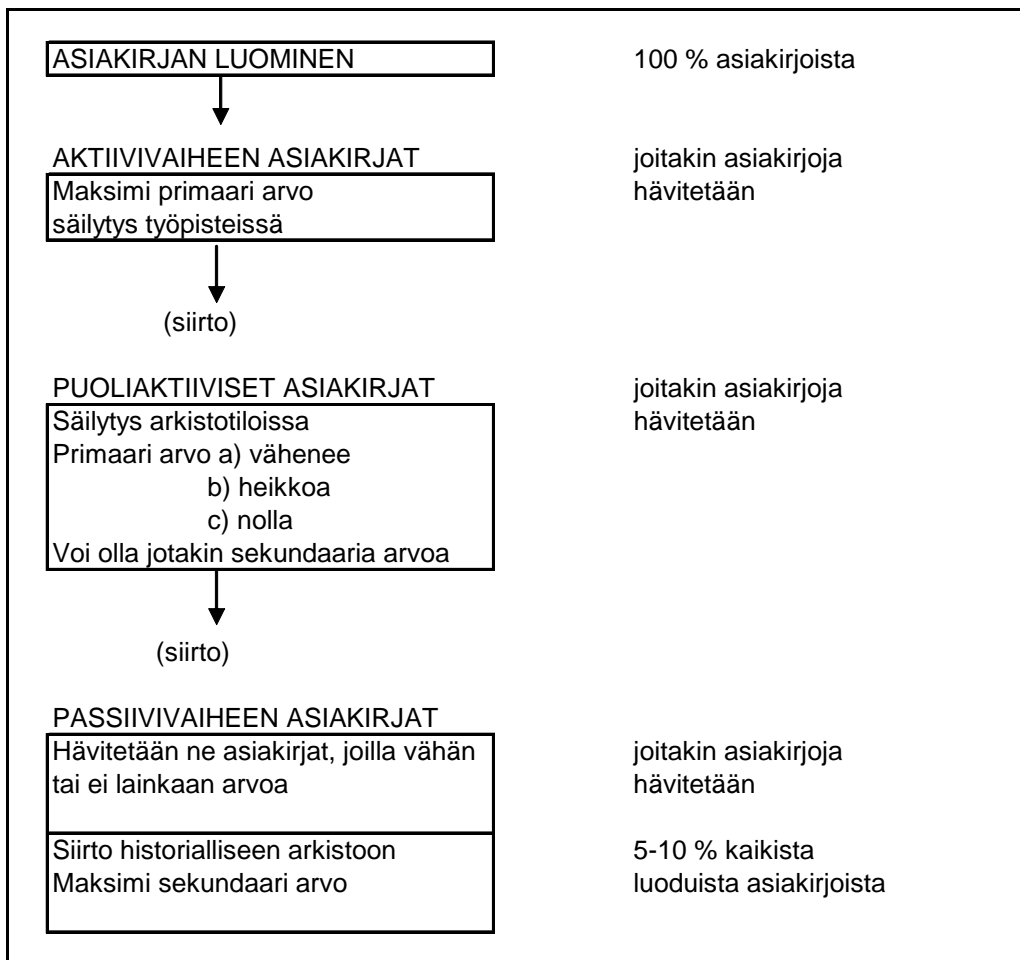
---

⁷⁵ Valtonen 2005, 37–38, 40.

⁷⁶ Valtonen 2005, 39–40.

⁷⁷ Documenta. Laatu asiakirjahallintoon, valtioneuvoston asiakirjahallinnon opas 2003; Valtionhallinnon asiakirjojen seulonta ja hävittäminen 2003, käsitelmääritykset – liite; Valtonen 2005, 42.

⁷⁸ Valtonen 2005, 42.

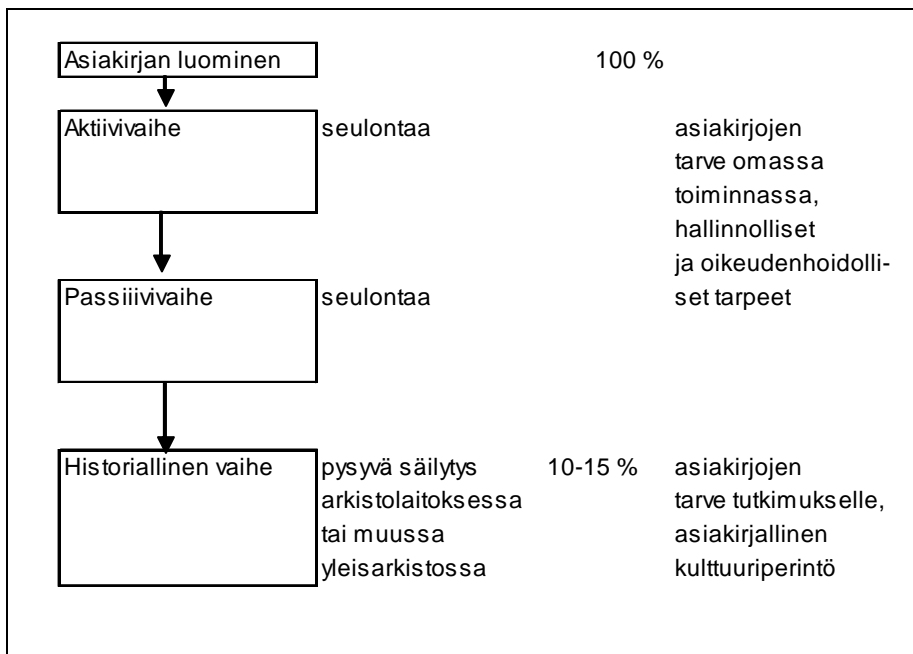
KUVIO 1. Asiakirjan kolme vaihetta (Couture ja Rousseau 1987, tässä Valtonen 2005, 43).

Elinkaarikäsitteestä on tullut arkistotalalla useimpien hyväksymä. Siitä on olemassa useita erilaisia tulkintoja ja visualisointeja. Keskusteluja on käyty siitä, onko elinkaareissa kyse kaaresta (cycle), lineaarisesta prosessista (ketju), spiraalista, jatkumosta (continuum), vaiheista (phases) vai aktiivi-passiivi statuksesta. Elinkaarimalleja on käytetty myös laajemmin tieto- ja järjestelmähallinnassa. Malli on saanut myös kritiikkiä sen erillisistä, toisiaan lineaarisesti seuraavista vaiheista ja tästä johtuvasta toiminnallisesta roolijaosta asiakirjatiedon hallinnassa. Elinkaari on siten jo itsessään kaksijakoinen, ensimmäinen elinkaari toteutuu asiakirjahallinnossa ja toinen arkistossa. Erityisesti australialaiset ovat kritisoineet mallia paljon ja kehittäneet sen pohjalta kontinuumimallin, jota kutsutaan Suomessa usein myös jatkumomalliksi. Malli korostaa elinkaarihallinnan jatkuvuutta.⁷⁹ Kontinuumimalli on noussut suosituksi erityisesti sähköisten asiakirjojen lähestymistapana ja siinä asiakirjahallinto ja arkistotoimi yhdistyvät yhdeksi prosessiksi; siinä ei tehdä eroa asiakirjojen hallintamenetelmissä aktiivi-, passiivi- ja historiallisessa vaiheessa. Jaana Kilkin mukaan jatkumoajattelua voidaan nähdä toteutetun Suomessa jo 1981 arkistolaista lähtien, jolloin viranomaisten tehtä-

⁷⁹ Valtonen 2005, 40–42.

vien kasvu ja teknologinen kehitys lisäsivät myös asiakirjojen määrää ja edellyttivät aikaisempaa aktiivisempaa otetta asiakirjojen elinkaaren alkuvaiheessa.⁸⁰

Elinkaarimalli soveltuu hyvin käytettäväksi silloin kun puhutaan paperiasiakirjojen hallinnasta. Suomalainen elinkaarimalli, jako aktiivi- passiivi- ja historialliseen vaiheeseen, soveltuu käytettäväksi myös tässä tutkimuksessa, koska komitea on erityisesti pohtinut asiakirjojen säilytys- ja käyttöarvoa aktiivi- ja passiivivaiheessa viranomaisen toiminnassa ja historiallisessa vaiheessa tieteellisen tutkimuksen tarpeita varten. Näin elinkaarijajatteluun yhdistyvät myös seulonnassa ja arvonmäärityksessä käytössä oleva malli pohtia asiakirjojen säilytysarvoa toiminnan (aktiivi-passiivivaihe) ja tutkimuksen (historiallinen vaihe) tarpeita varten. Tätä mallia olen kuvannut kuviossa 2.

Kuvio 2. Asiakirjan elinkaarimalli ja seulonta.

⁸⁰ Kilkki 2002, 58–59.

3. Tutkimusasetelma

Tutkimus on arkistohistoriallinen tutkimus, jossa tarkastelun kohteena ovat Arkistoinesten supistamiskomitean tekemät seulontapäätökset. Tutkimuksessa tarkastellaan suomalaisen seulontatoiminnan alkuvaiheita Arkistoinesten supistamiskomitean tekemän työn kautta. Erityisen tarkastelun kohteena ovat komitean tekemät yleispäätökset, jotka koskivat lääninhallituksia, henkikirjoittajia, nimismiehiä ja poliisilaitoksia. Viitekehyksenä toimii asiakirjan elinkaarimalli, jonka avulla tarkastellaan sitä, miten viranomaisten omia toiminnan tarpeita ja toisaalta tutkimuksen tarpeita perusteltiin seulontapäätöksiä tehtäessä. Tämän lisäksi seulontapäätöksiä peilataan myös kansainvälisiin seulonnan teorioihin sekä suomalaiseen seulontakeskusteluun, ja koetetaan analysoida, mitä eri seulontamalleja ratkaisut sisältävät. Tutkimuksen tarkoitus ei siis ole olla kattava historiikki komitean toiminnasta.

Ruotsalaisia seulonnan käytäntöjen ja aatteiden historiaa sekä seulonnan tärkeitä tutkimusalueita ja kysymyksiä tarkastellut Tukholman yliopiston arkistotieteen professori Berndt Fredriksson näkee seulonnan historialliset käytännöt ja aatteet tärkeäksi tutkimusalueeksi. Hänen mielestään on tärkeää, että tutkimuksen avulla paljastetaan ja analysoidaan seulontapäätöksiin johtaneita arvonmäärittäjiä. Fredriksson jakaa toisistaan erilleen seulonnan aatehistorian ja seulontakäytäntöjen historian. Aatehistoriaa ovat ne erilaiset seulonnan teoreettiset keskustelut, joita tässä tutkimuksessa esiteltiin luvussa 2.2. Näitä keskusteluita olisi Fredrikssonin mukaan tärkeää analysoida sekä ymmärtää niiden taustoja ja kehitystä. Seulontakäytäntöjen historian tutkimusalueiksi tai kysymyksiksi Fredriksson nostaa esiin seuraavia aiheita: Kuinka seulontakäytännöt ovat kehittyneet? Ovatko erilaiset aatteet ja periaatteet tulleet osaksi käytäntöjä, vai onko oltu vain pragmaattikkoja? Minkä tyyppistä aineistoa on seulottu ja kuinka laajasti?⁸¹ Fredrikssonin jaotuksen mukaan tutkimukseni aihepiiri kuuluu seulontakäytäntöjen historian tutkimukseen.

Tutkimuksessani etsitään vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

- Millaisia seulontapäätökset olivat ja miten ne tehtiin?
- Mitä piti säilyttää ja mitä voitiin hävittää?
- Miten perusteltiin säilytysajat hallinnon, oikeudenhoidon ja tieteellisen tutkimuksen tarpeisiin nähden, vai löytyykö perusteluita lainkaan?

---

⁸¹ Fredriksson 2003, 24, 30.

- Onko päätöksissä näkyvissä yhteneväisiä linjoja?
- Miten seulontaa ja hävittämistä ohjeistettiin?
- Miten kaksi käsiteltävänä olevaa päätöstä erosivat toisistaan?

Lisäksi tarkastelen sitä, oliko suomalainen seulonta niin puhtaan pragmaattista kuin usein väitetään. Samaa pragmaattisuuden käsitettä käytetään yleisesti myös ruotsalaisessa ja amerikkalaisessa seulontakeskustelussa. Mitä tällä pragmaattisuudella sitten oikein tarkoitetaan? Pragmaattisuus selitetään usein niin, että ei ole luotu yleispäteviä seulontamalleja ja teorioita, vaan seulontapäätökset on tehty tapauskohtaisesti. Kuitenkin mielestäni pragmaattisuuden käsite on jossakin määrin ristiriitainen, sillä myös joitakin yleispäteviä malleja tai käytäntöjä on ehkä löydettävissä. Onko puhtaan pragmatismien korostamisessa kyse vain suomalaisen arkistotoimen teorian vieroksumisesta⁸².

Tutkimus rajataan käsittelemään kahta samoille viranomaisille annettua päätöstä: vuonna 1951 annettua sisäasiainministeriön päätöstä lääninhallitusten, henkikirjoittajien, nimismiesten ja poliisilaitosten arkistoihin kuuluvien erinäisten asiakirjain hävittämisestä ja tämän päätöksen kumoavaa päätöstä vuodelta 1963 eli sisäasiainministeriön päätös lääninhallitusten, henkikirjoittajien, nimismiesten ja poliisilaitosten arkistoihin kuuluvien erinäisten asiakirjojen hävittämisestä. Lääninhallituksia, henkikirjoittajia, nimismiehiä ja poliisilaitoksia koskevat päätökset valittiin erityisen tarkastelun kohteeksi useastakin syystä. Nämä olivat ainoat viranomaiset, joille komitea teki kaksi päätöstä, joten näiden päätösten kautta voidaan vertailla sitä, miten komitean työssä tapahtui kehitystä. Toinen syy on se, että siinä annettiin samalla kertaa päätös, joka kosketti ylempää ja alemmaa hallinnon hierarkkista porrasta. Lääninhallinnon ja sen alaisten viranomaisten asiakirjat myös kattavat laajan aiheiden kirjon erilaisia hallinnollisia asioita. Kun komitea teki paljon lähinnä tiliasiakirjoja koskevia päätöksiä, on näissä seulontapäätöksissä tarkastelun kohteena laajempi yhteiskunnallinen toiminta.

Päätöksissä lueteltiin lähinnä vain ne asiakirjat, jotka voitiin hävittää ja niille määritelty vähimmäis-säilytysaika. Kyseessä on siis eräänlainen luettelo hävitettäväksi tarkoitetuista asiakirjoista. Pysyvästi säilytettäväksi jäivät siis ne asiakirjat, joita päätöksissä ei erikseen mainittu. Näitä asiakirjoja täytyykin etsiä päätösten valmistelumateriaaleista eli komiteanmietinnöistä ja komitean kokouspöytäkirjoista. Arkistoainesten supistamiskomitean Kansallisarkistossa säilytettävästä arkistoaineistosta on etsitty päätöksien perusteluja kokouspöytäkirjoista. Samoin komitean toimintaa kuvaavaan lu-

---

⁸² Ks. esim. Henttonen 2004.

kuun on saatu runsaasti materiaalia komitean kokouspöytäkirjoista. Pöytäkirjamateriaali on runsas varsinkin 1940–1950-luvuilla, jolloin komitea kokoontui keskimäärin kerran viikossa. Nämä kaikki pöytäkirjat vuosilta 1947–1970 on käyty läpi. Pöytäkirjoistakaan ei tosin aina löytynyt juuri sitä, mitä olisin kaivannut, vaan usein perustelut säilytysajolle ovat jääneet dokumentoimatta. Kokouspöytäkirjat ovat 1940- ja 1950-luvuilla olleet kattavia sisällöltään, koska tuolloin tehtiin vielä käsitelypöytäkirjoja. Komitean pöytäkirjat muuttuivat 1960-luvulla päätöspöytäkirjoiksi, joten siksi ne eivät enää muodosta niin hyvää lähdemateriaalia kuin aikaisemmat pöytäkirjat.

Päätösten komiteanmietinnöt ovat toinen tärkeä tutkimusaineisto siinä, että päätösten takaa löytyviä ajatuksia saadaan esiin. Mietintöjen saatekirje ja perusteluosa tarjoavat hyvän ja tiivistetyn lähteen päätösten valmisteluprosessin tutkimiselle. Niissä kerrotaan, miten päätös syntyi ja ketä kuultiin. Lisäksi perusteluissa löytyy tietoa siitä, mitkä säilytysajat tai ratkaisut tuottivat komitealle eniten pohdintaa. Komiteanmietinnöt ovat kuitenkin tiiviitä, eli kaikkein syvimmälle voidaan päästä vain pöytäkirjojen kautta.

Tutkimuksessa on käytetty historiantutkimuksen menetelmää, joka perustuu lähteiden kriittiseen erittelyyn, lähteiden lukemiseen. Aikaisemmin menetelmästä oli hyväksyttyä käyttää nimitystä lähdekritiikki, mutta varsinkin Jorma Kalela⁸³ on kyseenlaistanut tämän käsitteen käytön mielekkyyden. Lähdetä eritellään sen mukaan, missä mielessä se on aikoinaan laadittu. Jokaisella lähteellä on jokin tehtävä ja tämä tehtävä määrää lähteen sisällön. Historiantutkimus on ennen muuta kirjoittamalla tapahtuvaa päättelyä, joka on jatkuvaa argumentaation ja rekonstruktion vuorovaikutusta. Sitä ohjaa argumentaation tavoite. Päättelyn on oltava moitteetonta, tulkinnan vakuuttavaa ja kuvauksen uskottavaa.⁸⁴

Tutkimusta voidaan luonnehtia myös perinteisessä yhteiskuntatieteellisessä mielessä laadulliseksi ja kuvailevaksi. Tutkimuksessa kuvaillaan komitean toimintaa ja seulontapäätösten antamiseen liittyneitä prosesseja. Jonkin verran tutkimuksessa on myös käytetty aineiston kvantifiointia, kun on laskettu seulontaratkaisujen määriä. Lisäksi tutkimus on myös vertailevaa siinä mielessä, että kahta päätöstä vertaillaan toisiinsa ja pyritään tarkasteleman, miten seulonnassa tapahtui kehitystä.

---

⁸³ Kalela 2000, 91.

⁸⁴ Kalela 2000, 91, 93, 164, 167–168.

Tutkimus on tehty niin, että aineistosta ensimmäisenä kerättiin päätökset. Tämän jälkeen ryhdyttiin arkistotyöskentelyyn, joka kesti noin puoli vuotta. Arkisto käytiin pöytäkirjojen osalta läpi systemaattisesti, eli kaikki vuosien 1947–1970 pöytäkirjat. Niistä tehtiin muistiinpanoja, lähinnä silmällä pitäen alustavia tutkimuskysymyksiä, mutta ylöskirjatuksi tuli myös paljon komitean toimintaan liittyvää. Heti arkistotyöskentelyn alkuvaiheessa selvisi, ettei kaikkea komitean tuottamaa arkistomateriaalia sen laajuuden vuoksi voi käyttää tämän tutkimuksen puitteissa. Päätöksiä taustoja tarkastellaan tässä tutkimuksessa siksi vain pöytäkirjojen ja komiteanmietintöjen avulla. Arkistosta olisi löytynyt kuitenkin myös paljon päätösten valmisteluun liittyvää muuta materiaalia kuten lausuntoja, kirjeenvaihtoa ja asiakirjanäytteitä. Koko arkiston pöytäkirjamateriaalin käytiin läpi siksi, että aluksi oli tarkoitus ottaa tutkimukseen mukaan kaikki komitean tekemät päätökset. Sen jälkeen tutkimusta rajattiin koskemaan kaikkia yleispäätöksiä. Lopulta aineiston ollessa vieläkin liian laaja päätin keskittyä pelkästään kahteen päätökseen.

Päätösten analyysi kohdistuu sekä päätösten valmistelumateriaaliin ja itse päätökseen, joka itsessään on lähinnä pelkkä luettelo säilytysajoista. Tausta-aineisto eli mietinnöt ja pöytäkirjat toimivat avaimena päätösten ymmärtämiseen. Itse päätöksestä olen laskenut säilytysaikaratkaisujen lukumäärät. Nämä on laskettu niin, että kunkin asiakirjasarjan tai -ryhmän, jotka ovat aina yksi nimike päätöksessä, esimerkiksi virkavapaushakemukset, osalta seulontaratkaisuihin ovat laskettu kaikki sille annetut eri säilytysajat. Näin oli esimerkiksi, jos säilytysaika oli 5 vuotta niille virkavapaushakemuksille, joiden aika ja myöntämisen peruste merkittiin nimikirjaan ja muulloin 40 vuotta. Näin laskemalla saadaan kaksi seulontaratkaisua. Olen myös maininnut otantamenetelmien käytön kaikista päätöksistä. Säilytysaikaratkaisut on taulukoitu lääninhallitusten lääninkanslian (vuoden 1963 päätöksessä yleinen osasto) ja poliisilaitosten osalta, koska päätökset ovat niin laajoja käsittäen useita toimintoja, kuten lääninhallituksen virasto- ja henkilöasiat ja ulosottotoimi. Lääninkonttorin osalta päätös kosketteli vain yhden tyyppisiä asiakirjoja ja oli lyhyt, samoin henkikirjoittajien osalta päätökset olivat lyhyitä sekä nimismiesten 1951 päätöksen osa. Siksi näistä päätöksen osista ei ole tehty taulukoita havainnollistamaan päätöksiä, vaan analyysi on kyetty hoitamaan sanallisesti.

Aikaisemmin Suomessa kirjoitetut artikkelit supistamiskomiteasta ja otantamenetelmistä jättävät tilaa myös omalle tutkimukselleni, varsinaista tieteellistä tutkimusta seulonnasta ei ole vielä tehty. Markku Mäenpää on artikkelissaan *Arkistoinesten supistamiskomitea maamme seulontakäytäntöjen ja -periaatteiden luojana* tarkastellut komitean työtä vain 1940–1950-lukujen vaihteessa ja seulottavan aineiston osalta vain kahta ensimmäistä päätöstä eli lääninhallitusten ja niiden alaisien henkikirjoittajien, nimismiesten ja poliisilaitosten arkistoja koskevaa päätöstä sekä tiliasiakirjojen

seulontaa, joka olikin komitean alkuvuosien tärkein keskustelun aihe. Käsittely lääninhallituksen ja alaisten viranomaisten päätöksen osalta on kuitenkin suppeaa eikä käsitä lainkaan vuoden 1963 päätöstä. Lisäksi Mäenpään artikkeli ei kerro mitään komitean toiminnasta 1950-luvun alkupuolen jälkeen. Markku Leppänen taas on käsitellyt seulontapäätöksiä vain käytettyjen otantamenetelmien osalta artikkelissaan *Otannan käyttö asiakirjojen seulonnassa*. Tässä artikkelissa ei kuvata sitä, mitä otantamenetelmiä juuri yksittäisessä päätöksessä on käytetty, vaan siinä esitellään vain yleisesti mitä erilaisia otantamenetelmiä Suomessa on käytetty.

4. Hallintohistoriallinen tausta

4.1. Suomen arkistolaitoksen rakenne ja toimivaltasuhteet

Suomen arkistolaitoksen historia alkaa Ruotsin vallan ajalta virka-arkistojen eli virastojen omien arkistojen muodostumisesta ja niiden hoidosta. Maan keskusarkisto syntyi autonomian ajalla senaatin arkistosta, joka toimi 1810-luvulta lähtien, aluksi siis vain senaatin virka-arkistona. Se avattiin yleisölle vuonna 1859 ja vuonna 1869 se sai nimen valtionarkisto. 1860-luvulla arkisto muuttui luonteeltaan enemmän historiantutkimusta palvelevaksi tutkimuslaitokseksi ja se siirrettiin senaatin yleisen kanslian alaisuudesta kirkollistoimikunnan alaisuuteen, joka hoiti myös koululaitosta sekä tieteen ja taiteen aloilla toimivia laitoksia ja yhdistyksiä. Säännölliset asiakirjojen siirrot virastoista valtionarkistoon alkoivat 1880-luvulla ja vuonna 1881 valtionarkiston voidaan katsoa lopullisesti lakanneen toimimasta senaatin virka-arkistona. Tärkeimmiksi tehtäviksi määriteltiin arkistojen säilyttäminen, järjestäminen, luetteloiminen ja hoitaminen sekä saatavilla pitäminen historiallisia tutkimuksia ja muuta tutkimusta varten.⁸⁵

Vuonna 1924 valtioneuvosto asetti valtuuskunnan käsittelemään maakunta-arkistoasiaa ja sen esitys johti ensimmäisen maakunta-arkiston, Hämeenlinnan maakunta-arkiston, perustamiseen vuonna 1927. Myöhemmin sama valtuuskunta sai tehtäväkseen miettiä myös ensimmäistä arkistolakia, mietintö valmistui vuonna 1934 ja laki astui voimaan vuonna 1939. Laki korosti arkistojen suojelua, jolla tarkoitetaan sekä arkistojen talteenottoa että fyysisesti oikeiden säilytysolosuhteiden luomista. Laki asetti valtionarkiston keskusvirastona valtion virka-arkistojen korkeimmaksi viranomaiseksi, jonka piiriviranomaisina toimivat maakunta-arkistot. Kirkonarkistot jäivät lain ulkopuolelle, mutta valtuuskunta piti tärkeänä, että ne saataisiin säilytettäväksi yleisarkistoihin.⁸⁶

Julkisia arkistoja ovat yleisarkistot, eli valtionarkisto (nykyisin Kansallisarkisto) ja maakunta-arkistot, erikoisarkistoina, eli viranomaisarkistoina ministeriöiden ja niiden alaisten valtion virastojen ja laitosten virka-arkistot, kunnalliset arkistot eli kuntien ja kuntainliittojen arkistot (nykyisin myös kuntayhtymät) ja kirkolliset arkistot, joita ovat evankelis-luterilaisen kirkon arkistot, ortodoksisen kirkkokunnan arkistot ja uskonnollisten yhdyskuntien arkistot. Lisäksi erityisarkistoja ovat Tasavallan presidentin, eduskunnan sekä sen alaisten Suomen Pankin ja kansaneläkelaitoksen arkis-

⁸⁵ KM 1977:65, 1; Rastas 1999, 108–110.

⁸⁶ KM 1977:65, 2.

tot sekä puolustusvoimien keskusarkistona toimiva sota-arkisto. Erityisarkistojen asema vuoden 1939 laissa jäi hieman epämääräiseksi.⁸⁷

Ennen ensimmäistä vuoden 1939 arkistolakia valtionarkistolla ei ollut oikeutta ohjata viranomaisten arkistointia eikä viranomaisilla ollut velvollisuutta luovuttaa aineistojaan valtionarkistoon tai maakunta-arkistoihin. Sotien jälkeen valtionarkiston toiseksi keskeiseksi tavoitteeksi arkistojen talteenoton ohelle tuli myös arkistolaitokseen luovutettavien arkistoaineistojen seulonta.⁸⁸

Valtionarkiston tehtäväksi julkisten arkistojen keskusvirastona määriteltiin vuoden 1939 laissa arkistoainesten vastaanottaminen, säilyttäminen ja järjestäminen, sekä niiden pitäminen viranomaisten, tutkijoiden ja muiden asiakirjoja tarvitsevien käytettävissä sekä arkistotoimen valvominen ja johtaminen. Valtionarkiston yleiset johtotehtävät koskivat kaikkia valtion virka-arkistoja, ja eräin rajoituksin kunnallisia arkistoja. Asiakirjojen hävittäminen ja yleisohjeiden antaminen oli eräs näistä tehtävistä, joissa valtionarkistolla oli valtaa myös kunnallisiin arkistoihin nähden. Valtion keskuksellisen virastot sekä Helsingissä sijaitsevat piiri ja paikallishallinnon arkistot olivat suoraan valtionarkiston valvonnan alaisia, kun taas muut valtion ja kunnalliset arkistot olivat maakunta-arkistojen valvonnan alaisia. Maakunta-arkistot piirihallintoviranomaisina toimivat valtionarkiston alaisina, ja ne valvoivat muita valtion virka-arkistoja sekä kunnallisia arkistoja.⁸⁹

Maakunta-arkistoja on seitsemän: Turun maakunta-arkisto (perustettu v. 1932), Hämeenlinnan maakunta-arkisto (v. 1927), Mikkelin maakunta-arkisto (perustettiin v 1934 Viipurin maakunta-arkistona), Joensuun maakunta-arkisto (v.1974), Vaasan maakunta-arkisto (v.1936), Jyväskylän maakunta-arkisto (v. 1967) ja Oulun maakunta-arkisto (v.1932).⁹⁰ Maakunta-arkistojen tehtävänä oli vuoden 1939 lain aikana, kunkin piirissään valtionarkiston alaisina paikallisina yleisarkistoina, vastaanottaa, säilyttää ja järjestää arkistoaineiksia ja pitää ne käytettävänä. Eri sopimuksin voitiin säilyttää myös kunnallisia, kirkollisia ja yksityisiä arkistoja.⁹¹ Tuolloin maakunta-arkistoon vastaanotetuista asiakirjoista ei saanut poistaa tai hävittää mitään ilman, että siihen hankittiin lupa valtionarkiston välityksellä asianomaiselta ministeriöltä.⁹²

---

⁸⁷ KM 1977:65, 6-8, 10.

⁸⁸ Rastas 1999, 114, 116.

⁸⁹ KM 1977:65, 7-8.

⁹⁰ KM 1977:65, 8-9.

⁹¹ Asetus maakunta-arkistoista 359/35; Asetus maakunta-arkistoista 619/1970.

⁹² Opetusministeriön päätös ohjesäännön vahvistamisesta maakunta-arkistoille 361/35.

Viranomaisarkistoista suurimman ryhmän ovat aina muodostaneet valtion virka-arkistot. Näitä ovat valtioneuvoston kanslian, ministeriöiden sekä niiden hallinnonalaan kuuluvien virastojen ja laitosten arkistot. Jokainen virka-arkisto oli ja on jonkin yleisarkiston valvonnan alaisia.⁹³

Kunnallisia arkistoja olivat vuoden 1939 lain voimassaolo aikana kaupunkien, kauppaloiden, maalaiskuntien ja kuntainliittojen arkistot. Vuoteen 1978 asti myös maistraattien ja järjestämisvirastojen arkistot olivat kunnallisia arkistoja. Valtionarkiston valvonta ulottui kunnallisiin arkistoihin sikäli, että se oli oikeutettu antamaan sitovia ohjeita niiden hoidosta eikä niihin kuuluvia asiakirjoja saanut hävittää ilman sen lupaa. Maakunta-arkistot saattoivat suorittaa niissä tarkastuksia. Kunnallisten arkistojen hoito oli järjestetty eri kunnissa ja eri kunnallisilla sektoreilla eri tavoin, suurimmissa kunnissa oli jo keskusarkistoja kun taas pienissä kunnissa arkistot olivat usein vailla vastuunalaista arkistonhoitajaa tai arkistotoimi oli kokonaan järjestämättä. Kunnallisilla arkistoilla ei ole koskaan ollut velvollisuutta siirtää arkistojaan valtioneuvoston tai maakunta-arkistoihin. Luovutetun alueen kuntien arkistot on siirretty Mikkelin maakunta-arkistoon.⁹⁴

Kirkolliset arkistot jaetaan kolmeen ryhmään: evankelis-luterilaisen kirkon arkistoihin, ortodoksisen kirkkokunnan arkistoihin ja uskonnollisten yhdyskuntien arkistoihin. Ortodoksisen kirkkokunnan arkistoihin ja uskonnollisten yhdyskuntien arkistoihin noudatettiin soveltuvin osin niitä säännöksiä, jotka koskivat myös kunnallisia arkistoja. Evankelis-luterilaisen kirkkokunnan arkistoista taas on säädetty kirkkolaissa. Valtionarkisto ja maakunta-arkistot olivat velvollisia antamaan neuvoja ja lausuntoja kirkon asiakirjojen hoitamisesta. Kirkkolaki on antanut kirkkoille mahdollisuuden tallentaa vanhimmat aineistonsa yleisarkistoihin ja tätä mahdollisuutta on käytetty hyväksi runsaasti 1950-luvulta lähtien.⁹⁵

Erityisarkistoiksi kutsuttujen viranomaisten arkistoja ei arkistovaltuuskunnan mietinnössä vuodelta 1934 voitu katsoa rinnastettavaksi valtion virka-arkistoihin, vaikka niiden asiakirjat ovatkin yleisiä ja virallisia. Siksi niillä ei ollut velvollisuutta luovuttaa asiakirjojaan valtioneuvoston eikä valtioneuvoston arkisto puuttunut niiden arkistonhoitoon. Näitä arkistoja ovat Tasavallan presidentin arkisto, eduskunnan arkisto, Suomen Pankin arkisto, kansaneläkelaitoksen arkisto ja sota-arkisto, joka toimii puolustushallinnon hallinnonalan keskusarkistona ja hoitaa puolustusvoimien arkistohallintoa. Sota-arkisto ei ole luovuttanut arkistoja valtioneuvoston. Vuoden 1939 arkistolaki ei suonut sille mitään

---

⁹³ KM 1977:65, 9.

⁹⁴ KM 1977:65, 10; Viikki 1980, 24–25.

⁹⁵ KM 1977:65, 11; Viikki 1980, 25–26.

erikoisasemaa ja sen toiminta perustui vuonna 1934 annettuun valtioneuvoston päätöksenä julkaisuun ohjesääntöön. Sota-arkisto hoiti itsenäisesti puolustusvoimien arkistohallinnollisia tehtäviä. Se otti pysyvässäilytykseen puolustusministeriön ja puolustusvoimien sekä rajavartiolaitoksen asiakirjat. Lisäksi se säilyttää muun muassa suojeluskunta- ja Lotta Svärd- järjestöjen, asevelijärjestöjen sekä yksityishenkilöiden arkistoja. Arkistonhoidossa se noudatti soveltuvin osin valtion virka-arkistoja koskevia määräyksiä. Ohjesäännön mukaan puolustusministeriö saattoi valtionarkistoa kuultuaan määrätä arkistomenetelmistä toisinkin. Seulonta-asioissa se menetteli niin, että se valmisti seulontasuunnitelmat puolustusministeriölle, joka pyysi hävittämisluvan valtionarkistolta.⁹⁶

Erityisarkistojen lisäksi oli useita julkista tehtävää hoitavien laitosten ja yhtymien arkistoja, joiden asema vuoden 1939 arkistolakiin nähden oli epämääräinen tai jotka jäivät kokonaan lain ulkopuolelle. Näitä olivat muun muassa piirimetsälautakunnat, ulkomaankauppaliitto, Sähkötarkastuslaitos r. y. ja kauppakamarit.⁹⁷

4.2 Lääninhallinnon ja sen alaisten viranomaisten tehtävät

4.2.1. Lääninhallitukset

Läänit ovat Suomen valtionhallinnon yleisiä aluehallintoyksiköitä, jotka kehittyivät läänityslaitoksista. Tarkasteltavana olevalla ajanjaksolla 1950- ja 1960-luvulla läänejä olivat Turun ja Porin, Uudenmaan, Hämeen, Kuopion, Mikkelin, Vaasan, Oulun, Lapin ja Ahvenanmaan läänit. Vuonna 1960 aloittivat toimintansa Keski-Suomen ja Pohjois-Karjalan läänit. Lääninhallintoa koskevat asiat kuuluvat sisäasiainministeriön hallinnonalaan. Vuoden 1937 asetuksen mukaan lääninhallitukset olivat alistettuja valtioneuvostolle ja lähinnä sisäasiainministeriölle. Tietyissä erityiskysymyksissä lääninhallitus oli myös sen keskusviraston alaisena, jonka toiminta-alaan sen hoitamat tehtävät kuuluivat.⁹⁸

Vuoden 1937 lääninhallintoasetus etäännytti lääninkonttoria ja -kansliaa toisistaan. Konttori hoiti tilinpito- ja varainhoitoasiat, kanslia puolestaan hoiti muut asiat. Kanslian johdossa toimi läänin-

---

⁹⁶ KM 1977:65, 11–13.

⁹⁷ KM 1977:65, 14.

⁹⁸ Selovuori 1999, 132–134, 137.

neuvos, joka toimi maaherran sijaisena. Lääninhallituksen tärkeimpiä tehtäviä olivat toimia ylimpänä poliisiviranomaisena, ulosotonhaltijana ja ylimpänä täytäntöönpanoviranomaisena; valvoa veroja ja muita valtiolle tulevia maksuja; käsitellä alempia hallintoviranomaisia koskevia valituksia; sekä toimia läänin yleisenä hallintoviranomaisena.⁹⁹ Maaherra toimi lääninhallituksen päällikkönä. Lääninkonttorin päällikkönä toimi lääninkamreeri. Lääninhallitus valvoi myös niitä viran- ja toimenhaltijoiden toimia, jotka olivat sen käskynalaisia, sekä alaistensa viranomaisten toimintaa. Lääninhallituksen käskynalaisia olivat vuoden 1937 asetuksen mukaan kruununvoudit (toimi lakkautettiin vuonna 1945), henkikirjoittajat, nimismiehet ja maaseudun poliisikonstaapelit sekä kaupunkien poliisilaitokset. Lääninhallitukset saattoivat antaa yleisiä viranhoitoa koskevia ohjeita alaisilleen viranomaisille kiertokirjeellä, josta oli toimitettava kappaleet myös sisäasianministeriölle ja myös sille ministerille, jonka toimialaan asia kuului. Lääninhallitusten tuli vuosittain lähettää sisäasiainministeriölle kaavanmukainen työtilitys ja oikeusministeriölle selvitys päätetyistä ulosottoasioista. Lääninhallituksessa toimi myös poliisitarkastaja.¹⁰⁰

Vuoden 1955 lääninhallintoasetuksen myötä lääninhallituksille tuli joitakin uusia tehtäviä ja täsmennyksiä vanhoihin tehtäviin. Näitä olivat kaavoitus-, rakennus- ja palotoimen ja liikenteen edistäminen sekä läänin olojen kehittäminen. Lääninkanslian nimi muutettiin yleiseksi osastoksi ja lääninneuvoksen titteli muutettiin kansliapäälliköksi. Lisäksi lääninhallitukseen voitiin perustaa toimistoja hoitamaan tiettyyn alaan kuuluvia asioita.¹⁰¹ Lääninhallituksen toimialaan kuuluvien hallinto-oikeudellisten valitusasiain sekä eräiden muiden hallinto-oikeudellisten lainkäyttöasiain ja hallintoasiain käsittelemistä varten lääninhallituksissa oli yksi tai useampi lääninoikeus. Lääninhallitusten käskynalaisia olivat edelleen henkikirjoittajat, nimismiehet ja apulaisnimismiehet ja heidän alaisensa toimenhaltijat, kaupunkien poliisilaitokset, eräpoliisit, vangin kuljettajat ja liikkuvan poliisin lääninosasto.¹⁰²

4.2.2. Henkikirjoittajat

Laki henkikirjoituksesta vuodelta 1939 määräsi, että valtakunnan väestöstä ja kiinteistöistä pidettiin henkikirjaa erikseen joka kunnan osalta ja tämä tehtiin vuosittain.¹⁰³ Henkikirjoittajan virka-alue oli

---

⁹⁹ Selovuori 1999, 138.

¹⁰⁰ Asetus lääninhallituksesta 85/1937.

¹⁰¹ Selovuori 1999, 138.

¹⁰² Asetus lääninhallituksesta 188/1955.

¹⁰³ Laki henkikirjoituksesta 299/1939.

kihlakunta ja sen aluerajojen sisällä olleet kaupungit. Valtioneuvosto saattoi määrätä kaupungin henkikirjoitustoimen yhdistettäväksi kaupungin poliisilaitokseen erityiseksi henkikirjoitustoimistoksi. Sisäasiainministeriö saattoi määrätä kaupungin tai kauppalan henkikirjoituksen myös eri viranomaisen toimeksi. Lääninhallitus määräsi piiristä ja asetti piirimiehen kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Henkikirja laadittiin erikseen kunkin kunnan osalta ja niihin merkittiin muun muassa kiinteistöt kylittäin ja kaupunginosittain, niiden omistajat ja omistajien kotipaikka sekä kunkin kiinteistön osalta ne henkilöt, jotka asuivat siellä. Lisäksi merkittiin kunkin kiinteistön kohdalle ne henkilöt, yhdyskunnat, yhtiöt ja muut yhteisöt, laitokset ja säätiöt, jotka pitivät kiinteistössä hallussaan huoneistoa, myymälää tai työhuonetta ja niiden kotipaikka tai osoite. Kiinteistön omistusoikeuden muutokset oli henkikirjoittajan merkittävä henkikirjaan hallussaan olevien kaupanvahvistuksista laadittujen päiväkirjanotteiden sekä tuomiokunnan tuomarin ja raastuvanoikeuden puheenjohtajan annetuista lainhuudoista tulo- ja omaisuusveroasetuksen mukaan lähettämien luetteloiden perusteella.¹⁰⁴

Seurakunta antoi ennen henkikirjoitusta henkikirjoittajalle tiedot vuoden aikana tapahtuneista väestömuutoksista eli tiedot muuttaneista, syntyneistä, kuolleista ja avioliitoista. Kaupungin tai kauppalan viranomainen antoi tiedot uusista talonnumeroista. Läänin maanmittauskonttori antoi tiedot maa-rekisteriin merkityistä muutoksista. Henkikirjoitus toimitettiin tammikuun 1 päivän ja toukokuun 31 päivän välisenä aikana. Lääninhallitus antoi määräyksen henkikirjoitusten ajasta ja paikasta sekä antoi kuulutuksen siitä.¹⁰⁵

Henkikirjoitustoimistossa tehtiin henkikirjaan lisäykset henkikirjoitusilmoitusten tietojen nojalla. Henkikirjoitustoimistossa pidettiin pöytäkirjaa siitä, miten henkikirjoitukset oli toimitettu kunakin päivänä ja näiden pöytäkirjojen jäljennökset lähetettiin lääninhallituksille kuukauden kuluessa henkikirjoituksen päättymisestä. Henkikirja päätettiin kesäkuun lopussa. Muutosta henkikirjoitukseen saattoi hakea lääninhallitukselta.¹⁰⁶

4.2.3. Nimismiehet ja poliisilaitokset

Vuonna 1925 annettiin asetus poliisitoimesta Suomessa. Asetuksen mukaan maaherrat johtivat ja valvoivat poliisitoimintaa lääneissä ja kruununvouti taas kihlakunnassa. Kruununvouti oli hierarki-

---

¹⁰⁴ Asetus henkikirjoituksesta 562/1950.

¹⁰⁵ Asetus henkikirjoituksesta 562/1950.

¹⁰⁶ Asetus henkikirjoituksesta 562/1950.

assa ennen nimismiestä, kunnes niiden virka lakkautettiin vuoden 1945 alusta. Kukin kaupunki ja nimismiespiiri olivat poliisihoidollisesti eri hallintoalue eli poliisipiiri. Poliisipäällikkönä poliisipiirissä toimi poliisimestari, nimismies tai poliisikomisario. Poliisipäällikkö vastasi yleisestä järjestyksestä ja turvallisuudesta hallintoalueellaan sekä valvoi ja johti alaistensa toimintaa.¹⁰⁷

Kruununvoudin viran lakkauttamisen jälkeen nimismiehestä tuli valtion paikallishallinnon yleisviranomainen maaseudulla ja myös vuoden 1957 jälkeen perustetuissa kaupungeissa. Hänelle kuuluivat syyttäjän, ulosottomiehen, poliisipäällikön ja julkisen notaarin tehtävät piirissään. Vuodesta 1961 lähtien nimismiehet määräsivät apulaisnimismiehiä ja poliisimiehiä ulosottoihin ja syyttämistoimeen. Ulosottomiehen tehtävien lisäksi nimismiehelle siirtyi kruununvoudin toimen lakkauttamisen jälkeen elinkeinoilmoitusten ja muiden vähemmän tärkeiden ilmoitusten vastaanottaminen, joihin liittyi luetteloiden laatimista ja todistusten antamista. Nimismiehillä oli myös vastuuta verojen ja maksujen perimisestä. Rikosten selvittäminen siirtyi nimismiehiltä yhä enemmän poliisin tehtäväksi joko piirin, läänin tai valtakunnan tasolla.¹⁰⁸

Poliisiasetukseen vuodelta 1925 koottiin hajallaan olleita säännöksiä. Poliisin tehtävänä oli pitää yleistä järjestystä ja turvallisuutta, vastustaa rikollisuutta ja saattaa rikoksiin syylliset lailliseen edesvastuuseen sekä hoitaa muut poliisille säädetyt tehtävät. Poliisin toimivalta ja velvollisuudet rajoittuivat sen hallintoalueeseen, mutta rikoksenteekijöitä ja karkureita takaa ajaessaan he saivat etsiä niitä hallintoalueensa ulkopuoleltakin. Poliisin oli rikosta tutkiessaan pidettävä tutkimuksistaan pöytäkirjaa.¹⁰⁹

Poliisitoimen ylin johto kuului ja kuuluu sisäasiainministeriölle, maaherrat johtivat ja valvoivat poliisitoimintaa läänissään. Tarpeen mukaan voitiin poliisilaitos jakaa eri osastoihin ja poliisipiiri eri vartiopiireihin. Jaon vahvasti maaherra. Rikosten tutkimista varten piti kussakin kaupungissa olla yksi tai useampi rikosetsivä, suuremmissa kaupungeissa piti tätä varten olla erillinen osasto. Läänin tarvetta varten tuli olla tarpeellinen määrä rikosetsiviä, joiden sijoituksesta ja toiminnasta päätti maaherra. Maaherra esitti myös poliisimestarien nimitykset valtioneuvostolle.¹¹⁰ Sisäasiainministeriössä oli vuodesta 1926 lähtien ylimpänä ammattiviranomaisena poliisiasiainosasto. Lääninhallituksissa toimivat poliisitarkastajat. Vuodesta 1938 lähtien jokaisen läänin suurimman kaupungin poliisilaitokseen muodostettiin rikospoliisikeskus, joka sai käskynsä läänin poliisitarkastajalta ja oli

---

¹⁰⁷ Asetus poliisitoimesta Suomessa 56/1925; Ylikangas 1996, 273–274.

¹⁰⁸ Ylikangas 1996, 276, 279.

¹⁰⁹ Asetus poliisitoimesta Suomessa 56/1925; Rautala 1985, 86.

¹¹⁰ Asetus poliisitoimesta Suomessa 56/1925.

siten vain muodollisesti osa poliisilaitosta. Vuonna 1955 syntyi keskusrikospoliisi ja sotien jälkeen uudistettiin myös liikkuva poliisi, joka sai oman esikuntansa ja lääninosastot tulivat sen alaisiksi. Liikkuvan poliisin päätehtävänä oli liikennevalvonta.¹¹¹

---

¹¹¹ Rautala 1985, 86–87, 91.

5. Arkistoinesten supistamiskomitea

5.1. Komitean toiminta

Valtioneuvosto asetti Arkistoinesten supistamiskomitean 13.3.1947 K.V. Blomstedtin ehdotuksen mukaisesti. Komitean tehtäväksi annettiin ehdotusten laatiminen siitä, mitä arkistoihin kertyneiden aineistojen supistamiseksi olisi tehtävissä. Puheenjohtajana komiteassa toimi Blomstedt. Muita jäseniä olivat lääninneuvos Y.J. Eskelä Uudenmaan lääninhallituksesta, hallitusneuvos Teini Ahava oikeusministeriöstä, kirkkoneuvos, osastajohtaja Paavo Kaarna ja johtaja Matti Aspio Posti- ja lennätinlaitoksesta. Sihteeriksi valittiin Aulis Oja. Komitea edusti laajasti hallinnon tuntemusta. Myöhemmin arkistoammattilaisten määrää lisättiin, kun Eskelän kuoleman ja Kaarnan eron jälkeen vuonna 1949 jäseniksi otettiin FT Martti Kerkkonen valtioneuvoston arkistosta ja arkistonjohtaja Lauri Kujala sota-arkistosta. Samanaikaisesti myös komitean puheenjohtaja ja sihteeri vaihtuivat; Blomstedt oli kuollut 27.2.1949 ja hänen tilalleen valtioneuvoston kanslia määräsi professori Yrjö Nurmion, uudeksi sihteeriksi Aulis Ojan tilalle valittiin Y.S. Koskenmies. Sihteerit vaihtuivat tuolloin nopeaan tahtiin, vuonna 1952 uudeksi sihteeriksi valittiin Kauko Pirinen ja vuonna 1953 Alpo Salmela. Myöhemmin hallintomiesten osuutta taas lisättiin, kun vuonna 1960 uusiksi jäseniksi otettiin lääninneuvos Kurt Riskala, jota kuultiin asiantuntijana lääninhallinnon päätöstä tehtäessä, sekä ylijohdaja Valentin Soinne. Vuonna 1961 vaihtui taas sihteeri, kun lakitieteen lisensiaatti Rossi aloitti ja vuonna 1962 sihteeriksi palasi valtioneuvoston arkistonhoitaja Alpo Salmela. Vuonna 1970 valittiin uudeksi ja viimeiseksi puheenjohtajaksi valtioneuvoston arkistonhoitajana tuolloin toiminut Kerkkonen.¹¹² Tuohon aikaan kaikilla valtioneuvoston edustajilla oli tutkinto Suomen historiasta tai Suomen ja Skandinavian historiasta¹¹³. Täten voidaan sanoa, että myös arkistomiehillä oli vahva näkemys historiantutkimuksen tiedontarpeista.

Vuoden 1959 lopulla komitea päätti muuttaa nimensä Arkistoinesten supistamislautakunnaksi, koska komitea ei sanana kuvannut sen pysyvää luonnetta. Tähän nimenmuutokseen vaikutti valtioneuvoston päätös komiteoista 6.3.1958, jonka mukaan komitea oli tilapäisempi elin.¹¹⁴ Nimi säilyi kuitenkin virallisissa papereissa loppuun asti Arkistoinesten supistamiskomiteana.

---

¹¹² Mäenpää 1994, 184, 194 sekä alaviite 12.; Liite 1 pöytäkirjaan Arkistoinesten supistamiskomitean kokouksessa 18.3.1947, Ca1, KA; Pöytäkirjat Arkistoinesten supistamiskomitean kokouksissa 8.3.1949 ja 26.9.1949, Ca1, KA; 1.2.1952, Ca2, KA; 3.1.1953, Ca3, KA; 15.9.1958 ja 13.12.1958, Ca6, KA; 8.10.1959, 24.5.1960 ja 20.3.1961, Ca7, KA; 15.11.1962 ja 26.1.1970, Ca8, KA.

¹¹³ Asetus valtioneuvoston arkistosta 313/1952.

¹¹⁴ Pöytäkirjat Arkistoinesten supistamiskomitean kokouksissa 16.10.1959 ja 14.12.1959, Ca7, KA.

Komitea oli varsinkin toimintansa alkuvaiheessa yhteydessä Ruotsin ”1940 års arkivsakkunnigan” sihteeri Nils F. Holmiin käytännön neuvojen saamiseksi lääninhallitusten arkistojen seulontaan. Vuonna 1948 suunniteltiin Eskelälle opintomatkaa Tukholmaan, jotta hän olisi voinut tutustua ruotsalaiseen ennakkoseulontaan. Matka ei toteutunut, sillä valtioneuvoston kanslia ei antanut määrärahoja opintomatkaa varten, ja Ruotsin esimerkkeihin jouduttiin tutustumaan pelkkien muistioitten kautta. Ruotsin mallin mukaan pidettiin periaatteena sitä, että seulonta kohdistuisi pääasiassa viraston ulkopuolelta tulevaan aineistoon, ei virastossa syntyvään aineistoon.¹¹⁵ Myös Tanskan esimerkejä seurattiin ja keväällä 1952 komitean vieraana kävi ensimmäinen arkistonhoitaja Harald Jørgensen Tanskan valtionarkistosta. Hän selosti komitealle Tanskan seulonta-asioita ja vastaili komitean kysymyksiin.¹¹⁶

Aluksi komitea keskittyi keskusvirastojen ja lääninhallitusten tiliasiakirjojen seulontaan. Tämä oli luonnollinen valinta, sillä Blomstedt oli jo aikaisemmin perehtynyt asiaan ja revisiolaitoskin oli kiinnittänyt siihen huomiota. Lisäksi läänintilejä oli pohdittu vuoden 1946 arkistokokouksessa ja niiden viemä tila maakunta-arkistojen makasiineissa vaati toimenpiteitä. Ensimmäinen versio keskusvirastojen ja lääninkonttorin seulontaesityksestä valmistui 1947 ja lähti lausuntokierrokselle. Sen mukaan keskusvirastojen ja lääninhallitusten omiin virka-arkistoihin jätettyjen tiliasiakirjojen kaksoiskappalesarjat voitaisiin hävittää niiltä osin, joita ei enää kyseisessä virastossa tarvita. Revisiolaitoksen tarkastamista tiliasiakirjojen pääsarjoista voitiin hävittää kaikki yli kymmenen vuotta vanhemmat tilitositteet vuoden 1900 jälkeiseltä ajalta. Pysyvään säilytykseen jäisivät vain 1800-luvun ja sitä vanhemmat tiliasiakirjojen pääsarjat sekä vuodesta 1900 eteenpäin vain varsinaiset tilikirjat ja aina 10 vuotta nuoremmat asiakirjat.¹¹⁷ Aluksi suunniteltiin siis kaikkien tiliasiakirjojen seulontapäätöstä ja tähän käytettiin komitean työskentelyn alkuvuodet. Tiliasiakirjat valittiin kohteeksi, koska ne muodostivat lähes puolet monen arkiston asiakirjamateriaalista. Tiliasiakirjoja vartenkin kuultiin asiantuntijoita ja esitysluonnoksessa mainitaan, että on otettu huomioon käytännön ja tieteellisen tutkimuksen tarpeet. Kaikkia virastoja koskeva tiliasiakirjapäätös huomattiin kuitenkin mahdottomaksi toteuttaa, koska virastojen tositteet erosivat sisällöllisesti toisistaan niin paljon.¹¹⁸

---

¹¹⁵ Mäenpää 1994, 193–194; Pöytäkirjat Arkistoainesten supistamiskomitean kokouksessa 20.4.1948, 18.5.1948 ja 14.9.1948, Ca1, KA.

¹¹⁶ Pöytäkirja Arkistoainesten supistamiskomitean kokouksessa 28.5.1952, Ca2, KA.

¹¹⁷ Mäenpää 1994, 184–186.

¹¹⁸ Mäenpää 1994, 186; Pöytäkirjat Arkistoainesten supistamiskomitean kokouksissa 25.11.1947 ja 17.2.1948, Ca1, KA.

Alkuaikoina komitea suunnitteli antavansa seulontapäätöksiä useille eri virastoille ja hallinnonaloille. Tarkoitus oli käydä systemaattisesti läpi koko valtionhallinto ja sen jälkeen kunnalliset viranomaiset. Myös ministeriöt oli tarkoitus käydä läpi. Lisäksi oli tarkoitus laatia kaikille virastoille yhteiset ohjeet seulonnasta, jotka olisivat koskeneet viranomaiselle kertyviä samannimisiä asiakirjoja. Tästäkin luovuttiin, koska viranomaisten tehtävät ovat erilaisia ja niiden toiminnassa syntyvien asiakirjasarjojen merkitykset olivat samoista nimistä huolimatta eriarvoisia. Ensimmäiset komitean valmistelemat päätökset koskivat lääninhallitusten, henkikirjoittajien nimismiesten ja poliisilaitosten arkistoja ja läänintilejä.¹¹⁹

Komitea korosti virastojen osallistumista omien asiakirjojensa arvonmäärittämiseen. Vuonna 1947 se lähetti kaikille valtion virastoille ja laitoksille tiedustelulomakkeen, jossa pyydettiin tiedot niiden tarpeettomiksi katsomista asiakirjoista. Säilyttämistä tuli harkita käytännön toiminnan, historiantutkimuksen ja muiden tieteiden kannalta. Komitea sai paljon vastauksia, joista kävi ilmi kuinka outo koko seulonnan käsite oli virastoille sekä se, kuinka vaikeaa tieteellisen tutkimuksen vaatimusten arviointi virastoille oli. Ehdotuksia tuli joko vain parista asiakirjaryhmästä tai sitten ehdotettiin jopa pöytäkirjojen hävittämistä. Kyselyn avulla komitea sai kuitenkin kuvan siitä, kuinka suuri työ sillä oli edessään ja kuinka tärkeää tarkkojen ja selkeiden seulontaohjeiden laatiminen olisi.¹²⁰ Vuonna 1952 komitea korosti pyrkimystään siihen, että virastot osastoittain ja toimistoittain ryhtyisivät laatimaan arkistojensa seulontaehdotuksia. Tätä varten komitea laati seulontaesityksiä varten ohjeet.¹²¹

Ohjeet lähetettiin niille viranomaisille, joiden arkistotilojen puute oli erityisen suuri. Ohjeissa mainittiin pysyvästi ja määrääjän säilytettävät asiakirjat. Pysyvästi tuli säilyttää virastoissa itsessään syntyneet asiakirjat, koska ne ovat osoitus viraston omasta toiminnasta. Viraston sisällä syntyneistä asiakirjoista voitiin hävittää ne, joiden tarkoitus on vain viraston sisäisen työn helpottaminen. Saapuneista asiakirjoista pysyvästi säilytettäviä ovat ne, joilla on periaatteellista merkitystä tai asiakirjat, joihin perustuu pysyväisluonteisia oikeuksia. Tarpeettomia asiakirjoja ohjeen mukaan ovat jäljennökset, toisteet ja monisteet, jos alkuperäiskappaleet ovat tallessa. Tarpeettomia ovat myös sellaiset asiakirjat, joiden tietoa on helposti saatavissa jostakin muusta sarjasta. Asiakirjojen tarpeellisuutta harkittaessa tuli ottaa huomioon oikeudelliset, hallinnolliset ja puhtaan käytännölliset syyt niin viraston itsensä kuin yksityisen kannalta. Ohjeessa mainittiin joitakin hävitettäviä asiakirjaryhmiä, kuten saapuneista asiakirjoista määräaikaismoitukset, jotka viedään ilman toimenpiteitä

---

¹¹⁹ Mäenpää 1994, 186–188; Pöytäkirjat Arkistoinesten supistamiskomitean kokouksissa 18.11.1947, 17.2.1948, 6.4.1948, 24.10.1949, liite 1, Ca1, KA; 1.2.1952, Ca2, KA.

¹²⁰ Mäenpää 1994, 189–190.

¹²¹ Pöytäkirja Arkistoinesten supistamiskomitean kokouksessa 6.5.1952, Ca2, KA.

arkistoon, viranhakuasiakirjoista ne, joita ei valittu, toisilta virastoilta tiedoksi tulleet jäljennökset ja toisteet. Määräajan säilytettävistä asiakirjoista neuvottiin tekemään omia sarjoja, jotta hävittämistyö olisi helpompaa. Ohjeissa näkyvät Mäenpään mukaan ne kokemukset, joita ensimmäisestä vuoden 1951 päätöksestä oli saatu. Ohjeissa pyydettiin viranomaisia laatimaan myös ehdotukset kaikkien asiakirjojensa säilytysajoiksi ja lähettämään ne komitealle. Keskusvirastojen tuli laatia ehdotukset myös alaistensa viranomaisten asiakirjojen seulonnasta.¹²²

Alkuvuosina nousi komitean suunnitelmissa esiin myös ajatus siitä, että tarpeettomia asiakirjoja ei olisi hävitetty, vaan siirretty niin sanottuihin arkistovarikoihin säilytettäväksi. Näiden hankkimista suunniteltiin tiloja muun muassa Suomenlinnasta sekä Hämeenlinnasta ja Vaasasta. Ajatus arkistovarikoista hylättiin vuoden 1949 lopulla ja komitea päätyi siihen, että kaikki arkistoista poistettava asiakirja-aines tulisi hävittää.¹²³

Pentti Renvallin ajatukset esitelmässään läänintilien seulonnasta voidaan katsoa kuuluneen seulonnan teoreettiseksi pohdinnaksi. Renvall erotti seulonnassa muodollisen ja asiallisen perustan. Muodollisena perustana on se, että seulottavaksi sopivat asiakirjat, jotka toistavat sen, mitä pysyvästi säilytettävät asiakirjat sisältävät. Asiallisen perustan seulonnassa muodostaa periaate, jonka mukaan sellaiset asiakirjat voidaan seuloa, joita ei tarvita tulevaisuudessa. Asiallinen peruste riippuu niistä intresseistä, jotka liittyvät seulottavaan aineistoon. Renvall mainitsi läänintilien osalta kolme perustetta: tilintarkastuksen tarve, jota edusti revisiolaitos, arkistonmuodostajan itsensä tarve selvittää asioita myöhemmin, tätä intressiä edusti lääninkonttori, sekä kolmanneksi tutkimuksen tarve. Tästä intressistä huolehti arkistolaitos.¹²⁴ Tässä oli huomioitavissa se, että seulonnassa huomioitiin oman toiminnan ja tutkimuksen tarpeet. Seulonnassa huomioitiin alusta asti myös muun lainsäädännön asettamat vaatimukset. Esimerkiksi vuonna 1950 keskusteltiin siitä, miten tulevaan lakiin virallisten asiakirjojen julkisuudesta otettava kohta siitä, että yksityisellä olisi oikeus saada takaisin viranomaiselle jätetty asiakirja, vaikuttaisi seulontaan. Todettiin, ettei se saisi vaikuttaa seulontaan.¹²⁵

Arkistoinesten supistamiskomitea laati yhteensä 13 asetuskokoelmassa julkaistua yleispäätöstä toimintavuosiensa aikana. Lisäksi Asutushallintojaoston laatima päätös oli yleispäätökseen verrattavissa, mutta sitä ei julkaistu asetuskokoelmassa. Useat päätöksistä koskivat eri virastojen tiliasia-

---

¹²² Mäenpää 1994, 190–191; Liite 1 pöytäkirjaan Arkistoinesten supistamiskomitean kokouksessa 4.6.1952, Ca2, KA.

¹²³ Pöytäkirjat Arkistoinesten supistamiskomitean kokouksissa 6.4.1948, 20.4.1948 ja 24.10.1949, Ca1, KA.

¹²⁴ Mäenpää 1994, 185, 194.

¹²⁵ Pöytäkirja Arkistoinesten supistamiskomitean kokouksessa 20.2.1950, Ca2, KA.

kirjojen seulontaa, mutta laajat päätökset laadittiin myös kunnille ja kouluhallinnon alalle.¹²⁶ Arkistoainesten supistamiskomitea käsiteli laajojen yleispäätösten lisäksi paljon myös yksittäisten virastojen seulontaesityksiä. Seulontaesitykset olivat usein osoitettu valtioneuvostolle, joka antoi asian komitean käsiteltäväksi. Varsinaisen hävittämisluvan antoi valtioneuvosto. Yksittäisiä päätöksiä käsiteltiin vuosittain, mutta varsin paljon niitä käsiteltiin 1960-luvulla, jolloin komitean toiminta alkoi olla muuten vähäisempää. Vuonna 1958 komitea sai seulontaehdotuksen asutushallitukselta, joka johti lopulta vuonna 1962 Asutushallintojaoston syntyyn, ja se toimi vuoteen 1968 asti. Toinen alajaosto syntyi, kun vuonna 1963 maalaiskuntien liiton sairaala-asiain neuvottelukunta teki esityksen valtioneuvostolle sairaala-kuntainliittojen asiakirjojen hävittämisestä. Aluksi asiaan pyydettiin valtioneuvostolta omaa komiteaa, mutta koska valtioneuvosto ei ollut halukas uuden komitean asettamiseen, päätettiin asettaa supistamiskomitean alaisuuteen Lääkintöalanjaosto vuonna 1964. Komitean kaksi viimeistä laajaa päätöstä syntyivät siis jaostoissa ja varsinainen komitea teki 1960-luvulla lähinnä yksittäisiä virastoja koskevia seulontaratkaisuja.¹²⁷

Vuonna 1963 päätettiin ryhtyä laatimaan vielä kerran yleistä seulontapäätöstä kaikkia valtion virkaarkistoja varten vähäarvoisten asiakirjojen seulomiseksi. Samanlainen päätös oli annettu Ruotsissa vuonna 1953 ja komitea piti sitä esimerkkinään.¹²⁸ Komitean työn lopettaminen tuli puheeksi ensimmäisen kerran vuoden 1968 lopulla. Lopettaminen katsottiin aiheelliseksi, koska työtä oli tehty komiteamuodossa jo yli 20 vuotta ja komitean työn laatu oli jatkuvaa. Pidettiin tarkoituksenmukaisempaan, että seulontatyötä jatkaisi jokin pysyvämpi elin. Komitea esitti ensin, että se olisi voinut olla esimerkiksi toimikunta, mutta lopulta komitea vain katsoi, että asian ratkaiseminen kuuluisi valtioneuvostolle. Sopivana kohtana komitean työn lopettamiselle pidettiin yleisen seulontapäätöksen julkaisemista, ja se jätettiin valtioneuvostoon käsiteltäväksi komitean päättäessä työskentelynsä. Komitean toiminta päättyi marraskuussa 1970, jolloin se piti viimeisen kokouksensa.¹²⁹

5.2. Seulontapäätösten valmisteluprosessi

Arkistoainesten supistamiskomitea valmisteli seulontaesitykset, jotka valtioneuvosto hyväksyi. Arkistolaitoksen edustus komiteassa takasi yleensä sen, että lopulliset esitykset menivät valtioneuvostolle.

¹²⁶ Ks. esim. KM 1977:65, liite 2, 7-9.

¹²⁷ Pöytäkirjat Arkistoainesten supistamiskomitean kokouksessa, 12.10.1950, Ca2, KA; 6.10.1958, Ca6, KA; 23.11.1962, 29.10.1963, 10.3.1964, 4.5.1965 ja 20.12.1968, Ca8, KA.

¹²⁸ Pöytäkirja Arkistoainesten supistamiskomitean kokouksessa 19.2.1963, Ca8, KA.

¹²⁹ Pöytäkirjat Arkistoainesten supistamiskomitean kokouksissa 22.11.1968, 21.10.1970 ja 5.11.1970, Ca8, KA.

tossa sellaisenaan läpi. Komitea käytti työssään hyväkseen eri alojen asiantuntijoita, kun se määritteli asiakirjojen arvoa viranomaisen omassa toiminnassa ja tieteelliselle tutkimukselle. Suomen historiallinen seura (SHS) valitsi keskuudestaan pysyviksi asiantuntijajäseniksi Eino Jutikkalan ja Heikki Wariksen. Taloushistoriaan liittyvissä asioissa kuultiin professori Jutikkalaa ja sosiaalihistoriallisissa kysymyksissä professori Warista. Laajoissa hävittämisesityksissä käytettiin useita ulkopuolisia asiantuntijoita, jotka edustivat hallinnon ja tieteellisen tutkimuksen kärkijoukkoa. Useimmiten asiantuntijat suostuivat lausunnoissaan komitean tekemiin ehdotuksiin, mutta joskus he ehdottivat jonkun asiakirjaryhmän muuttamista pysyvästi säilytettäväksi.¹³⁰ Tiliasiakirjojen merkitystä pohdittaessa asiantuntijana kuultiin tilastollisen päätoimiston yliaktuaari Eino H. Laurilaa.¹³¹

Vuoden 1939 arkistolaki ei sisältänyt säädöksiä siitä, mikä viranomainen antaisi hävittämistä koskevat päätökset. Komitea päätyi ratkaisuun, että päätökset antoi valtioneuvosto tai asianomainen ministeriö sen jälkeen, kun valtionarkistolta oli saatu lupa. Nämä päätökset olivat niin sanottuja yleispäätöksiä, jotka koskivat koko valtionhallinnon tiettyjen asiakirjojen tai jonkin hallinnonhaaran eri viranomaisten asiakirjojen säilytysaikoja. Perusteluina tälle käytännölle komitea mainitsi vuoden 1908 senaatin antaman seulontapäätöksen. Lisäksi komitean mielestä ministeriöt pystyivät parhaiten arvioimaan oman hallinnonhaaransa virka-arkistojen merkitystä. Valtionarkisto omaksui tavan antaa suostumuksen hävittämiseksi ehdotetuilla asiakirjoilla ei ollut enää hallinnollista tai oikeudellista merkitystä. Tällä valtionarkisto osoitti, että se omasta puolestaan oli tutkinut asiakirjojen säilytysarvon vain tieteellisen tutkimuksen kannalta. Vastuu määrääjän säilytettävien asiakirjojen hävittämisestä jäi viranomaiselle itselleen.¹³²

Seulontapäätöksissä annettiin lupa lueteltujen asiakirjojen hävittämiseen vahvistettuja vähimmäisaikoja noudattamalla tai eräissä tapauksissa viranomaisen harkinnan mukaan. Päätöksestä huolimatta viranomainen saattoi säilyttää asiakirjoja pitempään, mutta yleisarkistot eivät ota vastaan asiakirjoja, jotka olisi voinut hävittää. Asiakirjojen hävittämisen todellista laajuutta ei tunneta. Varsinkin eri hallinnonaloille annettujen päätösten tulkinnassa on saattanut olla vaikeuksia, mutta tiliasiakirjoja on ehkä seulottu paljon, koska päätökset olivat selväpiirteisiä.¹³³

---

¹³⁰ Mäenpää 1994, 184, 193; Liite 2 pöytäkirjaan Arkistoinesten supistamiskomitean kokouksessa 18.11.1949, Ca1, KA.

¹³¹ Pöytäkirja Arkistoinesten supistamiskomitean kokouksessa 24.2.1948, Ca1, KA.

¹³² KM 1977: 65, 29; Mäenpää 1994, 192–193.

¹³³ KM 1977: 65, 17–18.

6. Seulontapäätökset

6.1. Päätösten valmistelun yleiset linjat

Arkistoinesten supistamiskomitean toinen kahdesta ensimmäistä seulontapäätöksestä oli sisäasiainministeriön päätös lääninhallitusten, henkikirjoittajien, nimismiesten ja poliisilaitosten arkistoihin kuuluvien erinäisten asiakirjain hävittämisestä¹³⁴. Samanaikaisesti annettiin lääninhallitusten tiliasiakirjoja koskeva valtioneuvoston päätös lääninhallitusten arkistoihin kuuluvien tiliasiakirjojen hävittämisestä¹³⁵.

Komitea katsoi käytännöllisimmäksi käsitellä arkistojen seulontakysymystä hallinnonhaaroittain ja virastoittain ja se otti ensimmäiseksi käsiteltäväksi sisäasiainministeriön alaiset viranomaiset. Tiliasiakirjojen seulonnan yhteydessä päätettiin selvittää myös mahdollisuuksia rajoittaa muidenkin arkistoinesten kasvua.¹³⁶

Päätöksen valmisteleminen alkoi keväällä 1948, jolloin komitea päätti lähteä seulonta-asiassa liikkeelle yhdellä suuremmalla virastolla, ja valitsi kohteeksi Uudenmaan lääninhallituksen. Tässä vaiheessa puhuttiin vielä enemmänkin ohjeiden antamisesta kuin päätöksestä.¹³⁷ Jo syksyllä 1948 päätettiin keskittyä myös poliisilaitosten ja nimismiesten arkistojen seulontaan. Kaikkien näiden viranomaisten arkistoissa oli myös puutetta säilytystiloista. Kruununvoutien viran lakkauttamisen nähtiin myös kasvattavan nimismiesten arkistoja tulevaisuudessa, joten siksikin seulonnan kohdistaminen nimismiesten arkistoihin nähtiin tarpeelliseksi. Tämän lisäksi nimismiehillä oli usein vaikeuksia arkistojensa säilyttämisessä. Henkikirjoittajien arkistoja pidettiin pieninä, eikä niissä nähty paljontaan seulomisen tarvetta, ainakaan tilanahtaudesta tai muusta seulonnan tarpeesta ei löydy mainintoja.¹³⁸

Vuoden 1951 päätös ei kuitenkaan ollut kauan tyydyttävä. Jo vuonna 1955 sisäasiainministeriö lähestyi valtionarkistoa pyytäen päätöksen uudistamista. Lääninhallitukset halusivat saada hävittämislupia myös sellaisille asiakirjoille, joita ei vuoden 1951 päätöksessä mainittu. Komitea katsoikin

---

¹³⁴ SMp 464/1951.

¹³⁵ VNp 483/1951.

¹³⁶ KM 1951:26, Arkistoinesten supistamiskomitean saatekirje valtioneuvoston kanslialle 18.1.1951.

¹³⁷ Pöytäkirjat Arkistoinesten supistamiskomitean kokouksessa 20.4.1948 ja 18.5.1948, Ca1, KA.

¹³⁸ Pöytäkirja Arkistoinesten supistamiskomitea kokouksessa 5.10.1948 sekä liite 1 pöytäkirjaan, Ca1, KA.

heti, että toimenpiteet asiassa olivat tarpeen.¹³⁹ Aluksi mietittiin, tulisiko asiassa lainkaan antaa uutta päätöstä ja missä muodossa se annettaisiin. Lääninneuvos Nurminen Hämeen läänistä oli ehdottomasti sitä mieltä, että vanha päätös olisi kumottava, koska käsiteltävien asioiden ryhmittelyssä oli tapahtunut muutoksia ja siksi hävittämismääräysten etsiminen päätöksestä oli vaikeutunut. Komitea oli vielä 1950-luvun puolivälissä sitä mieltä, ettei päätöstä tulisi uudistaa kokonaisuudessaan. Tähän vaikutti se, että haluttiin ensin katsoa, miten juuri perustetut lääninoikeudet muuttaisivat lääninhallitusten arkistointikäytäntöjä. Tästä huolimatta ehdotusta ryhdyttiin laatimaan uuden päätöksen muotoon.¹⁴⁰ Vielä vuonna 1957 ajateltiin, että päätös olisi uudistettu kokonaan vain lääninhallitusten osalta ja henkikirjoittajien osaan olisi tehty vain lisäyksiä. Nimismiesten ja poliisilaitosten osalta päätös olisi julkaistu ainoastaan poliisin käskylehdessä.¹⁴¹ Vuonna 1958 päätettiin ottaa lopulta kaikki viranomaiset mukaan samaan päätökseen, koska asiaa valmisteltaessa nimismiesten ja poliisilaitosten osa päätöksestä oli lyhentynyt. Samanaikaisesti todettiin myös, ettei lääninoikeuksien perustaminen ollut vaikuttanut arkistointiin ja hävittämismääräysten toimeenpanoon.¹⁴²

Vuonna 1963 annettu päätös korvasi vuonna 1951 annetun päätöksen. Päätöksen komiteamietinnössä syyksi tähän ilmoitettiin lääninhallinnon arkistoissa tapahtunut kasvu, mutta myös komitean saamat kokemukset seulontatoiminnassa. Mietintö jätettiin vuonna 1959. Asiaa käsiteltiin komiteassa paljon vielä mietinnön jättämisen jälkeenkin ja keväällä 1961 jätettiin toinen luonnosehdotus sisäasiainministeriölle.¹⁴³ Myös tämän päätöksen yhteydessä annettiin valtioneuvoston päätös lääninhallitusten ja niiden alitilittäjien erinäisten tiliasiakirjojen hävittämisestä¹⁴⁴.

6.1.1. Vuoden 1951 päätöksen yleiset piirteet

Hävitettävien asiakirjojen merkityksestä hallinnon ja yksityisten etujen turvaamisen kannalta eli viranomaisen toiminnan kannalta komitea kuuli asiantuntijoina hallitusneuvos P. Lihtosta, lääninneuvos K.V. Friskbergiä, lääninkamreeri K.A. Tervoa, poliisiylitarkastaja V.K. Halmetta, poliisiylitarkastaja A.W. Virtaa, Helsingin poliisilaitoksen sihteri V. Wikströmiä ja laitoksen osastonjohtajia, nimismies K.O.S. Aaltiota, v.t. lääninarkistonhoitaja H. Bruunia ja Helsingin kaupungin kau-

¹³⁹ Pöytäkirja Arkistoainesten supistamiskomitean kokouksessa 4.4.1955, Ca4, KA.

¹⁴⁰ Ks. esim. pöytäkirjat Arkistoainesten supistamiskomitean kokouksissa 20.3.1955 ja 23.4.1955 Ca5, KA.

¹⁴¹ Pöytäkirja Arkistoainesten supistamiskomitean kokouksessa 12.9.1957, Ca6, KA.

¹⁴² Pöytäkirjat Arkistoainesten supistamiskomitean kokouksissa 23.4.1958 ja 6.5.1958, Ca6, KA.

¹⁴³ KM 1959:23, Arkistoainesten supistamiskomitean saatekirje valtioneuvoston kanslialle 11.6.1959; Pöytäkirja Arkistoainesten supistamiskomitean kokouksessa 23.11.1962, Ca8, KA.

¹⁴⁴ VNp 381/1963.

punginarkistonhoitaja R. Rosenia. Päätöksen lääninhallituksia koskevasta osasta hankittiin kirjalliset lausunnot kaikilta lääninhallituksilta ja luettelot hävitettävistä asiakirjoista tehtiin kiinteässä yhteistyössä viranomaisten kanssa. Luettelot tarkastettiin viranomaisten tiloissa pidetyissä kokouksissa ja komitean jäsenet tutustuivat aina kyseessä olleiden asiakirjaryhmien asiakirjanäytteisiin. Hävitettäväksi ehdotettujen asiakirjojen merkityksestä talous- ja yhteiskuntahistorialliselle tutkimukselle antoivat asiantuntijalausunnot professorit Eino Jutikkala ja Heikki Waris. Seulonnan käytännön toimeenpanosta neuvoteltiin useiden lääninhallitusten ja poliisilaitosten kanssa. Komitean ehdotuksiin saatiin lausuntoja myös maakunta-arkistoilta.¹⁴⁵ Maakunta-arkistonhoitajien asiantuntemusta lääninhallitusasiassa arvostettiin, koska he pystyivät tutustumaan lääninhallitusten arkistoihin komiteaa paremmin ja tunsivat myös tutkimuksen ja tutkijoiden tiedontarpeet näiden arkistojen osalta.¹⁴⁶

Valtionarkisto pohti tyyppiarkistokysymystä komitean pyynnöstä. Koska nimismiesten ja poliisilaitosten arkistot joutuivat laajan seulonnan kohteeksi, katsottiin hyväksi säilyttää muutamia näistä kokonaan koskemattomina tulevan tutkimuksen tarpeita varten. Nimismiespiirien arkistoista oli säilytettävä yksi kunkin maakunta-arkiston alueelta ja koko maasta kahden poliisilaitoksen arkistot. Valtionarkisto ehdotti säilytettäväksi nimismiespiireistä Pernajan, Taivassalon, Sundin, Tammen, Sulkavan, Isonkyrön ja Muonion sekä poliisilaitoksista Rauman ja Savonlinnan.¹⁴⁷

6.1.2. Vuoden 1963 päätöksen yleiset piirteet

Vuoden 1963 päätöstä valmisteltaessa pyydettiin lausunnot sisäasiainministeriöltä ja sen välityksellä lääninhallituksilta. Lääninhallitusten harkinnan mukaan lausuntoja kehoitettiin pyytämään myös henkikirjoittajilta, nimismiehiltä ja poliisilaitoksilta. Komitea hankki lausunnot myös lääninneuvos V.A. Nurmiselta ja maakunta-arkistonhoitaja Y.S. Koskenmieheltä, joka oli toiminut aikaisemmin komitean sihteerinä. Asiakirjojen merkityksestä tieteelliselle tutkimukselle pyydettiin lausunnot Eino Jutikkalalta ja Heikki Warikselta. Asiantuntijana toimi myös lääninneuvos Kurt Riskala, joka liittyi vuonna 1960 komitean jäseneksi. Tieteellisen tutkimuksen kannalta ehdotusta tarkasteli myös valtionarkisto.¹⁴⁸

¹⁴⁵ KM 1951:26, Arkistoainesten supistamiskomitean saatekirje valtioneuvoston kanslialle 18.1.1951.

¹⁴⁶ Liite 1 pöytäkirjaan Arkistoainesten supistamiskomitean kokouksessa 24.10.1949, Ca1, KA.

¹⁴⁷ KM 1951:26, 15 ja liite VII, valtionarkiston kirje Arkistoainesten supistamiskomitealle 15.1.1951.

¹⁴⁸ KM 1959:23, Arkistoainesten supistamiskomitean saatekirje valtioneuvoston kanslialle 11.6.1959; Pöytäkirja Arkistoainesten supistamiskomitean kokouksessa 4.10.1960, Ca7, KA.

Komitean mukaan hävittämistä olisi voitu huomattavasti helpottaa, jos lääninhallituksissa käytetty diaariryhmittely olisi kokonaan uudistettu niin, että se olisi ollut yhdenmukainen hävittämismääräysten kanssa. Tämän asian komitea toi esiin päätösehdotuksen mietinnössä. Tämänkaltainen uudistus oli tehty Ruotsissa ja Tanskassa lääninhallituksia vastaavissa virastoissa. Koska asian toimeenpano ei kuulunut komitean toiminnan alaan, se esitti vain pyynnön, että asiassa ryhdyttäisiin toimenpiteisiin.¹⁴⁹ Tyyppiarkistot säilyivät vuoden 1963 päätöksessä miltei samanlaisena. Uutena nimismiespiirinä otettiin mukaan Vehmaan nimismiespiiri, Tammelan piirin nimi taas oli muuttunut Forssan nimismiespiiriksi.¹⁵⁰

Uutta vuoden 1963 päätöksessä verrattuna vuoden 1951 päätökseen oli sen 4 §. Siinä lueteltiin sellaisia asiakirjoja, jotka voitiin viranomaisen harkinnan mukaan hävittää vuotta 1920 nuoremmalta ajalta, jos niitä ei enää tarvittu viranomaistoiminnassa. Nämä ohjeet koskivat sellaisia asiakirjoja, joita ei lueteltu päätöksen varsinaisessa hävittämisluelessa eli 1-3 §:ssä. 4 §:ssä lueteltuja asiakirjoja olivat saapuneet tavanomaiset tai tilapäisluonteiset ilmoitukset tai tiedoksiannot, jos niiden sisältö oli viety asianomaiseen luetteloon tai jos ne muutoin olivat menettäneet merkityksensä. Samoin voitiin hävittää saapuneet kertomukset, selvitykset ja tilastoaineokset, jos niiden tiedot oli otettu virallisiin julkaisuihin tai pysyvästi säilytettäviin asiakirjoihin. Tämä ei kuitenkaan koskenut lääninhallituksille saapuneita alaisten viranomaisten vuosikertomuksia. Hävittää voitiin myös muun muassa tarpeettomiksi käyneet asiakirjatilaukset, lähetekirjelmät, yleisön tiedustelut sekä jäljennösten ja todistusten tilaukset. Myös tavanomaisiin hankintoihin liittyvät tarjoukset ja tilaukset voitiin hävittää. Tässä listassa mainittiin myös viranomaisen ottamat ylimääräiset jäljennökset ja otteet.¹⁵¹ Kaksoiskappaleiden ja kopioiden hävittäminen ei ollut tuolloin vielä mikään itsestäänselvyys. Tässä on myös nähtävissä komitean paljon käyttämä periaate, että on tärkeintä, että tieto säilyy jossakin muodossa, ja riittää, että tieto löytyy yhdestä paikasta, mistä se on helposti saatavissa. Komitea laati myös luonnoksen sisäasiainministeriön yleiskirjeeksi, jolla annettiin tarkempia ohjeita vuoden 1963 päätöksen soveltamiseksi. Tämä yleiskirje osoitettiin niille viranomaisille, joita päätös koski.¹⁵²

---

¹⁴⁹ KM 1959:23, 43–44.

¹⁵⁰ SMp 382/1963.

¹⁵¹ SMp 382/1963.

¹⁵² Pöytäkirjat Arkistoinesten supistamiskomitean kokouksissa 11.11.1960 ja 25.1.1961, Ca7, KA; 1.10.1963, Ca8, KA.

6.2. Lääninhallitukset

6.2.1. Vuoden 1951 päätös

Lääninhallitusten osalta päätös jakaantui kahteen osaan, lääninkanslian ja lääninkonttorin osiin. Lääninkanslian osassa päätös jakaantui taulukon 1 osoittamiin toimintoihin.

TAULUKKO 1: Lääninkanslian hävitettävien asiakirjojen säilytysaikaratkaisut toiminnoittain.

Toiminto	säilytysaikaratkaisujen lkm
Lääninhallituksen virasto- ja henkilöasiat	9
Yleinen järjestys ja turvallisuus sekä väestöhallinto	8
Läänin poliisitoiminta	3
Ulosottoimi	10
Yleisen täytäntöönpanoviranomaisen tehtävät	2
Itsehallintoyhdyskuntien toimialaan kuuluvat asiat	1
Huoltoasiat	2
Tieasiat	1
Elinkeinotoiminta	18
Erinäisten lakien ja muiden säännösten mukaan lääninhallitukselle kuuluvat asiat	3
Yhteensä	57

Seulottavia asioita löytyi siis monipuolisesti lääninkanslian toiminnan eri osa-alueilta. Yhteensä säilytysaikaratkaisuja oli lääninkanslian osalta 57. Ratkaisuihin liittyi yksi otantaratkaisu, joka koski ulkomaanpassihakemuksia: ne piti säilyttää pysyvästi vuosilta 1939–1947, eli sota-ajalta ja tämän jälkeisiltä vuosilta. Kansallismuseolle varattiin mahdollisuus ottaa talteen hakemuksiin sisältyvät esteettömyystodistukset valokuvineen. Tässä käytettiin vaiheotantamenetelmää. Säilytysajat vaihtelivat viidestä vuodesta 40 vuoteen. Näihin liittyi myös pysyvästi säilytettäviä asiakirjoja, yleensä joistakin nimikkeistä osa asiakirjoista oli pysyvästi säilytettäviä, kuten virkahakemusasioissa nimittelyn henkilön hakemus.¹⁵³

Lääninkonttorin asiat liittyvät taloudellisiin asioihin, kuten perimistoimenpiteisiin, ulosottoon, vahinkojen korvauksiin, menoarvioon ja ikälisien maksuun liittyviin akteihin. Eri säilytysaikaratkaisuja oli yhteensä 17, joihin ei liittynyt otantaratkaisuja.¹⁵⁴

¹⁵³ SMp 464/1951.

¹⁵⁴ SMp 464/1951.

Hallinnon rakenteiden samankaltaisuuden takia komitea haki päätökseensä mallia erityisesti Ruotsista, jossa lääninhallitusten asiakirjoja oli seulottu vuonna 1934 annetulla päätöksellä. Komitea loi lääninhallituksen osalta periaatteen, että oman toiminnan tuloksena syntyneet asiakirjat säilytettiin pysyvästi ja seulonta kohdistui mahdollisimman laajassa mitassa lääninhallituksille saapuneisiin asiakirjoihin, kuten kirjeisiin ja anomuksiin. Eräänä perusteluna tälle mainitaan päätöksen mietinnössä se, että virastossa syntyneet asiakirjat vaativat paljon vähemmän tilaa. Lääninhallituksen muiden asiakirjojen suhteen päätöksellä odotettiin saatavan saapuneiden asiakirjojen suhteen yli 50 %:n tilansäästö. Virastossa syntyviä asiakirjoja olivat diaarit, luettelot, pöytäkirjat, päätökset ja kirjekonseptit. Toinen peruste oli se, että näihin sisältyvien asiakirjojen avulla voidaan selvittää ne toimenpiteet, joihin lääninhallitus oli kussakin tapauksessa ryhtynyt, sekä todeta tehtyjen ratkaisujen sisältö. Vuosi 1920 asetettiin seulonnan rajavuodeksi, jottei historiallisesti arvokasta aineistoa tuhottaisi. Tätä vanhemman aineiston hävittämiseksi tarvittiin aina valtionarkiston antama erikoislupaa.¹⁵⁵

Toinen perustelu sille, että lääninhallitukset ja muutkin viranomaiset säilyttävät itse tuottamansa asiakirjat, oli oikeusturva. Periaate selvensi sitä, mistä viranomaisesta jotakin asiakirjaa kannattaisi etsiä, eli että sitä aina ensisijaisesti etsittäisiin lähettävän viranomaisen arkistosta.¹⁵⁶ Myös Pentti Renvall piti tätä lähtökohtaa oikeana antamassaan lausunnossa komitealle. Viranomaisessa laaditut ja sinne jäävät asiakirjat olivat ratkaisevasti todistuksena viranomaisen toiminnasta ja siten myös juridisesti, että käytännön ja tutkimuksen kannalta tärkeimmät. Samalla Renvall ehdotti myös kaikille lääninhallitusten asiakirjoille samanlaista funktionaalista ryhmäjakoja. Tämä olisi mahdollistanut myös paremmin taannehtivan seulonnan, mitä Renvall piti tärkeänä, koska tilan puute lääninhallituksissa oli suuri.¹⁵⁷

Saapuneiden asiakirjojen seulontaa suunniteltaessa komitea noudatteli sitä asiaryhmitystä, jota lääninhallitukset noudattivat ja joka vastasi niitä tehtäviä, jotka lääninhallituksille kuuluivat. Tosin kaikissa lääninhallituksissa asiaryhmitys ei ollut ihan sama, mutta komitean mukaan tämän ei olisi pitänyt olla ongelma päätöksen noudattamisessa. Päätös tehtiin Uudenmaan lääninhallituksen asiaryhmitymisen pohjalta. Käsiteltävänä oli lääninhallitusten osalta noin 180 asiakirjaryhmää, joista

---

¹⁵⁵ KM 1951:26, 3, 9-11 ja Arkistoainesten supistamiskomitean saatekirje valtioneuvoston kanslialle 18.1.1951.

¹⁵⁶ Pöytäkirja Arkistoainesten supistamiskomitean kokouksessa 25.5.1948, Ca1, KA.

¹⁵⁷ Liite 1 pöytäkirjaan Arkistoainesten supistamiskomitean kokouksessa 22.2.1949, Ca1, KA.

noin puolet ehdotettiin pysyvästi säilytettäväksi. Hävitettäväksi ehdotetut saapuneet asiakirjat veivät paljon tilaa, joten tilansäästökysymystä korostettiin mietinnössä paljon.¹⁵⁸

Määrittäessään säilytysaikoja komitea kiinnitti huomionsa erityisesti niihin kohtiin, joihin lääninhallitukset lausunnoissaan olivat ehdottaneet muutoksia. Yksimielisiä ei oltu ulkomaanpassihakemuksien säilytysajasta. Komitea ja lääninhallitukset olivat sitä mieltä, että ulkomaanpassihakemuksille riitti 10 vuoden säilytysaika, mutta Helsingin poliisilaitoksen passiosaston johtaja piti niiden pysyvää säilyttämistä suotavana, varsinkin niiden tapausten takia, joissa kansalaisuus oli riidanalainen. Koska 10 vuotta vanhempia hakemuksia ei ollut tarvittu käytännössä ja lisäksi hakemukset vaativat runsaasti säilytystilaa, piti komitea niiden pysyvää säilyttämistä tarpeettomana. Vuodet 1939–1947 päädyttiin säilyttämään vaiheotannan avulla pysyvästi, koska tuolloin ulkomaanpassin saanti oli rajoitusten alaista.¹⁵⁹ Tätä ratkaisua perusteltiin sillä, että sota-aikana pyydetyillä ulkomaanpasseilla oli kulttuurihistoriallista ja poliittista merkitystä.¹⁶⁰

Komitea kiinnitti huomiota myös yksityisten kansalaisten jättämiin hakemuksiin ja niiden hävittämisen ongelmallisuuteen, koska hakemukset saattoivat sisältää alkuperäisiä todistuksia tai muita asiakirjoja. Komitea suositteli ratkaisuksi, että tällaiset alkuperäiset asiakirjat lähetettäisiin hakijalle takaisin. Toinen asia oli se, tulisiko kymmenen vuoden säilytysaika kyseeseen niissä tapauksissa, joissa päätöksen purku voitiin tehdä.¹⁶¹

Hämeenlinnan maakunta-arkisto kiinnitti lausunnossaan huomion säilytysaikojen pituuksiin ja säilytysaikaryhmien runsauteen. Sen mielestä komitean ehdottama järjestelmä oli liian monimutkainen. Säilytysajoiksi olisivat sen mielestä riittäneet 10 ja 40 vuotta sekä pysyvästi säilytettävät. Se oli myös sitä mieltä, että jotkin asiakirjat voitaisiin hävittää hyvinkin nopeasti heti kun päätös oli saanut lainvoiman tai viimeistään 1-2 vuoden kuluttua tästä.¹⁶² Myös lääninneuvos Friskberg piti komitean laatimia asiaryhmiä liian laajoina ja ylimalkaisesti määriteltyinä¹⁶³.

Vaasan maakunta-arkisto ehdotti joitakin hävitettäväksi ehdotettuja asiakirjoja pysyvään säilytykseen tutkimuksen tarpeita varten. Näitä olivat kansakoululaitokseen liittyvät asiakirjat, kunnan- ja

---

¹⁵⁸ KM 1951:26, 9-11.

¹⁵⁹ KM 1951:26, 11; Pöytäkirjat Arkistoainesten supistamiskomitean kokouksissa 18.1.1949, Ca1, KA; 26.1.1950, Ca2, KA.

¹⁶⁰ Pöytäkirja Arkistoainesten supistamiskomitean kokouksessa 19.10.1948, Ca1, KA.

¹⁶¹ Pöytäkirja Arkistoainesten supistamiskomitean kokouksessa 13.2.1950, Ca2, KA.

¹⁶² Hämeenlinnan maakunta-arkiston lausunto 14.12.1949, Ca1, KA.

¹⁶³ Pöytäkirja Arkistoainesten supistamiskomitean kokouksessa 13.2.1950, Ca2, KA.

kyläteihin liittyvät asiakirjat sekä elinkeinotoiminnan hakemusasiakirjat. Kansakouluihin liittyviä asiakirjoja ei päätöksessä mainita, joten tämän vaateen Hämeenlinnan maakunta-arkisto sai läpi. Muihin pysyvästi säilytettäväksi ehdottamiin ryhmiin kuuluvia asiakirjoja päätöksestä löytyy.¹⁶⁴

Oulun maakunta-arkisto piti tutkimukselle kiinnostavina asiakirjoja, jotka olivat saapuneet petoeläinten aiheuttamien vahinkojen korvaushakemuksina. Samoin se ehdotti myös tapporahoja koskevia tositteita pysyvästi säilytettäväksi. Petoeläinten aiheuttamien vahinkojen korvaushakemukset päätettiin hävittää, tapporahoja koskevia kuitteja ei hävitettävien luettelosta löydy.¹⁶⁵

Eino Jutikkalalla ei ollut huomauttamista komitean ehdotukseen. Heikki Waris taas piti otantoja joissakin asioissa täysin riittämättöminä, esimerkiksi köyhäinhuoltoasioissa, koska aineistolla olisi merkitystä vain laadullisissa tutkimuksissa ja kvantitatiivisia mittauksia asiasta oli jo olemassa. Lastensuojeluasioissa otanta joka kymmenennen vuoden välein saattoi hänen mielestään riittää tutkimuksen tarpeisiin.¹⁶⁶

Taksoitusvalitukset olisivat olleet Wariksen mielestä merkityksellisiä tutkimukselle, koska näitä ei ollut siinä valitusaineistossa, joka säilyi korkeimman hallinto-oikeuden arkistossa. Näitä ei tällä nimellä ainakaan löydy päätöksestä.¹⁶⁷ Asiantuntijalausunnossaan kaupunginarkistonhoitaja R. Rosen huomautti, että pakkohuutokauppa-asiakirjat olivat tärkeitä talous- ja yhteiskuntahistoriallisesti. Myös luvat taloudelliseen toimintaan olivat hänen mielestään yhteiskunta- ja sivistyshistoriallisesti mielenkiintoisia. Pakkohuutokauppa asioissa ainakin ilmoitukset voitiin päätöksen mukaan hävittää 10 vuoden säilytysajan jälkeen, samoin elinkeinotoimintaan liittyviä lupia voitiin hävittää paljon.¹⁶⁸

6.2.2. Vuoden 1963 päätös

Vuoden 1963 päätöksen rakenne oli lääninhallituksen osalta samanlainen kuin vuoden 1951 päätöksessä, mutta hävitettäviä nimikkeitä oli uudessa päätöksessä enemmän. Tämä johtui osittain siitä, että lääninhallitukset olivat komitealle antamissaan lausunnoissa ilmoittaneet asiakirjaryhmiä, joita ei

---

¹⁶⁴ SMp 464/1951; Vaasan maakunta-arkiston lausunto 14.12.1949, Ca1, KA.

¹⁶⁵ Oulun maakunta-arkiston lausunto 17.12.1949, Ca1, KA; SMp 464/1951.

¹⁶⁶ Pöytäkirjat Arkistoainesten supistamiskomitean kokouksissa 24.10.1950 ja 29.11.1950, Ca2, KA.

¹⁶⁷ Pöytäkirja Arkistoainesten supistamiskomitean kokouksessa 29.11.1950, Ca2, KA; SMp 464/1951.

¹⁶⁸ Liite 1 pöytäkirjaan Arkistoainesten supistamiskomitean kokouksessa 7.12.1950, Ca2, KA; SMp 464/1951.

aikaisemmassa päätöksessä ollut huomioitu. Toinen syy hävitettävien nimikkeiden lisäämiseen oli komitean pyrkimys tehokkaampaan hävittämiseen, jota lääninhallituksetkin toivoivat.¹⁶⁹

Vuoden 1963 päätös jakaantui yleisen osaston (entinen lääninkanslia) osalta taulukon 2 mukaisiin toimintoihin.

TAULUKKO 2. Yleisen osaston säilytysaikaratkaisut toiminnoittain.

Toiminto	säilytysaikaratkaisujen lkm
Lääninhallinnon virasto- ja henkilöasiat	13
Yleinen järjestys ja turvallisuus sekä läänin poliisitoiminta	19
Väestöhallinto	7
Ulosottotoimi	10
Yleisen täytäntöönpanoviranomaisen tehtävät	2
Itsehallintoyhdyskuntien toimialaan kuuluvat tehtävät	6
Huoltoasiat	5
Tieasiat	5
Elinkeinotoiminta	23
Rakennusasiat	1
Kansanhuoltoasiat	6
Muut lääninhallituksille kuuluvat asiat	9
Luettelot	10
Yhteensä	116

Suurin muutos aikaisempaan päätökseen oli se, että nyt hävitettäväksi ehdotettiin myös lääninhallituksissa laadittuja luetteloita. Laajin tällainen ryhmä olivat moottoriajoneuvorekisterin kortit apukortistoinen. Niillä ei katsottu olevan merkitystä ajoneuvon rekisteristä poistamisen jälkeen, eikä myöskään tutkimuksellista arvoa.¹⁷⁰ Ehdotus hävitettävistä luetteloista ja kortistoista tehtiin yhteistyössä Uudenmaan lääninhallituksen kanssa ja asiassa kuultiin myös tieteellistä asiantuntemusta edustavia professoreita Jutikkalaa ja Warista. Tässä kohdin tarkistettiin, löytyykö kortistoissa olevaa tietoa muualta. Esimerkkeinä näistä luetteloista voidaan mainita passikortit ja postikuittauskirjat.¹⁷¹ Ehdotuksen valmistelussa tarkasteltiin myös Ruotsissa vuonna 1957 julkaistua komiteanmietintöä, joka koski lääninhallitusten arkistojen seulontaa. Koska Ruotsissa ei julkaistu asetuskokoelmassa hävitettävien asiakirjojen luettelo, mietittiin, onko luettelon julkaiseminen Suomessakaan tarpeen.¹⁷² Luettelo kuitenkin julkaistiin.

¹⁶⁹ KM 1959:23, 38.

¹⁷⁰ KM 1959:23, 39.

¹⁷¹ Pöytäkirjat Arkistoinesten supistamiskomitean kokouksissa 5.5.1959, 23.5.1959, 8.6.1959 ja 11.6.1959, Ca7, KA; SMp 382/1963.

¹⁷² Pöytäkirja Arkistoinesten supistamiskomitean kokouksessa 9.9.1957, Ca6, KA.

Yhä pidettiin voimassa se periaate, että kaikki lääninhallitusten päätökset ja kirjeiden konseptit tai toisteet säilytettiin pysyvästi. Samoin säilytettiin pysyvästi kaikki ne luettelot ja kortistot, joille ei päätöksessä annettu hävittämislupaa. Perusteluiksi luetteloiden ja kortistojen säilyttämiselle oli nimittäin se, että ne toimivat myös tärkeinä apuvälineinä tietojen etsinnässä myöhemmin.¹⁷³

Lääninhallitusten osalta päätökseen tuli uusia seulottavia asiakokonaisuuksia. Näitä olivat rakennusasiat ja kansanhuoltoasiat. Tarkasteltaessa molemmissa päätöksissä olleita asiaryhmiä taulukossa 3 voidaan huomata myös se, että vuoden 1963 päätöksessä samoista ryhmistä voitiin nyt hävittää enemmän asiakirjoja. Taulukossa 3 on laskettu vuoden 1951 päätöksestä kohdan yleinen järjestys ja turvallisuus sekä lääninpoliisitoiminta ja väestöhallinto säilytysaikaratkaisut yhteen.

TAULUKKO 3. Vertailu vuosien 1951 ja 1963 päätösten säilytysaikaratkaisujen lukumäärästä ja jakaantumisesta toiminnoittain.

Toiminto	säil.ratk. v. 1951	säil.ratk. v. 1963
Lääninhallinnon virasto- ja henkilöasiat	9	13
Yleinen järjestys ja turvallisuus sekä läänin poliisitoiminta		19
Väestöhallinto	11	7
Ulosottoimi	10	10
Yleisen täytäntöönpanoviranomaisen tehtävät	2	2
Itsehallintoyhdyskuntien toimialaan kuuluvat tehtävät	1	6
Huoltoasiat	2	5
Tieasiat	1	5
Elinkeinotoiminta	18	23
Rakennusasiat		1
Kansanhuoltoasiat		6
Muut lääninhallituksille kuuluvat asiat	3	9
Yhteensä	57	106

Samojen asiakirjanimikkeiden säilytysaikoja molemmissa päätöksissä tarkasteltaessa voidaan todeta, että paljon muutoksia tapahtui. Virasto- ja henkilöasioissa esimerkiksi vuonna 1951 virkavauspausanomukset piti säilyttää 40 vuotta. Vuoden 1963 päätöksessä säilytysaika määrättiin vain viideksi vuodeksi, jos myöntämisen peruste merkittiin nimikirjaan tai muuhun pysyvästi säilytettävään asiakirjaan. Sivutoimen pitämistä koskevat hakemukset olivat vuoden 1951 päätöksessä 10 vuotta säilytettäviä, vuoden 1963 päätöksessä viisi vuotta. Toisaalta taas esimerkiksi väestöhallintoon liittyvissä asioissa vuoden 1951 päätöksessä henkikirjoitusta, muuttokirjoja, siviilirekisteriasioita ja kuolleeksi julistamisasiat määrättiin säilytettäväksi viisi vuotta, kun taas vuoden 1963 päätöksessä näiden asioiden säilytysaikaa nostettiin 10 vuoteen. Suuri osa säilytysajoista säilyi kuitenkin samana. Koska molempiin suuntiin tapahtui muutosta, eli joissakin asioissa säilytysaika nousi ja joissa-

¹⁷³ KM 1959:23, 39.

kin laski, ei voida sanoa, että vuoden 1963 päätös olisi tässä suhteessa ollut pelkästään hävittämistä suosiva samojen asiakirjojen kohdalla. Säilytysaikoja siis arvioitiin uudelleen varsin kattavasti.¹⁷⁴

Lääninkonttorin osalta vuoden 1963 päätöksessä oli yhteensä 29 säilytysaikaratkaisua. Nousua oli tässäkin osassa vuoden 1951 päätökseen, jolloin säilytysaikaratkaisuja oli 17. Säilytysaikojen muutoksia tapahtui molempiin suuntiin. Esimerkiksi lääninkonttorin alitilittäjien tilinpidon tarkastusta ja vajausten selvittämistä koskevat aktit määrättiin vuoden 1951 päätöksessä säilytettäväksi vain 15 vuotta, ja vuoden 1963 päätöksessä säilytysaika nostettiin 20 vuoteen. Toisaalta taas lääninhallitusten alaisten viranomaisten lähettämien kalustoluetteloiden säilytysaikaa laskettiin 20 vuodesta 10 vuoteen.¹⁷⁵

Päätösehdotuksen perusteluissa komitea nosti esiin lääninhallitusten osalta verovalitukset, jotka nyt ehdotettiin hävitettäväksi. Komitea katsoi, että korkeimpaan hallinto-oikeuteen kertyvät verovalitusasiakirjat riittäisivät lähdeaineistoksi tutkimuksen tarpeisiin. Lisäksi komitea ehdotti, että otannan avulla säilytettäisiin tilastollista ja muuta tieteellistä tutkimusta varten sopivat osa-aineistot kymmenen vuoden välein yleisten väestönlaskentojen vuosilta ja ehkä myös yhdeltä välivuodelta. Tämä tehtäisiin yhteistyössä tilastollisen päätoimiston kanssa.¹⁷⁶ Verovalitusasiakirjojen seulonnalla oli varsinkin lääninneuvos Nurmisen mielestä ratkaiseva osuus koko seulontatyössä, koska ne muodostivat laajimman saapuneiden asiakirjojen ryhmän.¹⁷⁷

Paikallishistorian tutkijoiden mielipidettä kysyttiin lääninhallitusten alaisten virastojen vuosikertomusten osalta. Tilastolliselta päätoimistolta tiedusteltiin, olisiko se ollut kiinnostunut lääninhallitusten vuosikertomuksista, mutta sillä ei ollut kiinnostusta näihin. Virkavapausanomuksissa tiedusteltiin lääninhallituksilta, riittäisikö 10 vuoden säilytysaika. Säännöstelyjen elinkeinojen harjoittamiseen liittyvien aktien säilyttämisessä mietittiin sitä, että asianomaiselle annetun ensimmäisen elinkeinoluvan asiakirjat olisi säilytetty pysyvästi. Muille ilmoituksille katsottiin riittävän yleensä säilytys liikkeen harjoittamisen ajaksi. Vähäarvoisimmista asioissa olisi säilytysajaksi riittänyt ehkä vain viisi vuotta.¹⁷⁸

---

¹⁷⁴ SMp 464/1951; SMp382/1963.

¹⁷⁵ SMp 464/1951; SMp382/1963.

¹⁷⁶ KM 1959:23, 39–39.

¹⁷⁷ Pöytäkirja Arkistoinesten supistamiskomitean kokouksessa 23.4.1955, Ca5, KA.

¹⁷⁸ Pöytäkirjat Arkistoinesten supistamiskomitean kokouksissa 30.1.1957 ja 4.2.1957, Ca5, KA; 6.4.1957 ja 27.4.1957, Ca6, KA.

6.3. Henkikirjoittajat

6.3.1. Vuoden 1951 päätös

Henkikirjoittajia koskeva osa päätöksestä oli lyhyt, yhteensä vain 10 eri säilytysaikaratkaisua. Niistä yksi oli otantapäätös. Lohkomisasiota koskevat läänin maanmittauskonttorin lähettämät ilmoitukset säilytettiin muissa lääneissä vain viisi vuotta, mutta määrättiin entisen Viipurin läänin alueelta pysyvästi säilytettäväksi. Tässä käytettiin siis maantieteellistä otantamenetelmää. Säilytysajat vaihtelivat, pisin säilytysaika oli 20 vuotta lääninhallituksilta saapuneissa henkikirjoitusta koskevissa päätöksissä. Lyhyin säilytysaika oli henkilöilmoituskorteilla, jotka voitiin päätöksen mukaan hävittää heti, kun merkinnät henkikirjaan oli tehty. Myös vaaliluetteloiden pohjaluettelot voitiin hävittää heti, kun uudet eduskuntavaalit oli toimitettu. Seurakuntien ilmoitukset muuttaneista, vihiytyistä, syntyneistä ja kuolleista voitiin hävittää, kuten henkilöilmoituskortit, sen jälkeen kun merkinnät henkikirjaan oli tehty. Näissä säilytysajoissa näkyy myös se periaate, että tiedon säilyminen yhdessä paikassa riitti. Hävitettävien luetteloon kuuluivat myös postikuittauskirjat, joilla ei nähty merkitystä tutkimukselle.¹⁷⁹

Henkikirjoittajien osa päätöksestä laadittiin yhteistyössä Lohjan kihlakunnan henkikirjoittaja K.A.V. Helasen kanssa. Asiantuntijana kuultiin lääninneuvos K.V. Friskbergiä. Myös henkikirjoittajien arkistojen seulontapäätöksessä noudatettiin lääninhallitusten päätöksen kanssa samaa periaatetta, ettei virastossa laadittuja asiakirjoja hävitetty ja periaatteena pidettiin sitä, että diaarit ja luettelot olisivat pysyvästi säilytettäviä. Ainoastaan vaaliluettelot voitaisiin hävittää. Ratkaisua perusteltiin sillä, ettei henkikirjoittaja koskaan tarvinnut vanhempia vaaliluetteloita ja niitä oli jo hävitettykin lääninhallitusten luvalla. Lisäksi virallisessa tilastossa julkaistiin tiedot äänestäneitten prosenttiluvuista. Pysyvästi säilytettäväksi määrättiin kiertokirjeet ja pysyväismääräykset. Saapuneista asiakirjoista suuri osa palautettiin lähettäjälle eikä jäävillä asiakirjoilla nähty merkitystä. Samoin useat ilmoitukset katsottiin tarpeettomiksi sen jälkeen, kun merkinnät niistä oli tehty henkikirjaan.¹⁸⁰

Komitea otti huomioon päätöksessään sen, että henkikirjoituksesta 17.11.1950 annetun asetuksen mukaan henkikirjoitusilmoitukset tuli säilyttää vain neljä vuotta, huolimatta siitä, että rikoslain 36

---

¹⁷⁹ SMp 464/1951.

¹⁸⁰ KM 1951:26, 12; Pöytäkirja Arkistoinesten supistamiskomitean kokouksessa 17.4.1950, Ca2, KA.

luvun 7 §:ssä oli säädetty erehdyttävien tietojen tahallisesta antamisesta henkikirjan pitäjälle sellainen rangaistus, joka edellyttää syyteeseenpano-oikeuden kestävän kymmenen vuotta. Säilytysaika määräytyi tässä tapauksessa henkikirjoituksesta annetun asetuksen mukaisesti.¹⁸¹ Laaja ja käytännössä tarpeeton asiakirjaryhmä, joka jäi päätöksen ulkopuolelle, olivat lisämaksuvelvollisten osuuskuntien jäsenluettelot sekä ilmoitukset edellisen vuoden aikana liittyneistä ja eronneista jäsenistä. Niiden hävittäminen ei kuitenkaan ollut mahdollista, koska voimassa ollut osuustoimintalaki sääti niiden lähettämisestä henkikirjoittajille ja säilyttämisestä kaupparekisterin liitteinä. Komitean tekemien selvitysten mukaan näillä ilmoituksilla ei kuitenkaan ollut vanhennuttuaan mitään merkitystä.¹⁸²

Tieteellisen tutkimuksen kannalta Eino Jutikkalalla ei ollut huomautettavaa komitean ehdotukseen henkikirjoittajien päätöksen osalta.¹⁸³ Heikki Waris oli ensin sillä kannalla, että henkikirjoitusilmoitusten säilyttäminen olisi ollut ehdottoman tärkeää sosiaalishistoriallisen tutkimuksen kannalta. Eriytisesti hän piti tärkeänä vuoden 1945 tai 1946 ilmoitusten säilyttämistä, koska niistä olisi saatu tietoa siirtoväen sijoittamisesta uusille asuinpaikoille. Kun hänelle kerrottiin, että samat tiedot päätyvät henkikirjaan, hän luopui vaateestaan säilyttää nämä ilmoitukset.¹⁸⁴

6.3.2. Vuoden 1963 päätös

Vuoden 1963 päätös oli hyvin yhdenmukainen vuoden 1951 päätöksen kanssa. Komitea katsoi kuitenkin, että kaupunkien poliisilaitosten henkikirjoitustoimistoihin tuli soveltaa samoja määräyksiä kuin henkikirjoittajiin nähden, joten päätös koski nyt myös kaupunkien poliisilaitosten henkikirjoitus- ja siviilirekisteritoimistoja. Tämän takia joitakin aikaisemmin poliisilaitosten osassa olleita asiakirjasarjoja tai -ryhmiä oli siirretty henkikirjoittajien osaan. Vuoden 1963 päätöksen suurin uudistus aikaisempaan oli se, että nyt osuuskuntien jäsenluettelot ja ilmoitukset edellisen vuoden aikana liittyneistä tai eronneista jäsenistä voitiin hävittää henkikirjoittajan harkinnan mukaan.¹⁸⁵

Vuoden 1963 päätöksessä oli henkikirjoittajien osalta yhteensä 13 säilytysaikaratkaisua, eli lisäystä aikaisempaan päätökseen oli vain kolme säilytysaikaratkaisua. Otantaratkaisu, jonka mukaan

---

¹⁸¹ KM 1951:26, 12; Pöytäkirja Arkistoainesten supistamiskomitean kokouksessa 20.10.1950, Ca2, KA; SMp 464/1951.

¹⁸² KM 1951:26, 12–13; Pöytäkirja Arkistoainesten supistamiskomitea kokouksessa 12.5.1950, Ca2, KA.

¹⁸³ Pöytäkirja Arkistoainesten supistamiskomitean kokouksessa 24.10.1950, Ca2, KA.

¹⁸⁴ Liite 2 pöytäkirjaan Arkistoainesten supistamiskomitean kokouksessa 24.10.1950, Ca2, KA; Pöytäkirjat Arkistoainesten supistamiskomitean kokouksissa 26.1.1951 ja 29.1.1951, Ca2, KA.

¹⁸⁵ KM 1959:23, 39–40; SMp 382/1963.

maanmittauskonttorin lohkomispäätökset säilytettiin entisen Viipurin läänin alueelta pysyvästi, säilyi samana kuin vuoden 1951 päätöksessä. Uusia hävitettäviä nimikkeitä olivat henkikirjoitustoimittuksessa laaditut pöytäkirjat, joille määrättiin viiden vuoden säilytysaika, sekä julkisten kaupanvahvistajien päiväkirjojen otteet ja luovutuskirjojen jäljennökset, jotka saatiin hävittää julkisista kaupanvahvistajista annettujen säännösten mukaan. Samoin saatiin hävittää saapuneet yleis- ja kierto- kirjeet. Tässä päätöksessä sallittiin hävitettäväksi myös virastossa laadittuja asiakirjoja, kuten henkikirjoitustoimittuksessa laaditut pöytäkirjat.¹⁸⁶ Täten vuoden 1951 päätöksen perusteluissa mainittu asia, että henkikirjoittajien arkistoissa ei hävitetä virastossa laadittuja asiakirjoja, ei enää vuoden 1963 päätöksessä pitänyt paikkaansa.

6.4. Nimismiehet ja poliisilaitokset

6.4.1. Vuoden 1951 päätös nimismiesten osalta

Nimismiesten arkistojen osalta päätös oli henkikirjoittajien arkistoja hieman laajempi, mutta lyhyt sekini. Säilytysaikaratkaisuja oli yhteensä 24, joista yhteen sisältyi otantaratkaisu. Huvilupanomukset voitiin normaalisti hävittää viiden vuoden kuluttua, mutta otannalla valittiin pysyvään säilytykseen vuodesta 1920 lähtien anomukset joka viidenneltä vuodelta.¹⁸⁷ Tässä käytettiin aikasarjaotantaa. Huvilupa-anomusten säilyttämistä pitivät tärkeänä Pentti Renvall ja Heikki Waris, koska ne sisälsivät yksityiskohtaisia tietoja tapahtumista.¹⁸⁸

Nimismiesten arkistojen kohdalla ei käytetty sitä periaatetta, että kaikki viraston sisällä syntyvät asiakirjat olisivat olleet pysyvästi säilytettäviä. Tämä johtui siitä, että nimismiehet pitivät omaa toimintaansa varten useita erilaisia luetteloita ja kortistoja, joiden merkitys toiminnalle oli lyhytaikaista, eivätkä ne olleet merkittäviä tutkimuksen kannalta. Nämä luettelot ja kortistot ehdotettiin joko hävitettäväksi tai vanhentuneet kortit poistettaisiin kortistosta. Pysyvästi säilytettäväksi mietinnössä mainitaan nimismiesten päätökset ja näitä päätösasioita koskevat tilastotiedot. Asioiden käsittelyvaiheet ilmenivät diaareista ja kirjekonsepteista. Nimismiehet palauttivat usein saapuneet kirjeet vastausten mukana, mutta heidän tuli kuitenkin säilyttää ne kirjeet, joita oli pidettävä tärkeinä. Suu-

---

¹⁸⁶ SMp 382/1963.

¹⁸⁷ SMp 464/1951.

¹⁸⁸ Liite 1 pöytäkirjaan Arkistoainesten supistamiskomitean pöytäkirjaan 17.2.1950 ja liite 2 pöytäkirjaan Arkistoainesten supistamiskomitean kokouksessa 24.10.1950, Ca2, KA.

rin osa yksityisten jättämistä anomuksista ehdotettiin hävitettäväksi määräajan kuluttua, koska ne sisälsivät vain kaavamaisia hakemuksia ja todistuksia, joilla ei vanhennuttuaan katsottu olevan merkitystä. Radiolupakortisto ehdotettiin hävitettäväksi heti, koska mainittua kortistoa ei enää tarvinnut täydentää eikä vanhentuneen kortiston säilyttäminen ollut tarpeellista. Hankittujen selvitysten mukaan nimismiehelle saapuneet kirjeet menettivät merkityksensä varsin nopeasti, ulosottodiaariin merkityt kirjeetkin kymmenen vuoden kuluttua. Niiden merkitys tieteelliselle tutkimuksellekin katsottiin vähäiseksi.¹⁸⁹

Erilaisista viranomaisessa syntyneistä kortistoista voitiin hävittää poliisikonstaapeliin ja vanginkuljettajien päiväkirjat, metsästyskorttien luettelot, järjestysmieskorttien luettelot, rikospoliisin kortisto ja radiolupakortisto. Saapuneista asiakirjoista voitiin hävittää esimerkiksi ulosottoasioihin ja veroasioihin liittyvät asiakirjat, yleis- eli kiertokirjeet, kuulutukset ja ajokorttiantomukset. Hävitettävien joukkoon kuuluivat myös kauppakirjajäljennökset ja tielautakuntien pöytäkirjanotteet.¹⁹⁰

Nimismiesten arkistojen seulontasuunnitelma laadittiin Helsingin pitäjän nimismiehen tehtävien perusteella. Päätöksen valmistelussa käytettiin Pentti Renvallin, nimismies T. Pitkosen ja komitean sihteerin laatimia muistioita. Komitea tiedusteli nimismiesten ulkomaalaiskorttien säilyttämisen tärkeyttä suojelupoliisin ulkomaalaistoimiston päälliköltä. Tämä oli sitä mieltä, ettei näitä kortteja pitäisi hävittää.¹⁹¹

Renvall oli tutustunut Punkalaitumen nimismiespiirin arkistoon. Hän tarkasteli arkistoa erityisesti historiantutkimuksen tarpeiden kannalta ja siinä nimismiesten arkistojen merkitys oli hänen mielestään kahtaalla. Toisaalta arkistot valaisivat nimismiehen omaa toimintaa, toisaalta ne taas tarjosivat ainesta paikallisia oloja koskevia tutkimuksia varten. Yleisempien tutkimusaiheiden kannalta nimismiesten arkistot eivät olleet lähteinä hyviä, vaan näihin saataisiin vastaus paremmin lääninhallitusten arkistoista. Tämä oli Renvallin mielestä otettava huomioon seulontaa suunniteltaessa, jotta nimismiesten arkistojen seulonnassa ei olisi tarvinnut ottaa huomioon tällaisten asiakirjojen arvoa tutkimukselle. Tämän periaatteen mukaan ne asiakirjat, jotka esiintyivät sekä lääninhallitusten että nimismiesten arkistoissa, tulisi säilyttää lääninhallitusten arkistoissa ja hävittää nimismiesten arkis-

---

¹⁸⁹ KM 1951:26, 13–14.

¹⁹⁰ SMp 464/1951.

¹⁹¹ Pöytäkirjat Arkistoinesten supistamiskomitean kokouksissa 17.2.1950 ja 28.2.1950, Ca2, KA.

toista. Poikkeuksena tästä Renvall mainitsi nimismiehen konseptit, jotka olivat tarpeellisia nimismiehen oman toiminnan valaisemiseksi. Nämä olisi voitu hävittää lääninhallitusten arkistoista.¹⁹²

Renvallin mielestä myös nimismiesten arkistojen seulonta tuli kohdistaa saapuneisiin asiakirjoihin. Tällöin olisi saatu aikaiseksi tilansäästöä. Hyvänä puolena Renvall näki sen, että molemmat arkistot, sekä lääninhallituksen että nimismiehen, olisivat joka tapauksessa 50 vuoden kuluttua käytettävissä maakunta-arkistoissa. Näin tutkijat löytävät aineistot samasta paikasta. Pysyvään säilytykseen hän ehdotti diaareita, luetteloita, konsepteja ja toisteita sekä pöytäkirjoja joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta. Erityisesti pöytäkirjoilla hän näki merkitystä virallisen merkityksen jälkeen myös paikkakunnan oloja koskevalle tutkimukselle. Saapuneiden kiertokirjeiden osalta Renvall ehdotti, että yksi nimismies läänissä voisi aina säilyttää kaikki muut paitsi lääninhallituksilta tulleet kiertokirjeet, mikäli lääninhallitukset säilyttävät itse lähettämänsä kiertokirjeet. Etsintäkuulutukset voitiin hävittää, koska ne löytyvät poliisisanomista. Heikki Waris piti anomusten radikaalia hävittämistä tarpeellisena, koska ne veivät niin paljon tilaa.¹⁹³

Sihteri Koskenmies oli tutustunut nimismiehen arkistoihin Helsingin pitäjässä ja ehdotti pysyvään säilytykseen myös diaareita, luetteloita ja kortistoja joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta. Myös konseptit, toisteet ja pöytäkirjat tuli hänen mielestään säilyttää pysyvästi. Saapuneet asiakirjat voitiin hänen mukaansa hävittää lähes kokonaan, koska ne veivät eniten tilaa. Tuolloin nimismies pyrki muutenkin aina palauttamaan saapuneet asiakirjat, jottei arkisto paisuisi. Tärkeimmät asiakirjat lähetettiin ylemmälle portaalle eikä nimismiehen aloitteesta syntynyt akteja. Koskenmiehen mukaan sillä saapuneella aineistolla, joka jäi nimismiehen arkistoon, oli hyvin vähän merkitystä hallinto- ja paikallishistorialliselle tutkimukselle. Hallinnon tarpeiden kannalta saapuneilla kirjeillä ei ollut juurikaan merkitystä, koska nimismies ei ollut koskaan tarvinnut 10 vuotta vanhempia kirjeitä. Täten Koskenmies ehdotti saapuneille kirjeille viiden vuoden säilytysaikaa. Hänen mukaansa tarvittiin radikaalia seulontaa ja hän kehotti komiteaa miettimään, olisiko koko saapuneiden asiakirjojen sarja voitu hävittää 5-10 vuoden säilyttämisen jälkeen, joitakin pysyväistä merkitystä omaavia alaryhmiä lukuun ottamatta. Näitä olivat kierto- ja yleiskirjeet sekä päätökset. Koskenmiehen mielestä huvilupa-anomukset eivät sisältäneet merkittävää tietoa tapahtuman ohjelmasta eikä vaatinut näiden säilyttämistä pysyvästi, kuten Renvall ja Heikki Waris ehdottivat.¹⁹⁴

---

¹⁹² Liite 1 pöytäkirjaan Arkistoainesten supistamiskomitean pöytäkirjaan 17.2.1950, Ca2, KA.

¹⁹³ Liite 1 pöytäkirjaan Arkistoainesten supistamiskomitean pöytäkirjaan 17.2.1950 ja liite 2 pöytäkirjaan Arkistoainesten supistamiskomitean kokouksessa 24.10.1950, Ca2, KA.

¹⁹⁴ Liite 3 pöytäkirjaan Arkistoainesten supistamiskomitean kokouksessa 17.2.1950, Ca2, KA.

6.4.2. Vuoden 1951 päätös poliisilaitosten osalta

Poliisilaitosten osalta päätös on laaja. Päätöksen ryhmät on esitelty taulukossa 4.

TAULUKKO 4. Poliisilaitoksien säilytysaikaratkaisujen lukumäärät toiminnoittain vuoden 1951 päätöksessä.

Toiminto	säilytysaikaratkaisujen lkm
I Poliisilaitoksen virasto- ja henkilöasiat ja poliisitoiminta yleensä	54
II Yleinen järjestys ja turvallisuus	29
III Elinkeinot	11
IV Yleinen liikenne ja kulkuneuvot sekä puhelin ja radio	11
V Huoltotoimi	7
VI Vankeinhoito	2
VII Henkikirjoitus, siviilirekisteri, osoite- ja passiasiat	28
VIII Väkijuomat ja salakuljetus	3
IX Erinäiset muut poliisiviranomaisten tehtävät	4
X Syyttäjäntoimi ja rikostutkimus	18
XI Tiliasiakirjat	9
Yhteensä	176

Säilytysaikaratkaisuja oli yhteensä 176. Kolme näistä oli otantaratkaisuja. Näitä olivat huvilupa-anomukset sekä hakemukset saada lupa pitää arpajaiset, joista säilytettiin pysyvästi vuodesta 1920 lähtien jokainen tasavuosikymmen eli vuosi 1930, 1940 ja niin edelleen. Muutoin huvilupa-anomuksia säilytettiin viisi vuotta ja arpajaishakemuksia 10 vuotta. Kolmas otantaratkaisu liittyi kortteihin ulkomaalaisista turisteista ja muista tilapäisesti maassa oleskelevista, jotka säilytettiin vaiheotantamenetelmää käyttäen pysyvästi 1.9.1939–31.12.1944 eli sotien aika ja vähän ennen ja jälkeen sotien olevalta ajalta. Muilta ajoilta näitä kortistoja säilytettiin 10 vuoden ajan. Säilytysajat vaihtelivat yhdestä vuodesta 25 vuoteen.¹⁹⁵ Huvilupa-anomukset olivat samoja asiakirjoja kuin nimismiehelläkin ja siten niillä oli myös sama säilytysaika ja otantaratkaisu.

Poliisilaitosten päätös laadittiin Helsingin poliisilaitokseen kertyvien asiakirjojen perusteella. Täten sitä voitiin soveltaa parhaiten suurten kaupunkien poliisilaitosten arkistoihin. Koska päätöksessä mainittiin kuitenkin asiaryhmät, katsoi komitea sen soveltuvan myös pienille poliisilaitoksille. Myös poliisilaitosten arkistoissa oli seulottava virastossa syntyneitä asiakirjoja samasta syystä kuin nimismiestenkin arkistoissa; nopeasti merkityksensä menettäviä kortistoja, luetteloita ja merkintäkirjoja oli paljon. Laaja seulonta ulotettiin myös yksittäisten kansalaisten jättämiin kaavamaisiin

¹⁹⁵ SMp 464/1951.

anomuksiin. Näistä säilytettiin vain päätökset.¹⁹⁶ Poliisilaitosten osalta diaarien ja luetteloiden pysyvän säilyttämisen periaatteeseen liittyi se, minkälaisesta kortistosta tai luettelosta oli kyse. Säilytysajoissa noudatettiin oman toiminnan kannalta usein sitä periaatetta, että kortistoa säilytettäisiin niin kauan kun sillä oli merkitystä toiminalle, esimerkiksi moottoriajoneuvojen kantakortistossa korttia niin kauan kun auto oli poliisilaitoksella käytössä.¹⁹⁷

Poliisilaitosasiassa kuultiin paljon Helsingin poliisilaitoksen henkilökunnan edustajia ja mielipidettä laiva-asioissa ja matkustajaluetteloissa kysyttiin sisäasiainministeriön ulkomaalaistoimistolta.¹⁹⁸ Komitea vieraili myös Helsingin poliisilaitoksella. Vierailun jälkeen komitea totesi, että suurimman osan hyllytilasta veivät laaditut asiakirjat ja tässä mielessä poliisilaitokset erosivat muista hallintovirastoista. Helsingin poliisilaitos myös pyysi komiteaa kiirehtimään seulonta-asian kanssa vuoden 1948 lopulla, jotta arkistoon olisi saatu lisää tilaa.¹⁹⁹

Eino Jutikkala ehdotti lausunnossaan pysyvästi säilytettäväksi luetteloa voimassa olevista linjaluvista ja tämä päätyikin hänen esityksensä johdosta pysyvästi säilytettäväksi.²⁰⁰ Kaupunginarkistonhoitaja R. Rosen ehdotti pysyvästi säilytettäväksi matkustajaluetteloita ja luetteloita suomen kansalaisiksi otetuista²⁰¹.

6.4.3. Vuoden 1963 päätös

Suurin muutos vuoden 1951 päätökseen nähden tapahtui nimismiesten ja poliisilaitosten osassa. Nyt päätös annettiin molemmille viranomaisille yhteisenä. Tämä johtui siitä, että päätöksen soveltaminen oli ollut vaikeaa suurissa nimismiespiireissä, joiden toiminta oli samantapaista kuin kaupunkien poliisilaitoksissa. Samoin se, että aikaisempi poliisilaitosten päätös oli perustunut Helsingin poliisilaitoksen varsin pitkälle kehittyneeseen työnjakoon, oli vaikeuttanut päätöksen soveltamista pienemmissä poliisilaitoksissa. Uudella päätöksellä komitea pyrki poistamaan kyseiset vaikeudet ja myös välttämään samojen nimikkeiden toistamisen. Nimikkeet ryhmiteltiin uudessa päätöksessä pääsarjoittain, eli ABC-kaavan mukaisesti, jonka valtionarkisto oli kiertokirjeellään vuonna 1947 määrännyt noudatettavaksi. Tämä ryhmittelytapa auttoi komitean mielestä päätöksen tulkitsemises-

---

¹⁹⁶ KM 1951:26, 14–15.

¹⁹⁷ Pöytäkirjat Arkistoainesten supistamiskomitea kokouksissa 5.5.1950 ja 15.5.1950, Ca2, KA.

¹⁹⁸ Pöytäkirjat Arkistoainesten supistamiskomitean kokouksissa 5.5.1950 ja 19.5.1950, Ca2, KA.

¹⁹⁹ Liite 1 pöytäkirjaan Arkistoainesten supistamiskomitean kokouksessa 19.10.1948 ja pöytäkirja Arkistoainesten supistamiskomitean kokouksessa 2.11.1948, Ca1, KA.

²⁰⁰ Pöytäkirjat Arkistoainesten supistamiskomitean kokouksessa 24.10.1950, 27.10.1950 ja 6.11.1950, Ca2, KA.

²⁰¹ Liite 1 pöytäkirjaan Arkistoainesten supistamiskomitean kokouksessa 7.12.1950, Ca2, KA.

sa ja oli sen mielestä parempi kuin asiasisällön mukainen ryhmittely.²⁰² Tällä ratkaisulla päätökseen saatiin komitean mielestä myös joustavuutta²⁰³.

Päätös jakaantui taulukossa 5 esitetyn kaltaisiin ryhmiin.

TAULUKKO 5: Nimismiesten ja poliisilaitosten hävitettävät asiakirjat sarjoittain vuoden 1963 päätöksessä.

ABC/ toiminta	säilytysaikaratkaisujen lkm
A Diaarit ja päiväkirjat	1
B Luettelot:	
a. Viraston henkilökuntaa koskevat	8
b. Viraston sisäistä työskentelyä koskevat	3
c. Viraston omaisuutta koskevat	7
d. Viranomaisen antamia lupia koskevat	16
e. Rikostutkimukseen ja ehdonalaisten valvontaan liittyvät	6
f. Poliisin valvontaan kuuluvat erinäisiä asioita koskevat	22
g. Erilaisista kuittaus- ja tilikirjoista	7
h. Muut luettelot	2
C Pöytäkirjat	7
D Konseptit ja toisteet	9
E Saapuneet asiakirjat:	
a. Saapuneet kirjeet	8
b. Saapuneet yleiskirjeet ja kuulutukset	2
c. saapuneet päätökset, tuomiot ja pöytäkirjanotteet	12
d. Saapuneet anomukset ja hakemukset	23
e. Erinäiset saapuneet ilmoitukset	8
f. Muut saapuneet asiakirjat	7
G. Tiliasiakirjat	
a. Tilikirjat ja kortit	5
b. Tilitykset ja tositteet	5
J. Sekalaiset asiakirjat	1
Yhteensä	159

Pysyvästi säilytettäväksi määrättiin diaareista ja päiväkirjoista suurin osa, kuten kirjepäiväkirjat, ulosottoasiainpäiväkirjat, vero- ja maksuasiainpäiväkirjat, rikosilmoitusasiain- ja syytepäiväkirjat sekä juopumusasiainpäiväkirjat. Luetteloista säilytettiin muun muassa toimenhaltijain nimikirjat, poliisiviranomaisten myöntämien lupien luetteloista esteettömyystodistusten ja oleskelulupien, huvilupien, ajokorttien luettelot. Pöytäkirjoista määrättiin säilytettäväksi poliisitutkintapöytäkirjat ja rikos ynnä muut ilmoitukset, tarkastus- ja katselmuspöytäkirjat sekä nimismiesten ulosmittaus ja pakkohuutokauppapöytäkirjat. Konsepteista ja toisteista määrättiin pysyvään säilytykseen päätösten

²⁰² KM 1959:23, 40.

²⁰³ Pöytäkirja Arkistoinen supistamiskomitean kokouksessa 17.10.1957, Ca6, KA.

sekä lähetettyjen kirjeiden ja annettujen todistusten konseptit. Tiliasiakirjoista pysyvästi tuli säilyttää kassapäiväkirjat, kiinteistö- ja saatavaluettelot sekä irtaimiston hankintakirjat.²⁰⁴ Luetteloiden tietosisältöä ja sitä, mitä niihin merkittiin, selvitettiin päätöstä valmisteltaessa tarkasti.²⁰⁵

Komitea piti aluksi nimismiehille julkisena kaupanvahvistajana kertyvien kauppakirjajäljennösten hävittämistä kolmen vuoden säilyttämisen jälkeen liian alhaisena säilytysaikana. Näin määrättiin vuonna 1933 asiasta annetussa asetuksessa. Komitea ehdotti kyseisille asiakirjoille 20 vuoden säilytysaikaa. Lopulta komitea päätyi kuitenkin siihen, että nämä voitiin hävittää sen mukaan, mitä asetuksessa sanottiin.²⁰⁶

Joidenkin asiakirjojen säilytysaikojen nostaminen edellisestä päätöksestä tehtiin poliisilaitosten edustajien lausuntojen nojalla. Nimismiesten suorittamien tiekatselmusten pöytäkirjat olivat päätöstä valmisteltaessa hävitettävien listalla, mutta ne otettiin pois luettelosta. Tämä johtui siitä, että niitä tarvittiin ministeriön mukaan lähivuosina määrättäessä teiden asemaa.²⁰⁷

Poliisilaitoksissa päätettiin säilyttää pysyvästi pilkkanimiin liittyvät kortit ja erikoistuntomerkkikortit. Pilkkanimikorttien pysyvää säilyttämistä ehdotti Heikki Waris. Luettelot ulkomaalaisista ajateltiin ensin ottaa pysyvästi säilytettäväksi sota-ajalta, mutta selvisi, että luettelot olivat tallessa tilastollisessa päätoimistossa. Täten kaikki luettelot voitiin hävittää poliisilaitoksista. Ulkomaalaisten valvontaan liittyvissä asiakirjoissa käytettiin keskusrikospoliisin ja matkustajiin liittyvissä asiakirjoissa suojelupoliisin asiantuntemusta. Jutikkala ja Waris olivat lausunnoissaan sitä mieltä, että kaupanvahvistajien kauppakirjajäljennösten säilyttäminen ja siirto maakunta-arkistoihin olisi ollut tutkimuksen kannalta merkittävää. Komitea ei kuitenkaan päättänyt säilyttää näitä asiakirjoja. Yleensä lausunnoissaan professorit olivat sitä mieltä, että kortistoja ja muita asiakirjoja voitiin hävittää, jos tiedot säilyvät ja olisivat käytettävissä joissakin toisissa asiakirjoissa. Jutikkala olisi kovasti halunnut säilyttää tutkimuksen tarpeita varten moottoriajoneuvorekisterikortit, mutta komitea pysyi päätöksessään hävittää nämä kortit.²⁰⁸

---

²⁰⁴ KM 1959:23, 41–42.

²⁰⁵ Ks. esim. pöytäkirja Arkistoainesten supistamiskomitean kokouksessa 21.11.1957, Ca6, KA.

²⁰⁶ Liite 3 pöytäkirjaan Arkistoainesten supistamiskomitean kokouksessa 12.2.1959 ja pöytäkirja Arkistoainesten supistamiskomitean kokouksessa 28.9.1957, Ca6, KA.

²⁰⁷ Pöytäkirjat Arkistoainesten supistamiskomitean kokouksissa 8.10.1957 ja 3.2.1958, Ca6, KA.

²⁰⁸ Pöytäkirjat Arkistoainesten supistamiskomitean kokouksissa 19.4.1959, 24.4.1959, 29.4.1959, 26.10.1960, 28.11.1960 ja 22.2.1961, Ca7, KA; 5.2.1963, Ca8, KA..

Päätöksen rakenteen muutos oli poliisilaitosten ja nimismiesten osalta huomattavan suuri, ja se vaikeuttaa myös päätösten vertailua. Vähäisessä vertailussa olen verrannut päätöstä vuoden 1951 päätöksen poliisilaitoksen osaan. Samoja säilytysaikoja löytyy jonkin verran molemmista päätöksistä, esimerkiksi työvuoroluettelot ja komennuskirjat joiden säilytysaika oli 5 vuotta, samoin luettelo järjestysmiehistä.²⁰⁹ Kun vuoden 1951 päätöksessä oli poliisilaitosten osassa 176 säilytysaikatarkaisua, oli vuoden 1963 päätöksessä nimismiehillä ja poliisilaitoksilla yhteensä vain 159 säilytysaikatarkaisua. Tämä oli siis vähemmän ja hieman erisuuntainen päätös kuin esimerkiksi lääninhallitusten osalta, jossa säilytysaikatarkaisujen ja myös hävitettävien nimikkeiden määrä oli selvästi suurempi.

6.5. Seulonnan ja hävittämisen ohjeistus

Komitea laati päätösten yhteyteen myös ohjeet ennakkoseulonnan ja hävittämisen toimeenpanoa varten. Vuotta 1920 vanhemmat asiakirjat määrättiin pysyvästi säilytettäväksi. Sitä nuoremmat asiakirjat saatiin heti hävittää, jos ne kuuluivat päätöksessä mainittuihin asiakirjaryhmiin ja niiden säilytysaika oli umpeutunut. Säilytysajat neuvottiin laskemaan niin, että määräaika alkoi vastaavan lopullisen päätöksen tai lähetetyn kirjeen päiväyksestä, tai jollei asia ollut aiheuttanut toimenpiteitä, diaariin kirjaamispäivämäärästä. Tiliasiakirjojen osalta määräajan laskettiin alkavan kuluksi sen tilivuoden päättymisestä, jota ne koskivat ja muissa asiakirjoissa niiden päiväyksestä tai niihin tehdystä viimeisestä merkinnästä. Asiakirjojen hävittäminen tuli toimeenpanna vuosittain aina kunkin kalenterivuoden alussa. Hävittämisestä määrättiin pidettäväksi kirjaa, josta tuli ilmetä mitä asiakirjoja oli hävitetty ja milloin sekä tietoja siitä, miten hävittäminen oli toimeenpantu. Hävitettävät asiakirjat tuli hävittää niin, etteivät ne joutuisi sivullisten käsiin ja ne määrättiin joko myytäväksi raaka-aineeksi kotimaisiin paperitehtaisiin tai poltettavaksi. Arkistoitaessa määrättiin asiakirjavihkoista poistamaan tyhjät lehdet, jotta tilansäästö tulisi mahdollisimman suureksi. Päätös ei kuitenkaan tehnyt asiakirjojen hävittämistä pakolliseksi, sillä päätöksessä sanottiin, että viranomaisen saattoi poikkeustapauksissa määrätä säilytettäväksi jonkin sellaisen asiakirjan tai kokonaisen ryhmän, joka kuului hävitettävien joukkoon.²¹⁰ Vuoden 1963 päätöksen ohjeistuksessa kuitenkin lisättiin tähän kohtaan, etteivät yleisarkistot ota säilytettäväksi asiakirjoja, jotka olisi päätöksen mukaan voitu hävittää.²¹¹

---

²⁰⁹ SMp 464/1951: SMp 382/1963.

²¹⁰ SMp 464/1951.

²¹¹ SMp 382/1963.

Ennakkoseulonta tuli vuoden 1951 päätöksessä pakolliseksi lääninhallitusten saapuneiden asiakirjojen osalta 1.9.1951 lähtien. Tähän annettiin hyvin yksityiskohtaista ohjeistusta siitä, miten asiakirjavihkot tuli merkitä hävitettäväksi sekä miten ja kuka vastasi hävittämismerkintöjen tekemisestä. Lääninhallitusten alaisten viranomaisten ei ollut pakko tehdä ennakkoseulontaa, mutta halutessaan ne saattoivat sen tehdä. Tannehtiva seulonta jäi täysin vapaaehtoiseksi.²¹² Ennakkoseulonnalla tässä tarkoitettiin sitä, että asiakirjat jo arkistotaessa merkittiin hävittämivuosilla, tai eroteltiin muuten pysyvästi säilytettävistä. Nykyisin käsitteellä on ehkä hieman erilainen sisältö, kun sillä tarkoitetaan säilytysaikojen määrittelyä ennakkoon. Myös vuoden 1963 päätöksen 7 §:ssä annettiin lääninhallitusten asiakirjojen hävittämisestä yksityiskohtaisempia ohjeita. Samoin joitakin yksityiskohtaisempia ohjeita annettiin myös alemmille viranomaisille. Lisäksi vuoden 1963 päätöksessä kehoitettiin ryhmittelemään asiakirjat arkistotaessa niin, että pysyvästi ja määräajan säilytettävät olisivat helposti erotettavissa. Vuoden 1963 päätös määräsi vuoden 1951 päätöstä tarkemmin sen, kuka vastasi asiakirjojen hävittämisestä.²¹³

Vuoden 1951 päätöksen toimeenpano-ohjeiden käytännöllisyydestä tehtiin tiedusteluja uutta päätöstä tehtäessä, ja jotkut lääninhallitukset olivat sitä mieltä, etteivät leimaamiskäytännöt olleet tarpeellisia, toiset taas pitivät niitä tarpeellisina.²¹⁴ Vuoden 1963 päätöksen ohjeistuksessa mainittiin myös, että kaikki ne asiakirjat, joita ei päätöksessä mainita, tulee säilyttää pysyvästi. Toinen merkittävä lisäohjeistus koski sitä, että päätöksessä mainitut asiakirjat saatiin hävittää myös lääninhallituksia alemmissa viranomaisissa, jos asioiden ratkaisu siirrettiin lääninhallituksilta näille viranomaisille.²¹⁵

---

²¹² Pöytäkirja Arkistoinesten supistamiskomitean kokouksessa 1.6.1950, Ca2, KA; SMP 464/1951.

²¹³ SMP 382/1963.

²¹⁴ Ks. esim. pöytäkirjat Arkistoinesten supistamiskomitean kokouksissa 2.3.1957 ja 5.3.1957, Ca5, KA.

²¹⁵ SMP 382/1963.

7. Yhteenveto

Arkistoinesten supistamiskomitean voidaan katsoa aloittaneen varsinaisen seurantatoiminnan Suomessa, sillä tätä aikaisemmin oli tehty hyvin vähän seurantapäätöksiä. Komitean kokoonpano edusti arkistoalaa ja hallintoa. Arkistomiesten koulutustaustana oli historian koulutus. Lisäksi tutkimusmaailma oli edustettuna pysyvinä asiantuntijajäseninä, jotka antoivat lausuntoja, mutta eivät varsinaisesti kuuluneet komiteaan. Tämän kokoonpanon vuoksi olisi voinut olettaa, että keskustelua olisi syntynyt laajemminkin seurlonnan ja arvonmäärityksen ongelmista, mutta sitä ei ollut pöytäkirjoista huomattavissa. Keskustelua syntyi aina vain käsiteltävinä olleiden aineistojen merkityksestä.

Arkistoja seurlotaan, koska kaikkia asiakirjoja on nykyisin täysin mahdotonta säilyttää pysyvästi. Tämä johtuu siitä, ettei kaikille asiakirjoille yksinkertaisesti ole tilaa eikä niitä ole taloudellisesti mahdollista säilyttää. Toisaalta kaikkea ei ole tarpeenkaan säilyttää pysyvästi. Komitean pöytäkirjoissa tuli vahvasti esiin aina se, että viranomaiset halusivat hävittää asiakirjoja, koska niillä ei ollut tilaa säilyttää kaikkia asiakirjoja. On myös huomattava, että komitea perustettiin nimenomaan tarkastelemaan sitä, miten arkistoihin olisi saatavissa tilansäästöä. Silti komitean ei voida katsoa olleen pelkästään hävittämässä asiakirjoja, koska asiakirjojen arvoa tutkimukselle pohdittiin tarkasti ja muutenkin komitean seurlontaa voidaan luonnehtia vielä aika varovaiseksi. Kuitenkin laajoja asiakirjasarjoja seurlottiin herkemmin kuin suppeita.

Komitea laati kaksi päätöstä samoille viranomaisille eli lääninhallituksille, henkikirjoittajille, nimismiehille ja poliisilaitoksille noin kymmenen vuoden sisällä. Tämä johtui siitä, että ensimmäiseen päätökseen ei oltu tyytyväisiä lääninhallituksissa. Komitea itse korosti uuden päätöksen antamista sillä, että siinä päästiin soveltamaan sen saamia kokemuksia seurlonnasta. Vuoden 1951 päätöshän oli komitean ensimmäinen päätös, eikä sillä sitä tehdessä ollut juurikaan kokemusta seurlonnasta. Vuoden 1963 päätöksessä olikin enemmän seurlottavia asiakirjaryhmiä, joten seurlontaa tehostettiin jonkin verran. Säilytysajat pienenevät osassa seurlontaratkaisuja, mutta osalle asiakirjoista saatettiin määrätä myös pitempi säilytysaika kuin aikaisemmassa päätöksessä oli.

Seurlontapäätökset syntyivät komitean ja käsiteltävinä olleiden virastojen yhteistyönä. Komitea laati ehdotuksia ja hankki lausuntoja virastojen edustajilta. Päätöksiä valmisteltaessa käytiin usein myös paikanpäällä jossakin virastossa ja tutustuttiin hävitettäväksi kaavailtujen asiakirjojen näytteisiin.

Asiakirjojen pysyvää säilyttämistä ja merkitystä historiantutkimukselle arvioivat asiantuntijajäsenet, professorit Eino Jutikkala ja Heikki Waris. Samoin merkitystä tutkimukselle arvioivat myös maakunta-arkistot, sillä ne tunsivat hyvin tutkijoiden tiedontarpeet. Välillä asiantuntijoiden mielipiteet vaikuttivat komitean ratkaisuihin säilytysajoista, välillä taas eivät. Päätösten valmistelu kesti useita vuosia. Ensimmäinen, vuoden 1951 päätös syntyi kolmessa vuodessa. Toisen päätöksen valmisteluun kului yhteensä noin kahdeksan vuotta.

Asiakirjojen säilytysaikoja pohdittiin sen mukaan, minkälainen niiden tarve oli viranomaisen omassa toiminnassa hallinnossa ja myös yksityisten ihmisten oikeusturvalle. Pysyvää säilytystä pohdittiin sillä perusteella, miten asiakirjat palvelisivat tutkimusta, lähinnä historiantutkimusta. Säilytysaikoja määriteltäessä otettiin huomioon se, mitä lait ja asetukset määräsivät säilytysajoista.

Komitea kohdisti seulonnan enimmäkseen virastoihin saapuneisiin asiakirjoihin. Näin toimittiin vuoden 1951 päätöksessä lääninhallitusten ja henkikirjoittajien kohdalla. Hävitettäviksi soveltuivat myös sellaiset viranomaisessa laaditut asiakirjat, yleensä kortistot ja luettelot, joiden merkitys omalle toiminnalle oli lyhytaikainen. Näin ollen ei voida sanoa, että komitea olisi päättänyt hävittää vain saapuneita asiakirjoja.

Ensimmäinen periaate asiakirjojen hävittämiselle oli se, että niillä ei nähty merkitystä historialliselle tai muulle tieteelliselle tutkimukselle. Hävitettävillä asiakirjoilla oli merkitystä vain viraston omalle toiminnalle ja niiden merkitys oli varsin lyhytaikaista. Eräs periaate oli myös se, että asiakirjoihin sisältyvät tiedot kuitenkin säilyisivät joissakin toisissa asiakirjoissa. Näin oli esimerkiksi joidenkin ilmoitusten kohdalla, kuten henkikirjoitusilmoituksista, joiden tiedot säilyvät pysyvästi henkikirjoissa.

Pysyvästi säilytettäväksi määrättiin pääosin virastossa syntyneet asiakirjat, koska ne kuvasivat viranomaisen toimintaa. Näitä säilytettäväksi määriteltyjä asiakirjoja olivat tärkeät arkistoluettelot ja diaarit, pöytäkirjat sekä lähetettyjen kirjeiden konseptikappaleet. Tällä periaatteella nähtiin myös se hyöty, että lähetettyä kirjettä etsittäisiin ensisijaisesti aina lähettävästä virastosta. Pysyvästi säilytettävillä asiakirjoilla oli myös se merkitys, että niiden piti toimia todisteena viranomaisen toiminnasta, jotta voitaisiin nähdä, mihin toimenpiteisiin viranomainen oli missäkin asiassa ryhtynyt. Säilyttämistä tutkimuksen tarpeisiin perusteltiin usein hyvin tapauskohtaisesti ja sen mukaan, mihin tutkimukselliseen tarpeeseen jollakin asiakirjaryhmällä voitaisiin vastata. Tämä on seulonnessa ja arvonmäärityksessä aina vaikea tehtävä, koska siinä pitää ennustaa tulevan tutkimuksen tarpeita. Nyt

tarkasteltujen päätösten suhteen taloushistoriaa edustavalla Eino Jutikkalalla ei useinkaan ollut paljon huomauttamista ehdotuksiin vaan ehdotuksia antoi enemmän sosiaalishistoriaa edustanut Heikki Waris. Tämä johtui luultavasti siitä, että nyt tarkastellut asiakirjat eivät edustaneet perinteistä taloushistorian lähdeaineistoa. Tutkimuksen tarpeisiin pyydettiin lausuntoja myös maakunta-arkistoilta. Seulontapäätöksissä annettiin myös ohjeistusta ennakkoseulontaan ja hävittämiseen. Ohjeet olivat yksityiskohtaisia ja varsinkin ennakkoseulonnan suorittamisesta annettiin hyvin yksityiskohtaiset ja ehkäpä jopa vaikeaselkoiset ohjeet.

Ruotsin esimerkit vaikuttivat komitean toimintaan paljon. Jo se, että seulontapäätöksiä alettiin tehdä Suomessa komiteamuodossa, oli yksi Ruotsista omaksuttu malli. Komitea tarkasteli molempia päätöksiä tehdessään Ruotsissa tehtyjä vastaavia päätöksiä ja otti niistä jonkin verran mallia. Ruotsista omaksuttiin myös ennakkoseulonta ja seulonnan kohdistaminen suuriin sarjoihin. Toinen komitean toimintaan jonkin verran vaikuttanut maa oli Tanska, jonka arkistolaitoksen edustaja kävi komitean vieraana Suomessa. Kun päätöstä vertaillaan muiden maiden seulontamenetelmiin, voidaan nähdä, että samankaltaisuutta saksalaiseen hallinnon hierarkkiseen lähestymistapaan on löydettävissä jonkin verran. Lääninhallituksissa tuli säilyä asiakirjoja, joita voitiin hävittää alemmista viranomaisista. Komitean luomissa periaatteissa on nähtävissä myös yhteyksiä amerikkalaiseen seulontaperinteesseen, lähinnä siinä, miten pysyvästi säilytettävät asiakirjat nähtiin historian lähteinä ja arvonmäärittästä tehtiin lähinnä vain sen pohjalta, miten ne tukevat tulevaa historian tutkimusta. Komitean seulontamenetelmät ovat lähinnä asiakirjojen tarkasteluun pohjautuvia, eikä tuolloin vielä kiinnitetty huomiota toimintojen tärkeyteen. Organisaation edustajat olivat hyvin mukana päätösten valmistelussa ja heitä haastateltiin, mutta näissäkin haastatteluissa keskityttiin lähes aina vain asiakirjoihin, ei toimintaan.

Komitea loi myös selkeästi tietynlaisia periaatteita, jolloin voidaan nähdä, etteivät kaikki sen tekemät ratkaisut olleet puhtaan pragmaattisia ja tapauskohtaisia. Näitä olivat juuri se, että virastossa syntyneet tärkeät asiakirjat, kuten pöytäkirjat, luettelot, diaarit ja lähetetyt kirjeet piti säilyttää pysyvästi. Toinen selkeä malli oli se, että tiedon säilyminen yhdessä paikassa ja muodossa riitti. Sotajalta päätettiin säilyttää useita asiakirjoja, joita muuten hävitettiin. Kun pragmaattisuudella usein suomalaisen seulonnan yhteydessä tarkoitetaan sitä, että seulontapäätökset on tehty tapauskohtaisesti, tämän voidaan katsoa pitävän paikkansa. Kuitenkin esimerkiksi Pentti Renvall asiantuntijalausunnossaan pohti seulontaa myös teoreettisemmin ja näiden hänen ajatustensa voidaan nähdä toistuneen seulontapäätöksiä tehtäessä.

Tutkimus antaa kuvan siitä, millaisia Suomessa tehdyt ensimmäiset seulontapäätökset olivat ja miten ne tehtiin. Tärkeä tutkimustulos onkin juuri se, että kuvaan tutkimuksessani tarkasti sitä, miten asiakirjojen arvonmäärittystä tehtiin. Tästä ei ole aikaisemmin julkaistu kovinkaan montaa artikkelia Suomessa. Myöhempiin kuvauksiin suomalaisesta arvonmäärittämis- ja seulontapolitiikasta on komitean pohdintoissa paljon yhtymäkohtia. Voidaan siis sanoa, kuten Markku Mäenpääkin on artikkelissaan todennut: Arkistoinesten supistamiskomitea loi Suomessa vielä nykyisin käytössä olevia seulonnan ja arvonmäärittämisperiaatteita. Samoin tutkimuksessani olen pyrkinyt tuomaan esiin sitä, ettei suomalainen seulonta ole välttämättä niin puhtaan pragmaattista kuin aina väitetään. Tiettyjä periaatteita on noudatettu ja päätöksiä on valmisteltu tietyn kaavan mukaan.

Lisätutkimus aiheesta olisi tarpeen. Nyt komitean toimintaan pystyttiin perehtymään ainoastaan sen pöytäkirjamateriaalin ja komiteanmietintöjen avulla. Sen arkistossa olisi käytettävissä kuitenkin lisää materiaalia päätöksiin liittyen, kuten lausuntoja, muuta kirjeenvaihtoa ja näytteitä. Näin voitaisiin päästä päätösten analyysissä vieläkin syvemmälle. Samoin seulontaa ja arvonmäärittäystä olisi tärkeä tarkastella myös uudempien seulontapäätösten osalta. Kiinnostavaa voisi olla myös tarkastella sitä, mitä vaikutuksia asiakirjojen hävittämisellä on ollut, esimerkiksi tutkimukselle. Onko hävitetty jotakin, mitä olisikin tarvittu?

Lähteet:

I. Arkistolähteet:

Kansallisarkisto (KA), Helsinki
Arkistoinesten supistamiskomitean arkisto.
Arkistoinesten supistamiskomitean pöytäkirjat liitteineen, Ca1 – Ca8

II Painetut lähdejulkaisut:

Arkistoinesten supistamiskomitea. Ehdotus lääninhallitusten, henkikirjoittajien, nimismiesten ja poliisilaitosten arkistoihin kertyvän asiakirja-aineiston supistamiseksi. Komiteanmietintö 1951:26, Helsinki. (KM 1951:26.)

Arkistoinesten supistamiskomitean ehdotukset lääninhallitusten, henkikirjoittajien, nimismiesten ja poliisilaitosten arkistojen supistamisesta annettujen päätösten uusimiseksi. Komiteanmietintö 1959:23, Helsinki. (KM 1959:23.)

III. Tutkimuskirjallisuus ja muut painetut lähteet:

Arkistotoimikunnan mietintö. Betänkande av arkivkommissionen. Komiteanmietintö 1977:65. Helsinki. (KM 1977:65.)

Asetus henkikirjoituksesta 17.11.1950/562

Asetus henkikirjoituksesta annetun asetuksen muuttamisesta 25.5.1960/315

Asetus lääninhallituksesta 12.2.1937/85

Asetus lääninhallituksesta 29.4.1955/188

Asetus maakunta-arkistoista 22.11.1935/359.

Asetus maakunta-arkistoista 2.10.1970/619.

Asetus poliisitoimesta Suomessa 14.2.1925/56.

Asetus valtionarkistosta 8.8.1952/313.

Cook, M. 2001. The Management of Information from Archives. Ashgate Publishin Company, Burlington.

Cook, T. 1992. Mind over Matter: Towards a New Theory of Archival Appraisal. The Archival Imagination. Essays in Honour of Hugh A. Taylor. Association of Canadian Archivists, Ottawa. (38-63)

Couture, C. 2005. Archival Appraisal: A Status Report. *Archivaria* 59, Spring 2005. Association of Canadian Archivist, Toronto. (83-107)

Documenta. Laatusasiakirjahallintoon, valtioneuvoston asiakirjahallinnon opas 2003. Saatevana verkossa <<http://www.narc.fi/docu/index.htm>>. Viitattu 9.12.2004

Fredriksson, B. 2003. Vad skall vi bevara? Arkivgallringens teori, metod och empiri. *Arkiv, samhälle och forskning* 2003:2. (21–58)

Craig, B. 2004. *Archival Appraisal. Theory and Practice*. K.G. Saur Verlag GmbH, München.

Henttonen, P. 2004. Työssä on aina teoria – joko oma tai jonkun toisen. Miksi arkistoalan teorian tutkimus on tärkeää. *Arkistoviesti* 3/2004. Arkistolaitos, Helsinki. (38–45)

Kalela, J. 2000. *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus, Helsinki.

Kilkki, J. 2002. Bearmania kansallisten arkistokäytäntöjemme tieteellisenä kuorruksena. *Arkisto. Arkistoyhdistyksen julkaisuja* 8. Arkistoyhdistys ry., Helsinki. (51–69)

Laki henkikirjoituksesta 1.9.1939/299

Laki julkisista arkistoista 20.1.1939/18.

Leppänen, M. 1999. Otannan käyttö asiakirjojen seulonnassa. *Arkisto. Arkistoyhdistyksen julkaisuja* 6. Arkistoyhdistys ry., Helsinki. (65–79)

Leppänen, M. 2003. Eettiset kysymykset arvonmäärittämisessä. Julkaisematon esitys, joka ollut jake- lussa arkistolaitoksen sähköpostilistalla vuonna 2003.

McKemmish, S. et al. 2005. The archives. Teoksessa *Archives: Recordkeeping in Society*, toim. S. McKemmish, M. Piggot, B. Reed & F. Upward. Charles Sturt University: Wagga Wagga. (174–183)

Mäenpää, M. 1994. Arkistoinen supistamiskomitea maamme seulontakäytäntöjen ja –periaat- teiden luojana. *Arkisto. Arkistoyhdistyksen julkaisuja* 5. Arkistoyhdistys ry., Helsinki. (181–197)

Opetusministeriön päätös ohjesäännön vahvistamisesta maa-kunta-arkistoille 22.11.1935/361.

Rastas, P. 1983. Arkistohallintoa sata vuotta sitten. *Arkisto. Arkistoyhdistyksen julkaisuja* 1. Arkis- toyhdistys ry., Helsinki. (39–56)

Rastas, P. 1994. *Arkistotoimi ja asiakirjahallinto*. Painatuskeskus Oy, Helsinki.

Rastas, P. 1999. Valtionarkistosta kansallisarkistoksi – 130 vuotta arkistolaitoksen historiaa. *Arkis- to. Arkistoyhdistyksen julkaisuja* 6. Arkistoyhdistys ry., Helsinki. (107–121)

Rautala, Jyrki 1985. *Turun ja Porin lääninhallitus 350 vuotta. Suomen lääninhallinnon tehtävien ja organisaation kehitys*. Oy Länsi-Suomi, Rauma. tai Turun ja Porin lääninhallitus.

Repo-Lehikoinen 2001. Arkistolaitoksen seulontapolitiikka ja – strategia. Arkistoviesti 4/2001. Arkistolaitos, Helsinki.

Shepherd, E. 1997. Theories of appraisal. Saatavana verkossa <<http://www.ucl.ac.uk/~uczcw09/appraisl/level1.htm>> Viitattu 20.4.2006.

Selovuori, J. 1999. Lääninhallinto. Teoksessa Valta ja byrokratia Suomessa 1809–1998, toim. Selovuori Jorma. Valtioneuvoston kanslia ja Edita, Helsinki. (131–144)

Sisäasiainministeriön päätös lääninhallitusten, henkikirjoittajien, nimismiesten ja poliisilaitosten arkistoihin kuuluvien erinäisten asiakirjain hävittämisestä 23.8.1951/464. (SMp 464/1951)

Sisäasiainministeriön päätös lääninhallitusten, henkikirjoittajien, nimismiesten ja poliisilaitosten arkistoihin kuuluvien erinäisten asiakirjojen hävittämisestä 18.7.1963/382. (SMp 382/1963)

Valtionhallinnon asiakirjojen seulonta ja hävittäminen 2003. Määräys ja ohje. Käsitelmäärittelyt - liite. Arkistolaitos, Helsinki. Saatavana verkossa <http://www.narc.fi/Arkistolaitos/pdf-ohjeet/seulontanormi_liite.pdf> Viitattu 20.4.2006.

Valtonen, M. R. 2005. Tapaustutkimus poliisin esitutkinnan dokumentoinnista: asiakirjahallinnon näkökulma. Arkisto. Arkistoyhdistyksen julkaisuja 10. Arkistoyhdistys ry., Helsinki.

Viikki, R. 1980. Suomen arkistolaitos ja arkistolainsäädäntö. Arkistonhoidon opas. Valtionarkiston julkaisuja 10, Helsinki. (10–37)

Voutilainen, T. 2003. Suomalaiset seulontaperiaatteet ja käytännöt. Luentomateriaali 7.10.2003. Asiakirjatiedon arvonmäärittely ja säilyttäminen. Informaatiotutkimuksen laitos. Tampereen yliopisto. (Aineisto tekijän hallussa)